

שיעור שבועי ממורנו ורבנו שליט"א

פרשת תולדות

התשפ"ב

דיני שביעית – ח"ו

ביעור פירות שביעית

נאמר בתורה (ויקרא פרק כה פסוק ז): "ולבמהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל", דרשו חז"ל (תורת כהנים. בהר א) שכל זמן שחיה אוכלת ממין זה בשדה, אתה אוכל ממה שבבית, בלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין שבבית.

- א.** פירות שביעית מותרים באכילה כל זמן שאותו סוג של הפרי מצוי עדיין בשדה, וכשכלה מן השדה, הפירות אסורים בהנאה, וחייב לבערם.^[א]
- ב.** זמן הביעור של היוצא מהפרי כדוין הפרי, כגון יין הנעשה מענבים, זמן ביעורו הוא בזמן הכילוי של הענבים. וכן בכל פרי ופרי. וכן דבר מאכל שנבלע בו טעם פירות שביעית, חייב בביעור בזמן הביעור של אותו פרי.^[ב]

עיונים והארות

השאר. "רמב"ם" (פרק ז הלכה ו). "חזון איש" (סימן כה ס"ק לב). ספר "דיני שביעית השלם" (פרק כא סעיף יא). ספר "פירות שביעית" (פרק כ סעיף סח). "גבורי כח" (שם הלכה ג).

ודבר מאכל שנבלע בו טעם פירות שביעית, כגון שכבש ירק של שביעית עם ירק של שישית או שמינית, חייבים שניהם בביעור בזמן הביעור של ירק השביעית, מפני שנבלע בו טעם שביעית. "רמב"ם" (פרק ז הלכה כא-כב). "חזון איש" (סימן יא ס"ק ג). "דרך אמונה" (שם ס"ק כו וס"ק קמ). הגרש"ז אויערבך בשו"ת "מנחת שלמה" (סימן נא אות יט). "דיני שביעית השלם" (פרק כא סעיף יד). "גבורי כח" (שם הלכה ד).

[א] ספר "דיני שביעית השלם" (פרק כא סעיף א). ובשו"ת "ישיב יצחק" (שכטר. חלק יא סימן לא), ובספר "שערי זרעים" (שביעית. סימן כג-כד). ובספר "חוט שני" (פרק ז הלכה א). ספר "פירות שביעית" (פרק כ סעיף א). "גבורי כח" (סימן יג הלכה א).

[ב] משנה שביעית (פרק ט משנה ה) הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, רבי אליעזר אומר, אוכלין על הראשון. רבי יהושע אומר, אף על האחרון. רבן גמליאל אומר, כל שכלה מינו מן השדה, יבער מינו מן החבית, והלכה כדבריו. ופירש הרע"ב, והלכה כרבן גמליאל, דכל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית ואוכל את

ג. השיעור החייב בביעור הוא, רק אם יש לו יותר ממזון שלש סעודות, ואם פחות מזה נחשב למבוער, היו בידו פירות רבים, רשאי להשאיר כשיעור שלש סעודות לו ולכל אחד מבני ביתו וכן רשאי לחלק לשכניו ולקרוביו ולכל מי שאין לו כשיעור הנזכר ממין זה וגו'.

ד. כשם שחלה חובת ביעור על פירות שביעית, כך חלה חובת ביעור על דמי שביעית. כגון שמכר ענבים וקיבל מעות, הרי המעות חייבים בביעור כשיגיע זמן הביעור של הענבים וכו'.

ה. כיצד הוא הביעור? שריפת הפירות או איבודם על ידי שמשליך הפירות לים המלח וכו'. וי"א שביעור גידולי שביעית פירושו שמפקיר את הגידולים בפני שלשה אנשים ודיווחו, ויש שהצריכו להוציאם.

איסור ספיחין

ו. ספיחין הם כל מיני תבואה, ירקות וקטניות שצמחו בקרקע בשנת השמיטה, מזרע שנפל לפני שביעית או מן העיקרים שנקצרו וחזרו וגדלו. מן התורה הספיחין מותרים באכילה, אבל חכמים גזרו עליהם ואסרום באכילה מפני שרבו עובדי עבירה, שהיו זורעים בסתר ואומרים שהם ספיחים שגדלו מאליהם.

ז. אין איסור ספיחין בפירות האילן, וכן אין איסור במיני צמחים שאין דרך רוב בני אדם לזורעם, וכן על גידולי גינה ושדה שצמחו במקומות שאינם ראויים לזריעה וכו'.

עיונים והארות

השו"ע ב"כסף משנה" (שם), ובשו"ת "משנת יוסף" (חלק א סימן לו). ע"ש. "חזון איש" (שביעית סימן יא סק"ו, ובסדר השביעית). ובספר "מאור ישראל" (פסחים דף נב עמוד ב ד"ה תוס' ד"ה מתבערין). ובשו"ת "יביע אומר" (חלק ט אורח חיים סימן קח אות ח).

[I] "רמב"ם" (פרק א שמיטה ויובל הלכה ג, ד).
 "דרך אמונה" (פרק ד ס"ק כא-כג).
 "דיני שביעית השלם" (פרק טו סעיף ז וסעיף ט).
 "שבתת השדה" (פרק טו סעיף ה, ו, יא).
 "גבורי כח" (סימן יג הלכה יח)

[ג] "חזו"א" (סימן יא ס"ק ו ד"ה ובענין. ובקונ' השמיטה אות י). "דרך אמונה" (פרק ז ס"ק יד).
 "משפטי ארץ" (פרק ל סעיף א).
 "ספר דיני שביעית השלם" (פרק כא סעיף ד).
 [ד] דיינו לקנות בהם אוכל ולאכול.

[ה] דעת ה"רמב"ם" (פרק ז הלכה ג) שביעור הוא שריפת הפירות או איבודם על ידי שמשליך הפירות לים המלח וכדומה. וכן דעת הגר"ב צ"מ ו"ר אבא שאול בספר "אול" צ" (שביעית עמוד נד).

[ו] דעת ה"רמב"ן" (פרשת בהר) ושאר הראשונים שכשמיגע זמן הביעור, מחלק שלש סעודות לכל אחד, או מפקיר את הפירות מרשותו. ראה למרן

ה. אין איסור ספחים בפרחים אף אם נטעו לריח(ח).

ט. ירקות שגדלו בשדה נכרי בשנת השמיטה אין בהם איסור ספיחין(ט).

י. ספיחין מותרים בהנאה(י).

מאמרי הזוהר בפרשה

ח"א קל"ה ע"א

תָּא חָזִי, מַה פְּתִיב לְעִילָא, (בראשית כה) וְאַלְה תּוֹלְדוֹת
יִשְׁמַעְאֵל, דְּאִינוּן תְּרִיסַר נְשִׂאִין ואמר בא וראה מה כתוב למעלה,

ואלה תולדות ישמעאל, שהיו י"ב נשיאים, **לְבַתָּר אָמַר וְאַלְה תּוֹלְדוֹת**
יִצְחָק^[א], **סְלָקָא דְעֵתָךְ דְּכִיּוֹן דְּכְתִיב בֵּיהּ בִּישְׁמַעְאֵל**

עיונים והארות

שאברהם הוליד את יצחק. גם יש לדקדק, היה ליה לומר אברהם הוליד יצחק, מאי את. ונראה לפרש בדרך הרמז, דהענין הוא שהשי"ת ב"ה ברא כל העולמות כדי להטיב לברואיו שכן דרך הטוב להטיב, ורצונו יתברך היה שיתנהגו בריותיו זה עם זה ג"כ במידת החסד ולהדבק בדרכיו, כמארוז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ועיי"ז הם נעשים מרכבה למידת החסד ולמידת הרחמים ויומשכו עליהם חסדים גדולים ורחמים פשוטים ממקור הרחמים. והנה עשרה דורות מנח עד אברהם, והם קלקלו מעשיהם עד שבא אברהם אבינו ע"ה וקיים העולם ע"י שאחו במידת החסד להאכיל ולהשקות לכל באי עולם, ולמד את בני דורו שיתנהגו במידת החסד זה עם זה. אח"כ בא יצחק בנו ואחו במידת הגבורה והפחד, ולמד את בני דורו שייראו ויפחדו מלפני הבורא ית"ש ושיתנהגו העולם במידת הפחד בכדי שידעו שיש דין ויש דיין.

והנה חלילה לחשוב שכל אחד מהצדיקים הנ"ל אחז רק במידתו, כי זה היה ח"ו פירוד כידוע, אלא

[ח] "שביתת השרה" (פרק טז סעיף ד. ועיי' פרק ט סעיף יד). "אול"צ" (פרק א תשובה יב). "ילקו"י" (פרק כג סעיף ט). עיי' בספר "דיני שביעית השלם" (פרק יט סעיף ג). "גבורי כח" (שם הלכה יט)

[ט] שהרי הטעם שאסרו ספיחין, הוא משום גזירה שמא ילך ויזרע בשביעית, והרי הנכרי אינו מצווה שלא לזרוע בשדהו, ואין הגזרה שייכת בו. "רמב"ם" (פרק ד הלכה כט). "דיני שביעית השלם" (פרק טו סעיף ח). ספר חוט שני (פרק ד הלכה ב אות ה עמוד קס). "גבורי כח" (סימן יג הלכה יז).

[י] "שער המלך" (פרק ד שמיטה ויובל הלכה ב). וכן משמע מדברי הרמב"ם (שם) שכתב, ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורים באכילה. "חזו"א" (סימן יג ס"ק טז) "דרך אמונה" (פרק ד ס"ק טז) ועיי' בבה"ל (ד"ה שיהיו). וכן כתב ב"אול"צ" (שביעית פרק ה אות ג). "גבורי כח" (שם הלכה כג)

[א] ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אברהם הוליד את יצחק. הנה הדקדוק ידוע, מה בעי ללמדנו

דְּאוּלִּיד תְּרִיסַר נְשִׂאִין, וַיִּצְחַק אוּלִּיד תְּרִין בְּנִין, דְּדָא
אַסְתִּילַק וְדָא לָא אַסְתִּילַק א"כ אמר ואלה תולדות יצחק, שמא יעלה על דעתך
 כי כיון שכתוב בישמעאל שהוליד י"ב נשיאים, ויצחק הוליד רק ב' בנים, שישמעאל נתעלה
 עי"ז, ויצחק לא נתעלה במעלה כמוהו. **עַל דָּא בְּתִיב, ע"ז** אומר הפסוק **מִי יִמְלֵל**
גְּבוּרוֹת יְהוָה, דָּא יִצְחָק פי' זהו יצחק שהיה מבחי' גבורות ז"א הנקרא יהו"ה,
 והגבורות כלולות מב' בחי', א' בחי' הפנימיות בסוד הקדושה שממנה יצא יעקב ותולדותיו, ב'
 החיצוניות שממנה יצא עשו ותולדותיו, **וַיִּצְחַק אַפִּיק לִיהּ לַיַּעֲקֹב דְּהוּה**
אִיהוּ בְּלַחֲדוּי יַתִּיר מִבְּלָהוּ, דְּאוּלִּיד תְּרִיסַר שְׁבָטִין, קִיּוּמָא
דְּלַעֲיָלָא וְתַתָּא ויצחק הוליד את יעקב בקדושה שהיה הוא לבדו שקול יותר מכולם.
 שהוליד י"ב שבטים שהם הקיום של מעלה ושל מטה. **אַבְל יִצְחָק לַעֲיָלָא**
בְּקַדוּשָׁה עֲלָאָה (ס"א וַיִּשְׁמַעֲאֵל) ואם תאמר כי מכיון שיצחק הוליד גם עשו אם כן
 תחשוב שהוא בינוני, ונמצא חציו בקדושה וחציו בצד אחר, ח"ו, לא כן, אלא יצחק היה
 למעלה בקדושה העליונה של הגבורה דו"א. ואם תאמר א"כ גם עשו יהיה למעלה, לזה אמר
וַעֲשׂו לְתַתָּא ר"ל עב"ז יצא עשו למטה בקליפות כי הוא יצא מסיגי ופסולת הגבורות
 של יצחק, **וְעַל דָּא בְּתִיב, מִי יִמְלֵל גְּבוּרוֹת יְהוָה** פי' מי יכול לספר ענין
 רבוי גבורות הקדושות של יצחק אשר משתלשלות ברבוי מדרגות, עד שיצא מהם עשו
 ותולדותיו בקליפה. **יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ, דָּא יַעֲקֹב כֹּד אֶתְדַבֵּק**
שְׁמֵשָׁא בְּסִיְהָרָא כַּמָּה כְּכַבֵּיִא נְהִירִין מְנַיְיְהוּ זה יעקב שנאמר בו

עיונים והארות

קו הימין וישיוכללו החסדים בגבורות, ועי"ז
 נתקיים העולם ויתקיים לעולם שיתנהג העולם
 במידת הרחמים. וזה נוכל לרמוז שיתף הקב"ה
 מידת הרחמים למידת הדין כנ"ל. (מאור ושמש
 פרשת תולדות)

שכל אחד אחז במידתו וכל שאר הספירות היו
 כלולים במידתו רק שהיו במלים במיעוטם נגד
 המידה שהוא החזיק בה. א"כ בא יעקב ונעשה
 מרכבה למידת הרחמים, מידה הממוצעת בין חסד
 וגבורה והכריע ביניהם והטה כלפי חסד שיכריע

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, והיינו כשמתיוחד ז"א שהוא סוד יעקב הנקרא שמש, בלבנה שהיא סוד רחל והיינו המלכות, ואז הרבה כוכבים שהם כללות נשמות ישראל מאירות מהם, ששרשם הן הנשמות של י"ב שבטי י"ה, וכשמאירות נשמות ישראל אז הן משמיעות תהלתו של הקב"ה.

ח"א קל"ז ע"א

דָּבַר אַחֵר, וַיַּעֲתֶר יִצְחָק מפרש שלשון ויעתר פי' חתירה, והענין הוא שהזכות שיש לו מגעת עד היכל הזכות ויצחק חתר חתירה להגיע עד המזל העליון שהוא בכתר. **דְּעֵלֵי צְלוֹתֶיהָ, וְחֹתֵר חֲתִירָה לְעֵילָא לְגַבֵּי מוֹזְלָא עַל בְּנִין** [ב] ע"י שהתפלל תפילתו ועי"ז חתר חתירה למעלה עד הכתר אל המזל העליון להתפלל על הבנים, **דְּהָא בְּהָהוּא אֶתֶר תְּלִיין בְּנִין** שהרי בזה המקום שהוא מזל העליון תלויה לידת הבנים, **דְּכֵתִיב** כפי שנאמר בחנה (שמואל א א), **וְתַתְּפַלֵּל עַל ה'** דהיינו על מידת

עיונים והארות

החסד ונעשה זעיר. והפסוק סובל שני דרכים:
א. שיעשה לו עזר מה שהוא כנגדו, שסוד הגבורות הם נגדיים לחסדים ובזכותו תהיינה לעזר.
ב. שמה שהיה ראוי להיות לו לעזר בית קיבול לשפמו, יהפך לו כנגדו. והנה נודע כי יצחק נולד מסטרא דנוקבא דהיינו משרשי גבורות הנוקבא שהם בתוך הזכר ולא היה ראוי ליקח אשה. אבל אחר העקידה נאחו בגבורות דכורין כי בעקידה פרחו נשמתו ובירידתה הורידה עמה נשמת רבקה כמ"ש ויוגד לאברהם הנה ילדה מלכה וכו'. וכמו שאברהם בן ג' שנים הכיר את בוראו כן רבקה בת ג' שנים היתה ראויה להנשא ליצחק ככל השלימות. ואפ"ה אשתהי אתתיה ולא אולידת עד דצלי צלותיה, שנתעלה עד י"ג תיקוני דיקנא שבה מקור הדינים המתוקים. מקדש מלך.

[ב] עשרים שנים. ענין זכה עזר, לא זכה כנגדו להלן מתוך המקדש מלך. ז"ל הרמ"ז ז"ל נתן טעם למה שהמתין ה' להעתר ליצחק שהדבר לא היה תלוי בטבע כי אם בסגולת יצחק. אשתהי יצחק. נודע שאע"פ שזיווגו של אדם נגזר מלמעלה בת פלוני לפלוני, מכל מקום נזרה זו הוא על תנאי אם יהיו שניהם שוים. שאל"כ לא תבוא לידי גמר. והטעם שהאיש שרשו מן החסדים והאשה מהגבורות. ויש בזה כמה בחינות לפי ערך התקבלות הגבורות אל החסדים שימשלו על הגבורות למתקן ולעשות כלי לקבל השפע וזה שארז"ל זכה עזר וכו'. והענין, שאם יש בו זכות, אותן הגבורות נמתקות בכח החסדים המתגברים בו בכח זכותו ואז היא עזר אליו ונעשה זרע. ואם לא זכה היא כנגדו. וזהו בעוצם כח הגבורות שמעכב השפע וממעט כח

י"ה שהוא הכתר המזל העליון, וּבְדִין וַיַּעֲתֶר לוֹ יְהוָה, אֶל תִּקְרִי וַיַּעֲתֶר לוֹ אֱלֹא וַיַּחֲתֶר לוֹ ואז נתקיים ביצחק ויעתר לו ה' אל תקרי ויעתר אלא ויחתר, תחליף הע' בח' שכן אותיות אחה"ע מתחלפות, חֲתִירָה חֲתֶר לִיָּה קוֹדֶשָׁא בְרִיךְ הוּא, וְקָבִיל לִיָּה, וּבְדִין חתירה חתר לו הקב"ה וקבל את תפילתו ואז וַתַּחֲר רַבָּקָה אִשְׁתּוֹ שע"י תפילה כזו אפשר לפקוד עקרונות.

תָּא חַיִּי, עֲשְׂרִין שָׁנִין אִשְׁתָּהִי יִצְחָק עִם אֶתְתִּיָּה וְלֹא אוֹלִידָתָּ, עַד דְּצִלִּי צְלוֹתִיָּה [ג] בא ראה עשרים שנים נשתהה יצחק עם

אשתו ועדיין לא הולידה עד שהתפלל תפילתו עליה כי לפי הפשט רבקה היתה בת שלש ואינה ראויה לילד עד גיל שלש עשרה, ואח"כ שהה עוד עשר שנים מן הדין לדעת אם ראויה לילד הרי

עשרים שנה, והזוהר מסביר. בְּגִין דְּקִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא אֶתְרַעִי בְּצְלוֹתְהוֹן דְּצַדִּיקָא, בְּשַׁעְתָּא דְּבָעָאן קַמִּיהַ צְלוֹתְהוֹן עַל מַה דְּאַצְטְרִיכוּ היות והקב"ה רוצה בתפילתם של הצדיקים בשעה שהם מבקשים לפניו בתפילתם על מה שהם צריכים, לפי שע"י תפילתם מתוסף כח למלעלה וע"י תפילת יצחק יצאו

עיונים והארות

מ"ג שלו. פירוש חתר חתירה ביסודה דמלכות בסוד באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם שהם האבות. ולפי שיצחק נברא בכחי' נוקבא שעבור זה היה עקר שלא היה יכול להוליד בנים, ובעקידה נתלבשה בו בח' דכר בפנימיות נשמתו, נתעברה בו בחינת אברהם אבר יסוד צדיק ומ"ה דאברהם כדי שיוכל להוליד בנים. וכשראה יצחק שעברו עשר שנים ולא הוליד, היה חושב שהעיבור הזה שנתעבר בו בחינת דכר, זאת בודאי אינו אלא בכחינת פנימיות נשמתו לבד, אבל כגופו הוא עדיין בכחינת עקר ולכן אינו יכול להוליד. אז חתר חתירה לעילא לנבי מולא שהוא המזל הי"ג דדיקנא דא"א שמשם נאצל ב"חי צדיק" שעבור זה יכול להוליד בנים. וז"ש על בנין.

[ג] צלי יצחק יצחק היה מתפלל על דרך כמו שכתב אאמו"ר בשם הבעש"ט זלה"ה. כשחסר איזה ענין, ידע שזאת חסר גם לשכינה הקדושה כפי חלקו. לזה צריך להתפלל תחילה להשלים למעלה חסרון הזה וממילא נשלם למטה. לזה כתיב ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כביכול לנוכח המלכות כי אז לא היה מי שיגרום יחודא דלעילא בזו"ג אלא יצחק לבד. וזוהו ויעתר ליהוה, ז"א קדישין. לנוכח אשתו, אדנ"י מלכות כדי שיהיה ייחוד יאהדונה"י. ויעתר לו ה', שנעשה למעלה היחוד הקדוש הזה בזו"ג יאהדונה"י. אח"כ ותהר רבקה אשתו למטה. ויעתר יצחק, דצלי צלותיה ר"ל התפלל שיהיה הייחוד העליון יחוד הזו"ג למעלה וחתר חתירה ע"י תפלתו שהעלה בחינת

כמה נשמות ונפקדו כמה עקרות. **מאי טעמא, בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא לכל מאן דאצטרף בצלותהון דצדיקיא** ומה הטעם בזה היות שע"י תפילתם יתרבה ויתוסף שפע רב של קדושה בסוד שמן משחת קודש לכל מי שצריך דהיינו לשכינה כי היא אין לה מעצמה כלום וע"י ששואלים ממנה היא עולה למעלה ושואלת ומבקשת ועי"ז מתייחדת עם דודה ונוטלת שפע וברכה ע"י תפילתם של הצדיקים.

תא חזי, אברהם לא עלי קמי [ד] **קדשא בריך הוא דיתן ליה בגין, אף על גב דשרה עקרה הות** בא וראה אברהם לא התפלל לפני הקב"ה שיתן לו בנים אפילו ששרה היתה עקרה היות והבטיח לו הקב"ה שעם ישראל יצא ממנו. **ואי תימא, הא כתיב, הן לי לא נתת זרע** ואם תאמר הרי כתוב באברהם (בראשית טו) הן לי לא נתת זרע בזה שנראה שהוא מתפלל, **ההוא לאו בגין צלותא הוה** (נ"א ההוא לא בעי בגין) **אלא כמאן דמשתעי קמי מריה** הדיבור הזה לא היה בשביל תפילה אלא כמי שמדבר דברים לפני אדונו כי לא נתכוין לעשות יחודים בתפילה אלא דרך דבורו הזכיר צרתו והשליך על ה' יהבו. **אבל יצחק עלי על אתתיה, בגין דהא איהו הוה ידע דלאו איהו עקר אלא אתתיה** אבל יצחק התפלל על אשתו שממנה יצאו אותן הנשמות, ולא על עצמו היות שידע שלא הוא העקר שהרי בעקדה נתעברה נשמתו ונתוסף בו בחינת הזכר, ולכן לא התפלל על עצמו,

עינונים והארות

באותו מצב. ועוד, שלפי סדר המידות היה לו להוליד נכורה שהיא בן החסד ולכן נתיירא להביאו לעולם בכח תפלתו שמא יבוא קודם זמנו עד היותו בן ק' שנה בסוד עשר ספירות כל א' כלולה מעשר בעשר אותיות שם מ"ה ואז ניתוסף לו ה' סוד ה' הסדים בנילווי גמור כדי שלא יגבר כח הנכורה שיוליד. ועכ"ז הוצרכה העקידה לכבוש את הדין ואחר שהומתק נולדה בת זוגו. מתוך מקדש מלך.

[ד] אברהם לא צלי: בספר יודע בינה כתבתי מ"ש הרמ"ק ורח"ו ז"ל בזה ואוסף לתת טעם למה לא התפלל אברהם אבינו ע"ה. אם משום שהבטיחו ואעשה אותך לגוי גדול, הלא ברכה זו כוללת גם ליצחק בנו כמ"ש כי ביצחק יקרא לך זרע וא"כ מדוע התפלל יצחק הרי היה לו לסמוך על הברכה שקיבל אביו. ויובן במ"ש הרב שקודם שניתוסף אות ה' באברהם היה בסוד הסדים סתומים כי הוא היה סתום בערלה ולכן לא רצה להמשיך נשמה לבנו

דִּי־צַחַק הָוָה יָדַע בְּרֹאֵי דְחֻכְמָתָא, דִּי־עֵקֶב זְמַיִן לְמִיפְק מַגִּיָּה
 בְּתַר־יִסְר שְׁבַטִין וְהִיָּה יוֹדַע יִצְחָק בְּסוּד הַחֻכְמָה—ברוך הקודש שיעקב מזומן לצאת ממנו
 בשנים עשר שבטים, אֲבָל לָא יָדַע אִי בְּהֵאֵי אֶתְתָּא אִי בְּאַחֲרָא,
 וְעַל דָּא לְנֻכַח אֶשְׁתּוּ וְלָא לְנֻכַח רַבְקָה אבל לא היה יודע אם מזאת האשה
 או מאשה אחרת, ולכן התפלל לנכח אשתו והיא רעיתו והבנים שלו יהיו ממנה ולא כתוב
 לנכח רבקה.

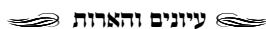
אָמַר הָהוּא רַבִּיָּא בְּרִיָּה דְרַבִּי יְהוּדָה, אִי הָכִי אִמָּאֵי לָא
 רַחִים לִיָּה יִצְחָק לִי־עֵקֶב כָּל כַּךְ כְּמוֹ לְעֵשׂוֹ אָמַר אוֹתוֹ תִּינוּק
 בנו של רבי יהודה אם כן מדוע לא אהב יצחק את יעקב כל כך כמו שאהב את עשו, הוֹאִיל
 וְהָוָה יָדַע דְּזְמַיִן אִיְהוּ לְקַיְימָא מַגִּיָּה תַר־יִסְר שְׁבַטִין כִּיּוֹן שְׁהִיָּה
 יודע שעתיד הוא להעמיד ממנו שנים עשר שבטים. אָמַר לִיָּה שְׁפִיר קְאָמְרָתָּ,
 אָלָא כָּל זִינָא רַחִים לִיָּה לְזִינִיָּה וְאֶתְמַשִּׁיךְ וְאִזִּיל זִינָא בְּתַר
 זִינִיָּה אָמַר לוֹ יִפְהָ אָמַרְתָּ, אִלָּא לְכָךְ אָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשׂוֹ כִּי כָל מִיָּן אוֹהֵב אֶת מִינּוֹ וְנִמְשָׁךְ וְהוֹלֵךְ
 מִיָּן אַחַר מִינּוֹ. כִּי נְטִיית הָאָדָם לְאֹהֵב לְזוּלְתוֹ נִקְבַּעַת מִצַּד הַשְּׂרָשִׁים הָעֲלִיוֹנִים שְׁלוֹ כִּי שֵׁם מְקוּם
 הָאֹהֵבָה הָאִמִּיתִית.

תָּא חַוִּי, עֵשׂוֹ נָפַק סוּמְק בְּמָה דְכְּתִיב בָּא וְרָאָה עֵשׂוֹ יִצָּא אָדוּם מִצַּד
 הַגְּבוּרוֹת כְּמוֹ שְׁכָתוּב (בראשית כה), וַיֵּצֵא הָרֵאשִׁוֹן אֶדְמוּנִי כָּלוּ וְגו',
 וְאִיְהוּ זִינָא דִּי־צַחַק דְּאִיְהוּ דִּינָא קְשִׁיָּא דְלַעִילָא וְהוּא מִינּוֹ שֵׁל יִצְחָק
 שְׁהוּא דִּין קֶשֶׁה שְׁלִמְעֵלָה בְּקֹדְשָׁה כְּלוּמַר מִצַּד הַגְּבוּרוֹת הַקְּדוּשׁוֹת וְלִכּוֹן, וְנָפַק מַגִּיָּה
 עֵשׂוֹ, דִּינָא קְשִׁיָּא לְתַתָּא דְדְמִיָּא לְזִינִיָּה, וְכָל זִינָא אִזִּיל
 לְזִינִיָּה יִצָּא מִמֶּנּוּ עֵשׂוֹ שְׁהוּא דִּין קֶשֶׁה שְׁלִמְטָה בְּס"א שְׁהֵם כּוּחוֹת הַחִיצוֹנִים וְהַקְּלִיפּוֹת מִצַּד
 הַגְּבוּרוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת שְׁדוּמָה לְמִינּוֹ שֵׁל יִצְחָק וְכָל מִיָּן הוֹלֵךְ לְמִינּוֹ, וְעַל דָּא רַחִים לִיָּה

לַעֲשׂוֹ יְהִיר מִיַּעֲקֹב בְּמָה דְכָתִיב, ולכן אהב את עשו יותר מיעקב כמו שכתוב (בראשית כה) וַיֶּאֱהַב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו. כְּתִיב הַכָּא כִּי צִיד בְּפִיו, וּכְתִיב הַתָּם (בראשית י) עַל בֶּן יֶאֱמַר כְּנִמְרֹד גְּבוּר צִיד לְפָנָי יְהוָה כִּי עֲשׂוּ הָיָה גְבוּר מִצַּד הַגְּבוּרָה וְהָרָאִיָּה כִּי הָיָה צַד חַיּוֹת כְּתוּב כֹּאן בַּעֲשׂוֹ כִּי צִיד בְּפִיו וְכְתוּב בְּנִמְרוֹד כְּנִמְרוֹד גְּבוּר צִיד לְפָנָי ה', והפירוש כמו שנמרוד היה מצד הדין קשה-מס"א, כך עשו.

אָמַר רַבִּי יַצְחָק, כְּתִיב, (בראשית כה) וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ וְתֹאמַר אִם בֶּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וְתִלְדָּה לְדָרֶשׁ אֶת יְהוָה כִּי יַעֲקֹב וְעֲשׂוּ הָיוּ מְקַטְרָגִים זֶה בְּזֵה כִּי עֲשׂוּ בָאָה נִשְׁמָתוֹ מִסְמַא"ל כֹּאשֶׁר הוּא רוֹכֵב עַל הַנַּחֲשׁ שְׁהִיא לִילִי"ת וְהֵם זָכַר וְנִקְבָּה, וְיַעֲקֹב בֵּא מֵהַתְּפָאֶרֶת שְׁהוּא רוֹכֵב עַל הַשְּׂכִינָה כְּרִסְיָא קְדִישָׁא וְנִקְרָא שִׁמְשׁ וְלִבְנָה, וְשׁוּאֵל לְאֵן אַתָּר אֲזִלְתָּ, לְבֵי מְדַרְשָׁא דְשֵׁם וְעֵבֶר לְאִיזָה מְקוּם הַלְכָה לְדְרוֹשׁ אֶת ה' לְבֵית הַמְדַרְשׁ שֶׁל שֵׁם וְעֵבֶר לְדַעַת מָה תֵּהֵא עֲלֶיהָ. וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ, דִּתְמוֹן הָוָה הֵהוּא רָשָׁע דִּיעֲשׂוּ אִגְחַ קְרָבָא פִּיהּ בְּיַעֲקֹב מִפְּנֵי שֵׁם בְּטָן הָיָה אוֹתוֹ הַמְּלַאךְ שֶׁל עֲשׂוּ וְעֵשָׂה מִלְחָמָה עִם יַעֲקֹב. וַיִּתְרַצְצוּ, אֲתַבְּרוּ כְּמָה דְאֲמַרִּינָן, רַצִּין אֶת מוֹחֹו. אֲתַבְּרוּ דָּא עִם דָּא וְאֲתַפְּלְגוּ וְיִתְרוֹצְצוּ פִי נִשְׁבְּרוּ כְּמוֹ שְׂאוּמֵרִים שֶׁבַר אֶת מוֹחֹו, וְהָיוּ רַבִּים זֶה עִם זֶה וְנִחְלַקוּ אֶחָד מֵהַשְּׁנַי, וְיַעֲקֹב לָקַח חֶלֶק הַטּוֹב. תָּא חַוִּי, דָּא סְטָרָא דְרוֹכֵב נְחֹשׁ בֵּא וְרָאִה זֶה עֲשׂוּ הָיָה מִצַּד הַס"א שְׂרוֹכֵב עַל נַחֲשׁ, וְדָא סְטָרָא דְרוֹכֵב עַל פְּרִסְיָא שְׁלִימָתָא קְדִישָׁא בְּסְטָרָא (דף קלח ע"א) דְשִׁמְשָׁא, לְשִׁמְשָׁא בְּסִיְהָרָא וְזֶה יַעֲקֹב מִצַּד הַקְּדוּשָׁה שְׂרוֹכֵב עַל כֶּסֶף שֶׁל קְדוּשָׁה מִצַּד הַשִּׁמְשׁ שְׁהוּא יַעֲקֹב

בחי' ז"א לשמש במלכות שנקראת ירח [ה].



[ה] בנין דאתמשך עשו אבתריה דהוא נחש: וכיון שעשו נמשך אחרי אותו נחש. כתב רח"ו, רצה

וְתָא חַיִּי, בְּגִין דְּאַתְּ מִשְׁךְ עֵשׂו אַבְתְּרִיה דְּהָהוּא נְחָשׁ, אָזִיל

עַמִּיה יַעֲקֹב בְּעַקְיָמָא ובא וראה היות ונמשך עשו אחרי אותו הקדמוני שהוא

הס"מ, לכן הלך אתו יעקב בעקמימיות ובתחבולות, **בְּנְחָשׁ דְּאִיהוּ חַפִּים, וְאִיהוּ**

אָזִיל בְּעַקְיָמוֹ, בְּמָה דְּאֵת אָמֹר כמו נחש שהוא חכם והוא הלך בעקמומיות

בתחבולות כמו שנאמר (בראשית ג), **וְהִנְחֹשׁ הָיָה עָרוֹם וְגו', חַפִּים** התרגום מתרגם

ערום חכם. **וְעוֹבְדוֹי דִּיעֲקֹב לְגִבְיָהּ הָווּ לִיָּה בְּנְחָשׁ** ולכן מעשיו של יעקב

לגבי הנחש היו בחכמה מופלגת כמו הנחש, **וְהָכִי אַצְטְרִיד לִיָּה, בְּגִין**

לְאַמְשָׁכָא לִיָּה לְעֵשׂו בְּתִרְיָה דְּהָהוּא נְחָשׁ וכך היה צריך וראוי להתנהג

עמו, היות וצריך למשוך את עשו אחרי אותו נחש, **וְיִתְפָּרֵשׁ מִנִּיָּה, וְלֹא יְהֵא**

לִיָּה חוֹלְקָא עַמִּיה בְּעֵלְמָא דִּין וּבְעֵלְמָא דְּאֵתִי ויפרד מיעקב ולא

יהיה לו חלק עמו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ועי"ז יפריד מהשכינה את כוחות הטומאה.

עיונים והארות

יתקרב לקדושה. ואנן יהבינן ליה אחד שעיר ביוה"כ וכן בכל ר"ח. ודונמא זו בכל הדברים כאשר ידעת בענין הנטילה של מים אחרונים ובענין שער התפילין וכיו"ב רבו מלמנות ובזה אסתלק מן הקדושה. ולכן מן הבטן התחיל יעקב, שהוא דונמת הת"ת הדוחה את סמא"ל, מלהתחבר עם המלכות כן יעקב ועשו הם רמז אל הת"ת ולסמא"ל. ומן הבטן אויל עמיה בעוקבא כמ"ש בבטן עקב וכו' ונתרוצצו שם. והוא כי שם נחלו עולמותיהם ומשם מן הבטן חלקו העולמות זה נטל עוה"ב וזה ס"א הנקרא עקב כי הוא סוף הכל כנודע כי הטומאה בעקב הקדושה. וכמו שהעקב הוא מוזהם מכל הגוף לכן הטומאה נקראת עקב הקדושה. ובגין לאכפיא לההוא עקב שוי ידיה בעת יציאתו מן הבטן על ההוא עקב בגין לאכפיא ליה. והוא וידו אוחות בעקב עשו.

לתרין בזה קושיא אחת אשר בתירוצה האריך בכל ענין זה והוא, איך יעקב הנקרא איש תם התנהג ברמאות ובעקבה גדולה עם אחיו עשו וגם עם לבן. והנה היה ראוי לאיש שכמותו שיתנהג בתמימות גדולה ככל מעשיו ולא כן היה כי אם בענין הבכורה ובענין הברכה בכל התנהג בעקבה גדולה. וכוננת התירוצין, כי הנה כתיב עם גבר תמים תתמם ועם עקש תתפתל. והנה ידעת רמז יעקב ועשו שהוא רמז הקדושה והטומאה וכמ"ש דא סטרא דרוכב נחש ודא סטרא דרוכב על כרסיא וגו'. וידעת כי זה הרוכב נחש כל מנמתו להתקרב אל הקדושה וכל מעשי האבות הם רמז אל הדברים העליונים כמו שידעת. ואם תבין תוכל לדייק כל הדברים באמיתות. והנה כדי שלא יתחבר זה הנחש אל הקדושה, בעינן למיזל עמיה כפי דרכו וכמו שהוא הוי ערום ואויל בעקימו הכי בעינן לאולא בעקימו עמיה בגין למטעייה דלא

וְתִינֵן, בָּא לְהַרְגֵהּ, אֶקְדִים אַנְתָּ וְקַטְלִיהּ וּשְׁנִינוּ הַבָּא לְהַרְגֵךְ תַּקְדִים
 אַתָּה וְתַהְרוּג אֹתוֹ. כְּתִיב, בְּבֶטֶן עֶקֶב אֶת אֲחִיו דְּאַשְׁרֵי לִיָּה
 לְתַתָּא, בְּהָהוּא עֶקֶב כְּתוּב, כִּי בַעֲדֵם בְּבֶטֶן עֶקֶב יַעֲקֹב אֶת עֶשָׂו שֶׁהִשְׁלִיךְ אֹתוֹ לַמְטָה
 בַּס"א בְּאוֹתוֹ עֶקֶב כְּלוּמַר שֶׁעֲקָבוּ וְהִכְנִיסוּ בְּקַלִּיפּוֹת, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב, וְזֶה הוּא שְׁכַתּוּב
 (בְּרַאשִׁית כח) וַיְדוּ אוֹחוֹת בַּעֲקֵב עֶשָׂו, דְּשִׁוּי יְדוּי עַל הָהוּא עֶקֶב
 לְאַכְפִּיָּא לִיָּה עֶקֶב וַיְדוּ אוֹחוֹת בַּעֲקֵב עֶשָׂו שֶׁשֵּׁם יְדוּ עַל אֹתוֹ עֶקֶב לְכַפּוֹת אֹתוֹ
 וְלִהְיֵנָּה אֹתוֹ תַּחַת הַקְּדוּשָׁה.

ח"א קמ"ב ע"א

תָּא תְּחִי בָּא וְרַאָה, יַעֲקֹב כָּל עוֹבְדוּי הָוּוּ לְשִׁמְאָ דְקוֹדְשָׁא בְּרִידָ
 הוּא יַעֲקֹב אֲבִינוּ כָּל מַעֲשֵׂיו הָיוּ לְשִׁמּוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, וּבְגִין כֹּד קְדֻשָׁא בְּרִידָ
 הוּא הָוָה עִמָּיהּ תְּדִיר וּבִשְׁבִיל זֶה הַקַּב"ה הִיָּה עִמּוֹ תְּמִיד כַּמ"ש וְהִנֵּה אֲנִכִי עִמָּךְ,
 דְּלֹא אֲעֲרִי מְנִיָּה שְׂכִינְתָּא שְׁלֵם סִילַק מִמֶּנּוּ אֶת הַשְׂכִּינָה כָּלל וְעִיקַר. דְּהָא
 בְּשַׁעֲתָא דְקָרָא לִיָּה יַצְחַק לְעֶשָׂו בְּרִיָּה, יַעֲקֹב לָא הָוָה תְּמִן
 שְׁהָרִי בִשְׁעָה שְׁקָרָא יַצְחַק לְעֶשָׂו בְּנֹו, יַעֲקֹב לֹא הִיָּה שֵׁם, וְשְׂכִינְתָּא אוֹדְעַת לָהּ
 לְרַבְּקָה וְהַשְׂכִּינָה הוֹדִיעָה זֹאת לְרַבְּקָה בְּרוּחַ הַקְּדוּשָׁה, וְרַבְּקָה אוֹדְעַת לִיָּה
 לְיַעֲקֹב וְרַבְּקָה הוֹדִיעָה לְיַעֲקֹב כִּי רַצוֹן הַשְׂכִּינָה הִיָּה לְבָרַךְ אֶת יַעֲקֹב.

רַבִּי יוֹסִי [1] אָמַר, תָּא תְּחִי, אִי חֶסֶם וְשָׁלוֹם בְּהָהוּא זְמַנָּא
 יַתְבַּרְךָ עֶשָׂו בָּא וְרַאָה, אִם חֲלִילָה בְּאוֹתוֹ זְמַן הִיָּה מִתְבָּרַךְ עֶשָׂו הַרְשַׁע, לָא
 יִשְׁלוֹט יַעֲקֹב לְעֵלְמִין ח"ו לֹא הִיָּה שׁוֹלֵט יַעֲקֹב, וְהָעוֹלָם הִיָּה תַּחַת שְׁלוֹטוֹן הַקְּלִיָּהּ,

עיונים והארות

[1] רבי יוסי אומר – ענין הברכות. להלן מתוך רח"ו. והנחש. והנה, באו ג' אבות בגלגול אדה"ר כדי לראה לומר כי רבי יוסי בא ללמדנו על הסוד הגדול של יַעֲקֹב עֶשָׂו וְרַבְּקָה בְּעִנְיַן הַבְּרִכוֹת. והוא, כי כִּבְרַר יַדְעַת עִנְיַן הַטָּא אֲדַה"ר שְׁנִמְשַׁךְ ע"י אָדָם וְהוּא לְכֹן עִיקַר הַתִּיקוֹן הוֹצֵרֵךְ לְהִיָּוֵת ע"י יַעֲקֹב. וְלִכֵּן

ובכל יום ויום היתה תגבורת הקלי', עד שהכל היה נהפך לט"א. כי יעקב בא לתקן את חטא אדה"ר, ורבקה באה לתקן את חוה. ועשו הוא גלגול של הנחש, וכולם באו לתקן מה שקלקלו קודם, ואם הנחש שהוא עשו היה מתברך לא היתה תקומה ותיקון לעולם ח"ו. **אֵלָא מַעַם קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא הָוָה** ולכן מאת הקב"ה היה שיתברך יעקב, כדי לתקן כל התיקונים שצריך, **וְכִלָּא בְּאַתְרֵיהּ אַתָּא בְּדָקָא חַוִּי** והכל בא במקומו כפי הראוי להיות באותו זמן, ונתקן חטא אדה"ר. **הָא חַוִּי, בָּא וְרָאָה (בראשית כה) וְרִבְקָה אוֹהֶבֶת אֶת יַעֲקֹב בְּתֵיב** כתוב, **וְהָא אֶתְמָר** והרי כבר נתפרש זה, כי

עינינים והארות

מכל הברכות וישאר ארור, וכל הקללות שנתקלו אדם וחוה כולם יפלו על ראשו. וזהו סוד קניית הבכורה אשר נתאחו בה עשו ע"י חטא אדה"ר. והנה רבקה באה לתקן חטא חוה כי היא גרמה הכל כנודע, ולכן אם ח"ו היה עשו מתברך באותו זמן, ר"ל באותו זמן אשר ידעת כי יצחק ויעקב ורבקה ועשו כולם הם גלגול אדם וחוה והנחש, ועתה באו לתקן המעוות, ואם ח"ו יחזור עתה עשו להתברך מפי יצחק, נמצא כי היה נשאר אדה"ר וחוה בקללותיהם ויתגבר הנחש בכרכותיו לינוק מן השכינה. ואותו החלק של אדה"ר שהוא יעקב שהוא עיקר גופו יתאבד לגמרי ולעולם יכנע תחת הקליפות. ולכן הוצרך לתקן את אשר בא לתקן. וז"ש וכולא באתריה אתא כדקא יאות. כלומר, כי ממש עתה באו אלו לתקן ענין אדה"ר. ולכן סמך לזה ואמר, ת"ח ורבקה אוהבת את יעקב וכו'. כלומר, כי רבקה באה במקום חוה ולתקן את אשר עותה פעם ראשונה, וע"י רבקה באו כל הקללות על יעקב. ולכן עתה אהבה את יעקב כי הוא בנה ובעלה העיקרי. ובנ"כ שדרת בניניה דיעקב, כי הוצרכו הדברים להתגלגל על ידה דוגמת אשר על ידה נתקלל אדם. ע"כ מרח"ו.

הוצרך יעקב לתקן כל הקללות אשר נתקלל בהם אדה"ר ע"י מה שחטא, ולהחזירם לברכות. לפי שע"י אשר יצא אדם אל הקליפות ואכל מהם כנודע, לכן נתקלל, כי כל הקללות הם בקליפות בסוד ארור כנען. לכך הוצרך יעקב ליכנס בדרגא דברוך ולהסיר עצמו מן הקללות. והנה, בא יעקב בגלגול אדם, ועשו בא בגלגול הנחש, ורבקה באה בגלגול חוה. והנה, הוצרך יעקב להסיר את עשו מן הברכות. וסוד הזה יובן בסוד אחיות הנחש בקדושה ובכרכה ע"י החטא דוקא.

ובזה תבין המעם לקושיא הגדולה, למה רצה יצחק לברך את עשו ואהב אותו כל כך. אך הכל רמוז בסוד חטא אדה"ר כי הלא יצחק בסוד הגבורה ולכן לפי שעשו היתה לו מעט אחיזה בקדושה בשביל שהיה עשו בסוד זוהמת הנחש שהמיל בחוה אשר עתה הולידו יצחק בסוד הגבורה. כי הנה עשו הוא סוד הקליפות שפיכות דמים הנדבבת באדם. ועתה נצרך יצחק ע"ג המזבח בשפיכות דמו ויצא עשו ממנו. אמנם עכ"ז היה יצחק חפץ לקרבו מעט אל הקדושה ולתקנו כי מעשה ידיו הוא ומכוחו הוא, כנודע כי עשו נאחו ביצחק ויונק ממנו. ואמנם יעקב שהוא השלם והוא שופריה דאדה"ר לא היה חפץ בזה, אלא שישאר עשו שהוא בדוגמת הנחש משולל

רבקה היתה בגלגול חוה ויעקב גלגול אדה"ר, ובאה לתקן מה שעשתה בגלגול הקודם שהחטיאה את בעלה. **וּבְגִין כֶּךָ שְׂדֵרְת בְּגִינִיה דְיַעֲקֹב**, ובשביל כך שלחה עתה עבור יעקב, שקודם היה בעלה, כדי שעתה יקבל את הברכות (בראשית כז) ואמרה לו **הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֵשָׂו אַחִיךָ לֵאמֹר.**

וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמַע בְּקוֹלִי וּגּו' וְלֶךְ וּתְקַבַּל אֶת הַבְּרִכּוֹת. בְּהִהוּא זְמַנָּא, עָרַב פְּסַח הָוָה [ז] באותו זמן ערב פסח היה, **וּבְעֵי יַצֵּר הָרַע לְאַתְבָּעָרָא, וְלִשְׁלֹטָאָה סִיְהָרָא, רָזָא** (דף קמב ע"ב) **דְּמַהִימְנוּתָא** שאז צריך היצר הרע שהוא שרו של עשו ס"מ, להתבער מן העולם ע"י שריפת החמץ, ולהשליט את השכינה שהיא סוד האמונה, והוא זמן שהלבנה מלאה ורבקה שהיא בחינת המלכות יש בידה כח לפעול. **וְעַל דָּא עֲבַדְת הִרִי תְבִשְׁלִין** ועל זה עשתה רבקה שני תבשילין, אחד לזכר קרבן פסח-לבער את הס"מ ע"י שחיתתו וצלייתו, ואחד לקרבן חגיגה לחגוג עם השכינה כדי שיתברך יעקב.

עיונים והארות

סיהרא באשלמותא כי הוא ליל מ"ו. ולכן רבקה יעצה ליעקב להביא קרבן פסח לבער את עשו מן העולם, ואחריו קרבן חגיגה לחגוג עם השכינה ולהתדבק עמה שתשפיע עליו את ברכותיה ולאשלמא עליה בדרגא דברוך ולאפקיה מדרגא דארור.

ורבי יהודה חולק וסובר ששני גדיי העזים היו כנגד שני השעירים שביוה"כ א' חטאת לה' והשני שעיר לעזאזל. ודעתו מתיישבת עם הדעה שביוה"כ נברא העולם. ושני גדיי העזים הם כנגד השוחד שעתידיים ישראל לתת למקטרג בכל שנה. וכן יעקב הקריב שני גדיי עזים כנגד שני שעירי יוה"כ ועל ידם זכה אל הברכות כי כל מעשי האבות סימן לבנים. ע"כ מרח"ו.

[ז] ערב פסח הוה. הנה יש מחלוקת מתי היה ענין זה. חד אמר בערב פסח הוה וחד אמר דביוה"כ היה. ואפשר שמחלוקת זו נמשכת ממחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע מתי נברא העולם. חד אמר בתשרי נברא העולם, וחד אמר בניסן. והנה כפי סברת מי שאמר בניסן היה, לכן שאל יצחק שני תבשילין אחד משום קרבן פסח ואחד משום קרבן חגיגה, ולכן היו שני גדיי עזים. והענין כי הנה רבקה בסוד חוה באה לתקן קלקולה והיא אשר המשיכה זוהמת הנחש הנקרא שאור שבעיסה והוא הנקרא חמץ ומחמצת כנודע וכנזכר בפרשת פנחס דף רנ"א ע"ב. ולכן אחר שידעת כי סוד הפסח הוא להכניע את הקליפות ע"י שחיתתו ושריפתו וכל המשפטים הנעשים בו כנודע, ואז מתבער החמץ והקליפות מן העולם וקיימא

רַבִּי יְהוֹדָה אָמַר רבי יהודה חולק ואומר לא היה זה בפסח, אלא ביום הכיפורים, **רִמּוֹ הָבָא דְזַמְיָנִין בְּנוֹי דְיַעֲקֹב לְקָרְבָּא שְׁנֵי שְׁעִירִים** ורמזו כאן בשני התבשילין שני גדיי עזים, שעתידים בני יעקב להקריב שני שעירים ולא כבשים, **חַד לִיהוֹה, וְחַד לְעֻזְאֵל, בְּיוֹמָא דְכַפּוּרֵי** אחד לה' ואחד לעזאזל, ביום הכיפורים. **וּבְגִין כְּדֵי, קָרִיבַת שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים, חַד בְּגִין דְרַגְא דְלַעֲיִלָּא** ולכן הכינה רבקה שני גדיי עזים לעשות אותם ליצחק, אחד כנגד הגורל לה', בשביל מדרגה העליונה-הגבורה העליונה שהיא שורש יצחק שבקדושה, **וְחַד בְּגִין לְכַפְּיָא דְרַגְיָה דְעֵשׂוֹ, דְלֹא יִשְׁלוּט עֲלֵיהּ דְיַעֲקֹב** ואחד שהוא הגורל לעזאזל, כדי לכפות ולהכניע מדרגת עשו שהוא הס"מ, שלא תשלוט על יעקב אבינו, **וְעַל דָּא שְׁנֵי גְדֵי עֲזִים, וּמִתְרֹוֹיְהוּ טָעִים יִצְחָק וְאָכִיל** ועל זה אמרה רבקה להביא שני גדיים, ומשניהם טעם יצחק ואכל, כי שניהם היו צריכים להתקן ע"י האכילה, לפי שיצחק ממדת הגבורה שבקדושה, ולכן אכל גם מהשעיר של החיצונים כדי לתת להם התמצית של הגבורות.

ח"א קמ"ג ע"א

תָּא תַּוִּי בא וראה, **בְּשַׁעֲתָא דְאָמַר יִצְחָק לְעֵשׂוֹ**, בשעה שאמר יצחק לעשו **וַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה וַצִּוְדָה לִי צִידָה, בְּה"א** ה' היתרה של ציד-ה', בסוד ה' של הוי"ה-רמז לשכינה, אמר לו שיצא לשדה של השכינה שהיא חקל תפוחין קדישין, היה אומר עשו שהולך שם להתפלל, ותצוד את השכינה ותביא אותה, כדי שנתברך מפיה, **וְאוּקְמוּהּ וּפְרִשׁוּהּ רְבוּתֵינוּ. וְנִפְקַ עֵשׂוֹ בְּגִין דִּיתְבָּרַךְ מִיִּצְחָק, דְקָאָמַר לִיהוּ, וַיֵּצֵא עֵשׂוֹ כְּדֵי שִׁיתְבָּרַךְ מִיִּצְחָק שֶׁאָמַר לוֹ (בְּרַאשִׁית כו) וְאַבְרָכְכָּה לְפָנַי יְהוָה, דְּאֵלּוֹ אָמַר וְאַבְרָכְכָּה וְלֹא יִתִּיר, יָאוּת** שאילו אמר יצחק לעשו ואברככה ולא יותר מכך, טוב הוא, שהרי יברך אותו רק כפי מדרגתו הראויה לו. **בֵּינָן דְאָמַר לְפָנַי יְהוָה** אבל כיון שאמר לפני ה', **בְּהֵיָא שַׁעֲתָא**

אֲזַדְעִיעַ כְּרִסֵי יִקְרָא דְקַדְשָׁא בְרִידָה הוּא [III] באותה שעה נודעו כסא הכבוד של הקב"ה, **אָמְרָהּ, וּמָה דִּיפּוֹק חוּיָא מֵאַנּוּן לְוּוּטִין, וַיִּשְׁתַּאֲר יַעֲקֹב בְּהוּ** ואמרה וכי ע"י הברכות יצא אותו נחש-הס"מ מאותן הקללות, וח"ו ישאר יעקב בהם ויהיה מקולל לעולם.

בְּהֵיָא שְׁעָתָא באותה שעה, **אֲזַדְמֵן מִיכָאֵל וְאַתָּא קַמִּיהּ דִּיעֲקֹב,** [10] **וַיִּשְׁכַּיְנְתָּא בְּהַרְיָה** נודמן המלאך מיכאל שר החסד והברכות, ובא לפני יעקב כשנכנס אצל יצחק אביו והשכינה עמו, **וַיִּדַע יִצְחָק, וְחָמָא לְגַן עֲדָן בְּהַרְיָה דִּיעֲקֹב, וּבְרַכִּיָּה קַמִּיהּ** וידע יצחק שהמלאך מיכאל נכנס, וגם ראה את גן עדן עם יעקב, וברכו לפני השכינה אך עדיין חשב שעשו טוב. **וְכַד עָאֵל עֵשׂו, עָאֵל בְּהַרְיָה גֵיהֶנּוּ** אמנם כאשר נכנס עשו, נכנס עמו הגיהנם, ועמו פלונית היא הנחש נוק'

עינינים והארות

דמיכאל"ל תמן, ודאי הוא שם השכינה לפי שאין השכינה נוסעת אלא עמו כי הוא מרכבה של השכינה הנקראת אופן הגדולה, כי מיכאל"ל רשום בגדולה ואחריו נמשכים השאר. ויתכן לומר כי ודאי מ"ש מיכאל"ל הוא לפי שאחריו נגזרים השאר, אבל אה"נ דשאר המרכבה אתו תמן בהכרח עם השכינה. והנה לז"א ברית שדה, כי כבר נודע כי הם ג' גוונים הקשת מיכאל"ל גבריא"ל רפא"ל, והם דוגמת התפוח הכולל ג' גוונים הנזכרים והוא בסוד הת"ת עם החסד והגבורה, ואלו ג' המלאכים הם ג' גוונים הקשת דוגמת ג' גווני התפוח והם מרכבה אליהם. והנה באמרו כי נכנס עמו שדה תפוחים, הנה פשימא כי נכנס עמו ג' גווני הקשת שהם בסוד ג' גווני התפוח. והנה, יצחק חשב כי היה עשו ונכנסה עמו השכינה וברכו בלב שלם בחשבו כי כן היה האמת כמו שחשב כי היה עשו בקדושה. וכאשר היה רואה דעאל עמיה גיהנם (ר"ל לאחר שיעקב הלך ונכנס עשו) אז:

[III] אודעו כורסיא יקרא וכו'. והנה ענין זה יובן במה שידעת כי נשמות ישראל הצובות מתחת כסא הכבוד וכסא הכבוד שהוא סוד הבריאה הוא מקור אל נשמות ישראל הקדושים. ולכן בראות הכסא (הוא בחינת עולם הבריאה כני"ל) כי יצחק היה מכניס את הקליפה בקדושה ומוציא את יעקב מן הקדושה, אודעונו בודאי כי תשאר כביכול פגומה לעולמים כי אם אין ישראל, אין כסא כביכול. ובה תבין ענין הצדיקים שהם המרכבה וכסא להש"ת. אמנם המלאכים הם למטה ביצירה והם היות ואופנים שתחת הכסא ומשרתים אותו. ודי בדרוש הזה. מרח"ו.

[10] בההיא שעתא אודמן מיכאל"ל וגו'. וזה יובן במ"ש דניאל (דניאל פרק י' פסוק כ"א) ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל"ל שרְכָם, והענין כי מיכאל"ל הוא המלמד סניגוריא על ישראל והוא אפומרפוס שלנו במרום. עוד מעם שני במ"ש לעיל פרשת וירא דף ק"א ע"א בס"ת כי בכל אתר

דס"מ. **וְעַל דָּא** ועל זה נאמר (בראשית כז) **וַיַּחֲרֹד יַצְחָק חֲרָדָה גְדוֹלָה עַד מְאֹד, דִּחְשָׁב דְּלֹא הוּא עֵשׂו בְּהָוִיא סִטְרָא** שעד עבשיו חשב יצחק שלא היה עשו באותו צד של הס"א, ונצטער שהיה אוהבו עד עתה וטעה לחשוב שהוא צדיק, **פְּתַח וְאָמַר, וְאֶבְרַכְהוּ, גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה** (בראשית כז) •

בְּגִין כִּד, אֲוִדְמֵן יַעֲקֹב בְּחֻמְתָּא וּבְעֻקְמוֹ משום כך נודמן יעקב בחכמה ובעקמימות נגד עשו **דְּאִיִּתִּי בְּרַכָּאן עֲלִיהּ דִּיעֲקֹב דְּאִיהוּ בְּגִינָא דְּאָדָם הָרָאשׁוֹן** שהביא את הברכות על יעקב שהוא כדוגמת אדה"ר, **וְאִתְנַטְלוּ מִתְּהוּא תוּיָא דְּאִיהוּ שְׁפַת שְׁקָר** ונלקחו הברכות מאותו נחש שהוא שפת שקר. **דְּכַמְה שְׁקָרָא אָמַר, וְכַמְה מְלִי דְּשְׁקָרָא עֲבַד** שכמה שקרים אמר לחוה וכמה דברי שקר עשה, שדחף אותה על האילן וכו', **בְּגִין לְאַטְעָאָה וְלֹאִיתָאָה לְוֹטִין עַל עֲלָמָא** כדי להטעותה ולהביא קללות על העולם. **בְּגִין כִּד, אָתָא יַעֲקֹב בְּחֻמְתָּא וְאִטְעִי לְאֲבוּי, בְּגִין לְאִַיתָאָה בְּרַכָּאן עַל עֲלָמָא** משום כך בא יעקב בחכמה, והטעה את אביו כדי להביא ברכות על העולם, **וְלִנְטְלָא מְנִיָּה מַה דְּמִנְעַ מְעֲלָמָא** וליטול מהנחש מה שמנע מהעולם בחטא אדה"ר, **וּמְדָה לְקַבֵּל מְדָה הוּא** ומדה כנגד מדה היתה כאן. **וְעַל דָּא בְּתִיב, וְעַל זֶה כְּתוּב (תהלים קט) וַיֵּאָהֵב קַלְלָה וַתְּבוֹאֶהוּ וְלֹא חִפִּין**

עיונים והארות

זו"ש ואודמן מיכאל ונו' ושכינתא בהדיה ונו'. וכן כד עאל גיהנם עם עשו אין הכוונה על גיהנם ממש רק על הקליפה הנקראת גיהנם, והם סוד לילית הנקראת נחש נוקבא דסמ"ל אשר לה ז' היכלות אשר אחד מהם נקרא גיהנם העליון הנזכר בפרשת פקודי. וסוד זה הנחש היה דרגא דעשו הנקראת שפת שקר דאייתי לווטין על עלמא. ולכן עאל עמיה גיהנם הוא הנחש העליון. מרח"ו.

[ז] ויחרד יצחק ונו'. מפני כמה סיבות. א'. לפי שהיה רוצה לברכו על חינום בהיותו דבוק בגיהנם ובקליפות. ב'. כי נצטער על היות בנו יוצא חלציו בקליפות לגמרי. ג'. אל עיקר האמת כי עד עתה היה אוהבו תמיד ודבק בו בחשבו כי היה צדיק. ובראותו כי לא כן היה, נצטער מאד על מה שהיה מוטעה כל ימיו בסברא זו. והנה ענין אמרו שנכנס עמו ג"ע או שנכנס עמו גיהנם, כבר נתבאר כי אין הכוונה על ג"ע ממש אלא על ענין השכינה הנקראת ג"ע כנודע.

בְּבִרְכָה וּבְתִרְחַק מִמֶּנּוּ . עֲלֶיהָ כְּתִיב, ועל הנחש כתוב (בראשית ג) אָרוּר
 אֶתְּהָ מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה. וְאֶשְׁתָּאֵר בֵּיהּ לְדָרֵי
 דָּרִין וּנְשֹׂאָהּ בּוֹ הַקְּלָלָה לְדוּרֵי דוּרוֹת, וְאֶתָּא יַעֲקֹב וְנָטִיל מִנֶּיהָ בְּרִכָּאן

ובא יעקב ולקח ממנו את הברכות.

וּמִן יוֹמוֹי דְּאָדָם וּכְבֵר מִימֵינוּ שֶׁל אַדְהָר, אֲזִדְּמִן יַעֲקֹב לְנִטְלָא מֵהָהוּא
 חַיּוּנָא, כֹּל חַי בְּרִכָּאן הִיךְ מְזוּמֵן יַעֲקֹב לִיטוּל מְאוּתוֹ הַנְּחֹשׁ אֶת כָּל אֵלּוּ
 הַבְּרִכּוֹת, וְאֶשְׁתָּאֵר אִיהוּ בְּלוֹוִטִין וְלֹא נִפְק מִנֵּיהּ וּנְשֹׂאֵר הַנְּחֹשׁ עִם
 הַקְּלָלוֹת וְלֹא יֵצֵא מֵהֶם.

ח"א קמ"ג ע"ב

רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקוֹנִינָא אָמַר שֶׁאֵל אֶת לְרַבִּי אֶלְעָזָר,
 כָּלּוּם שְׁמַעְתָּ מֵאֲבִיד, אֲפֹאֵי לָא אֶתְקִימוּ בְּרִכָּאן
 דְּבִרְכִיָּה יַעֲחֵק לְיַעֲקֹב הָאֵם שְׁמַעְתָּ מֵאֲבִיד מְדוּעַ לֹא הִתְקִימוּ הַבְּרִכּוֹת שְׁבִירָךְ יַעֲחֵק
 אֶת יַעֲקֹב, וְאַנּוּן בְּרִכָּאן דְּבִרְיָךְ יַעֲחֵק לְעֵשׂוֹ אֶתְקִימוּ כְּלָהוּ
 וְאִילוּ אוֹתָן הַבְּרִכּוֹת שְׁבִירָךְ אֶת עֵשׂוֹ הִתְקִימוּ כּוֹלֵם.

אָמַר לִיהּ, כֹּל אַנּוּן בְּרִכָּאן מֵתְקִימִי עֵנָה לוֹ, כָּל אוֹתָן הַבְּרִכּוֹת
 מֵתְקִימוֹת, וּבְרִכָּאן אַחֲרֵינִין דְּבִרְכִיָּה קִדְּשָׁא בְּרִידָךְ הוּא
 לְיַעֲקֹב. וְגַם הַבְּרִכּוֹת הָאֲחֵרוֹת שְׁבִירָךְ הַקְּבִ"ה אֶת יַעֲקֹב נִתְקִימוּ אֲבַל, מִידָּךְ יַעֲקֹב
 נָטִיל לְעֵילָא אֲבַל מִידָּךְ יַעֲקֹב לָקַח אֶת הַבְּרִכּוֹת שֶׁל מַעְלָה בְּרוּחַנִיּוֹת, וְעֵשׂוֹ נָטִיל
 לְתַתָּא וְעֵשׂוֹ לָקַח אֶת בְּרִכּוֹתָיו לְמַטָּה בְּגַשְׁמִיּוֹת בְּתַאוּוֹת וְהַבְּלִי הַעוּהוּ"ז. לְבִתְרָךְ, כֹּד
 יִקּוּם מִלְּכָא מְשִׁיחָא, יִטּוּל יַעֲקֹב לְעֵילָא וְתַתָּא וְאֲחִ"כּ כַּאֲשֶׁר
 יַעֲמוּד מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, יִקַּח יַעֲקֹב גַּם לְמַעְלָה וְגַם לְמַטָּה וְיִתְאַבִּיד עֵשׂוֹ מִכָּלָא, וְלֹא
 יִהְיֶה לִיהּ חוֹלְקָא וְאֲחִסְנָא וְדוּכְרָנָא בְּעֵלְמָא וְיֵאבֵד עֵשׂוֹ מֵהַכֵּל וְלֹא
 יִהְיֶה לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה וְזִכְרוֹן בְּעוֹלָם, כְּמָה דְּאֵתְּ אָמַר, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (עוֹבְדֵיָהּ א)
 וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֵשׂוֹ לְקֶשׁ וְגוֹ'

ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו. **בְּגִין דִּיתְאֲבִיד עֲשׂו מִכְּלָא, וִירִית יַעֲקֹב תִּרְיַן עֲלָמִין, עֲלָמָא דִּין וְעֲלָמָא דְאַתִּי** לפי שאז יאבד עשו מהכל, ויירש יעקב שני העולמות העולם הזה והעולם הבא.

וּבְהָאֵי זְמַנָּא כְּתִיב ועל אותו הזמן כתוב שם, (עובדיה א) **וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הַר עֲשׂו וְהִיתָה לִיהוָה הַמְּלוּכָה. הַהוּא מַלְכוּ דְעֲשׂו, דְנָטַל בְּהָאֵי עֲלָמָא** אותה מלכות של עשו שנטל בעוה"ז, **יְהֵב לֵיהּ קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא** (ס"א יהא ליה לְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא) **בְּלַחֲדוּי** יהיה לקב"ה בלבד. **וְכִי הִשְׁתָּא לָאו אִיהִי מַלְכוּ מִקְדָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא** וכי עכשיו אינה מלכות של הקב"ה, **אַלָּא אַף עַל גַּב דְּשִׁלִּיט קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעִילָא וְתַתָּא** אלא אע"פ ששולט הקב"ה למעלה ולמטה, **הָא יְהֵב לֹוֹן לְשָׂאָר עַמִּין, לְכָל חַד וְחַד חוּלְקָ וְאַחֲסַנְתָּא בְּהָאֵי עֲלָמָא, לְאַשְׁתַּמְשָׁא בֵיהּ** הרי נתן להם לשאר העמים, לכל אחד ואחד חלק ונחלה בעוה"ז להשתמש בו. **וּבְהָהִיא זְמַנָּא וְלַעֲתִיד לְבָא, יִטּוּל מִכְּלָהוּ מַלְכוּתָא, וְתִהֵא דִּילֵיהּ כְּלָא** יקח מכולם את מלכותם ותהיה כולה שלו, **דְּכְתִיב וְהִיתָה לִיהוָה הַמְּלוּכָה, לֵיהּ בְּלַחֲדוּי** לו בלבד, **דְּכְתִיב, (זכריה יד) וְהָיָה יְהוָה לְמִלְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמּוֹ אֶחָד** [יא].

עיונים והארות

והיא, כי איך אומר והיתה לה' המלוכה, וכי לעולמי עד המלוכה שלו יתברך היא, והרי יש כאן ח"ו פתחון פה למינים באמרם שאינו שולט ח"ו בזמן הזה.

אמנם הכוונה כי השי"ת לעולם ועד הוא מלך ומלך וימלוך, אלא שאנו צריכים להבחין בין שני מינים של מלכויות: א' למעלה, והם סוד ברכות יעקב, ברכאן עילאין דיעקב. ב' לתתא בהאי עלמא והם סוד ברכאן תתאין דיעקב. וכיון שעשו נטל תחילה

[יא] מרח"ו. "בההוא זמנא כתיב ועלו וכו'. והנה אי אפשר ששתי הברכות יתקיימו בזמן אחד, כי הרי אמר את אחיך תעבוד והיה כאשר תריד וגו' הרי שאי אפשר ששניהם יתברכו כאחד רק כשזה נופל זה קם. ולכן עשו קם תחילה ויעקב נפל, וזה היה בגלות ושעבוד מצרים. ולעת"ל בביאת משיחנו בב"א יפול עשו ויקום יעקב קימה שאין אחריה נפילה לעולם. וז"ש ובההוא זמנא כתיב ועלו מושיעים וגו'. ותירץ עם האומר קושיא אחרת גדולה

ח"א קמ"ו ע"א

תָּא תְּחִי בָּא וְרָאָה, כַּמָּה בְּרָכָאן אַתְּ בְּרַךְ יַעֲקֹב, כמה ברכות חשובות
 נתברך יעקב אבינו, חַד דְּאָבוּי בְּהָהוּא עֵקִימוּ, וְרוּחַ כָּל אַנּוּן
 בְּרָכָאן אחת מאביו, באותה ערמה מצד הגבורה שרבקה אמרה לו לרמות את עשו, והרויח
 את כל אותן הברכות. וְחַד דְּשְׁכִינְתָּא דְּבְרִיךְ לִיָּה קְדָשָׁא בְּרִיךְ
 הוּא, פֶּד הָוָה אֶתִי מְלַבֵּן, ואחת ברכה של השכינה שברך אותו הקב"ה כאשר
 היה בא מלבן הארמי והיא מצד החסד, דְּכֶתִיב, שכתוב (בראשית לה) וַיְבָרֶךְ
 אֱלֹהִים אֶת יַעֲקֹב בּוֹאוֹ מִפְּדַן אַרֶם. וְחַד, דְּבְרִכְיָה לִיָּה הֵהוּא
 מְלֹאכָא מְמַנָּא דְּעֵשׂוֹ, ואחת שברך אותו המלאך הממונה על עשו, והיא מצד
 התפארת. וְחַד, בְּרָכָה אַחֲרָא, דְּבְרִכְיָה לִיָּה אַבוּהָ, פֶּד הָוָה
 אָזִיל לְפַדְּן אַרֶם, ועוד ברכה אחרת שברך אותו אביו כאשר היה הולך לפדן ארם,
 והיא מצד המלכות, דְּכֶתִיב שכתוב (בראשית כח) וַיֹּאֲלֶהָ שְׁדֵי יִבְרַךְ אֶתְךָ
 וְגו'.

בְּהָהוּא זְמַנָּא באותו זמן דְּחֶמְטָא יַעֲקֹב גְּרַמִּיָּה בְּכָל הַיָּי בְּרָכָאן
 שראה יעקב אבינו עצמו בכל אלו הברכות החשובות, אָמַר, בְּמָאן
 בְּרָכְתָּא דְּמַנִּיָּהוּ אֶשְׁתַּמֵּשׁ הַשְּׁתָּא באיזו ברכה מהם אשתמש עתה.
 אָמַר, בְּחֻלְשָׁא מַנִּיָּהוּ אֶשְׁתַּמֵּשׁ הַשְּׁתָּא אמר בחלשה שבהם אשתמש

עיונים והארות

ואינן עושים דבר חוץ מרשותו ונזרתו. והם נקראים
 מלכים כי על פיהם ישק דבר, אבל מכל מקום אין
 הם הפשיים במעשיהם אלא מוגבלים ברצון הקב"ה.
 אבל לעת"ל אפילו אותה המלוכה שנתן להם, יסלק
 מהם ולא ירצה שיהיו תחתיו מלכים אפילו
 משועבדים שינהיגו העולם אלא הכל יהיה על ידו.
 ודריש ועלו מושיעים וגו' ואז והיתה לה' המלוכה בה'
 הידיעה, כי יכירו כולם שהנהגת העולם רק בידו בלי
 שליח וסרסור.

ברכות לתת כנ"ל, לכן הקב"ה הוא מלך בעליונים
 ויעקב חבל נחלתו במלכות העליון ובברכאן עילאין,
 ואילו ברכות דלתתא והוא מלכות דלתתא דהאי
 עלמא, הניח הקב"ה ויעקב לעשו דימול לה
 בקדמיתא. והענין הוא כי מסר הקב"ה ממשלת
 העולם ושלטנותו אל השרים העליונים. וזהו ענין
 המלוכה שניתנה לשרים. ובערך זה הוא שאנו
 אומרים שנתן המלוכה לשרים, אבל ברור הוא כי
 כולם נכנעים תחתיו ומאיתו הם מקבלים המלכות

עתה, וּמֵאֵן אֵיהוּ, דָּא בְּתַרְיִיתָא, דְּבִרְכִיה אֲבוּה וְאִיזוּ הִיא, זו הברכה האחרונה שברכו אביו, וְאָף עַל גַּב דְּאֵיהִי תְּקִיפָא וְאָף עַל פִּי שְׁהִיא חֻזְקָה שְׁהִי בִּרְכוּ וְאֵל שְׁדִי יִבְרַךְ אוֹתְךָ וְיִפְרֹךְ וְכוּ' וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרַכַּת אַבְרָהָם וְכוּ' וַיֵּשׁ בַּה שְׁפַע בְּכָל הַמּוֹבְנִים, אָמַר, לָא אֵיהִי תְּקִיפָא בְּשִׁלְטְנוֹתָא דְּהֵאֵי עֲלֵמָא בְּקִדְמָאָה אַמַּר, בְּכָל זֹאת אֵינָה חֻזְקָה בְּשִׁלְטוֹן וּמִמְשָׁלָה שֶׁל הַעוֹדֵ"ז כְּמוֹ הַרְאִשׁוֹנוֹת, כִּי בְּרַכַּת הַרְאִשׁוֹנָה בִּרְךְ אוֹתוֹ יַעֲבֹדוּךְ עִמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאוֹמִים וְכוּ', וְגַם בְּרַכַּת שֶׁל שְׂרוֹ שֶׁל עֲשׂו כְּתוּב כִּי שְׂרִית עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל, וְגַם בְּרַכַּת הַשְּׂכִינָה כְּתוּב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שִׁמְךָ, שְׂכוֹלֵם מוֹרִים עַל מִמְשָׁלָה שֶׁל הַעוֹדֵ"ז בְּפִרְטָא.

אָמַר יַעֲקֹב, אֶטּוּל הַשְּׁתָא דָּא, וְאַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֶקַּח עֵתָה בְּרַכָּה זוֹ אֲנִי וּבְנֵי לְסַבּוֹל אֶת הַצְּרוֹת שֶׁל עֲשׂו וְכוּ', וְאַסְלֵק כָּל אַנְוֹן אַחֲרֵינִין לְזִמְנָא דְּאַצְטְרִיד לִי וְלִבְנֵי אִי בְּתָרָאֵי וְאַדְחָה וְאַסְלֵק אוֹתָן הַבְּרֻכּוֹת הָאֲחֵרוֹת שִׁישׁ בְּהֵן מִמְשָׁלָה, לְזִמְן שְׂאַצְטְרַךְ אוֹתָם לִי וּלְבְנֵי אַחֲרֵי. וּמִפְרֵשׁ אֵימָתִי, בְּזִמְנָא דִּיתְפַּנְשׁוֹן כָּל עַמְמֵי לְאוֹבְדָא בְּנֵי מַעֲלָמָא מִתִּי יִהְיֶה הַזְמַן הַזֶּה, בְּזִמְן שִׁתְאַסְפוּ כָל הָאוֹמוֹת ח"ו לְאַבְדַּת אוֹת בְּנֵי מַהְעוֹלָם שְׂאוֹ תִּהְיֶה עַתְּ צָרָה לְבְנֵי, דְּכִתְיִב, שְׂכַתוּב (תְּהִלִּים קִיח) כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילֵם. סְבָבוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. סְבָבוּנִי כְּדְבוּרִים וְגו' בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם. הָא הָכָא תִּלְתָּא, לְגַבֵּי תִּלְתָּא דְּאַשְׁתַּאֲרוּ הִי כְּאֵן שְׁלֹשָׁה סְבוּבִים, וְכַנְגַד כָּל פַּעַם שְׂנוֹכֵר—כִּי אֲמִילֵם, יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּרַכָּה אַחַת כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ בְּרֻכּוֹת שְׂנִשְׂאָרוֹ, וּבְכּוּחָם יִנְצְלוּ בְנֵי. חַד, אַנְוִין בְּרַכָּאן קְדָמָי דְּאַבוּהִי אַחַת, אוֹתָן הַבְּרֻכּוֹת הַרְאִשׁוֹנוֹת שֶׁבִּרְכוּ אֲבִיו שֶׁהֵן מִצַּד הַגְּבוּרָה, וְהִיא כְּנֶגֶד כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי, שְׂאִין הַסִּיבּוּב קִשָּׁה כָּל כַּךְ, וְדִי וּמִסְפִּיק בְּרַכָּה זוֹ לְהַפִּילֵם. תִּרְיִין, אַנְוִין בְּרַכָּאן דְּבִרְכִיהִי קְדָמָא בְּרִידָה הִיא הַשְּׁנִית, אוֹתָן בְּרֻכּוֹת שֶׁבִּרְכוּ הַקְּב"ה מִצַּד הַחֲסֵד, שְׂהוּא סְבוּנִי גַם סְבָבוּנִי, דְּהִינּוּ סִיבּוּב אַחַר סִיבּוּב מַהְמוּנֵי הַעִמִּים, שְׂלֹזָה נִצְרַךְ לְבְרַכָּה שֶׁל הַקְּב"ה. תִּלְתָּא, אַנְוִין בְּרַכָּאן דְּבִרְכִיהִי הִיא מְלֵאכָא הַשְּׁלִישִׁית, אוֹתָן הַבְּרֻכּוֹת שֶׁבִּרְךְ

אותו המלאך שרו של עשו מצד התפארת, כנגד סבוני כדבורים, שעוקצים ומיד מתים, והוא החלש שבכולם, כך אויבנו יהיו כמו הדבורים שעוקצים ומיד נופלים ומתים, כי תבא ברכת המלאך ותזנב בהם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט.

אָמַר יַעֲקֹב, לַהֲתָם אֲצַטְרִיכוּ, לְגַבִּי מַלְכֵינִי וְכָל עַמּוּיִן דְּכָל עֲלָמָא לשם אני צריך את הברכות, כנגד כל המלכים וכל העמים של כל העולם כולו, **וְאַסְלִיב לְוַן לַהֲתָם** ואעלה ואדחה את הברכות לאותו זמן. **וְהַשְׁתָּא לְגַבִּי דְעֵשׂוּ, דִּי לִי בְהָאֵי** ועבשיו כנגד עשו די לי בזו הברכה הקטנה שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. ומביא משל **לְמַלְכָא, דְהוּוּ לִיּה פְּמָה לְגִיוֹנִין תְּקִיפִין,** כְּמָה מְאָרִי מְגִיחֵי קְרָבָא לְאַנְתָּא קְרָבִין למלך שהיו לו כמה מחנות של צבא חזקים, וכמה בעלי מלחמה בעלי קרב לעשות מלחמות וקרבות, **דְּזַמִּינִין לְגַבִּי מַלְכֵינִי תְּקִיפִין** (ד' קמו ע"ב) **לְאַנְתָּא בְּהוּוּ קְרָבָא** שהיו מזומנים לעמוד כנגד מלכים חזקים לערוך עמם מלחמה חזקה. **אַדְהֵכִי שָׁמַע עַל לְסֻטִים חַד קַפְחָא, אָמַר, הֲנִי בְּנֵי תַרְעִי, יְהִבּוֹן תַּמּוֹן** בינתיים שמע על לסטים אחד שהיה מקפח ושוודד את הבריות, אמר אלה החיילים שומרי העיר ילכו שם להלחם בו. **אָמַר לִיּה, מְכָל לְגִיוֹנִין דִּילָךְ, לִית אַנְתָּ מְשֻׁדָּר הֲתָם אֲלָא אֲלִין** שאל אותו מכל המחנות של הצבא שלך אין אתה שולח לשם רק את אלה. **אָמַר, לְגַבִּי הֲהוּוּ לְסֻטִים, דִּי בְּאֲלִין** אמר המלך, בשביל אותו לסטים מספיק באלו שומרי העיר. **דְּהָא כָּל לְגִיוֹנוֹתֵי וּמְאָרֵי קְרָבָא, אֲסֻתְּלַק לְגַבִּי אַנּוֹן מַלְכֵינִי תְּקִיפִין** שהרי כל המחנות ובעלי מלחמה, אניח אותם אצל אותם מלכים חזקים ללחום נגדם, **בִּיוֹמָא דְקְרָבָא, דְּאֲצַטְרִיכוּ לִי, לִיְהוּוּ** ביום של המלחמה כשיצטרכו לי, שם יהיו.

אוּף הָכִי יַעֲקֹב אָמַר לְגַבִּי עֵשׂוּ, דִּי לִי הַשְׁתָּא בְּאֲלִין בְּרַבָּאן גם כך אמר יעקב, כי נגד עשו די לי עתה באלו הברכות שברך אותי אבא כשהלכתי לפדן ארם. **אַבְל לְהוּוּ זְמָנָא** אבל לאותו זמן, **דְּאֲצַטְרִיכוּ לְבְנֵי לְגַבִּי כָּל מַלְכֵינִי וְשְׁלִיטִין דְּכָל עֲלָמָא** שיצטרכו בני כנגד המלכים

והשליטים של כל העולם שיעלו על בני וירצו ח"ו להשמידם, אִסְלַק לֹזַן אניח אותם
 לאותו זמן. כִּד יִמְטִי הַהוּא זְמַנָּא, יִתְעָרוּן אַנְוִין בְּרַכָּאן מִכָּל
 סְטָרִין, וַיִּתְקַיִּים עַלְמָא עַל קִיּוּמִיהַּ בְּדָקָא יָאוּת. וכאשר יגיע אותו
 זמן, יתעוררו כל אותן הברכות מכל הצדדים ויתקיים העולם בקיומו כראוי, וַיִּמְהַרְהוּ
 יוֹמָא וּלְהֶלְאָהּ, יָקוּם מַלְכוּתָא דָּא עַל כָּל שְׂאָר מַלְכוּ
 אֲחֵרָא ומאותו יום והלאה תקום מלכות זו של מלך המשיח על כל שאר המלכויות האחרות,
 כְּמָה דְאִוְקְמוּהִי, דְכִתְיִב, כמו שכבר ביארנו שכתוב על מלך המשיח שהוא (דניאל
 ב) תִּדְק וְתִסַּף כָּל אֱלִין מַלְכוּתָא וְהִיא תִקְוִים לְעַלְמִיָּא יכתת
 ויכלה כל אותם מלכים של אומות העולם, ומלכותו של מלך המשיח היא תקום לעולם.
 וְחֵינְו הֵהִיא אַבְנָא, דְאֵתְגַזְרַת מִן טוֹרָא דִּי לָא בִּידֵין וְזַה
 מה שלמדנו על אותה אבן שראה נבוכדנצר שנכרתה מן ההר, אבל לא בידי אדם, כְּמָה
 דְאֵתְ אָמַר כמו שנאמר (בראשית מט) כְּמִשְׁם רוּעָה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל, מֵאֵן
 אֶבֶן דָּא. דָּא כְּנִסְתַּת יִשְׂרָאֵל ושואל מי זו, על מי מרומזת, ואומר זה רומז על
 השכינה, כְּמָה דְאֵתְ אָמַר, כמו שנאמר (בראשית כח) וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר
 שְׁמִתִּי מֵעַבְדָּהּ וְגו' וכשיבא המשיח ימלוך בכח השראת השכינה ששורה שם.

מאמרי הפרשה

”וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק” (כה, יט)

בני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומזה יצמח המשיח

כתב בעל הטורים (כאן) וזה לשונו, על פני כל אחיו נפל, וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר, כשיפול ישמעאל באחרית הימים, אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

כלומר בסוף הפרשה הקודמת כתוב ”על פני כל אחיו נפל” ונסמכה לו תחילת פרשתנו ”ואלה תולדות יצחק”, לומר, כי כשיפול שרו של ישמעאל, אזי תתגלה מעלת

יצחק בן אברהם, דהיינו שתבוא הגאולה במהרה בימינו אמן.

ונרחיב מעט בעניין זה כי הדברים קשורים מאד לזמננו.

ראינו בפרשה הקודמת, כאשר יצאה רבקה אמנו מבית אביה בירכוה בברכה, ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחתנו את היי לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שנאיו

(בראשית כד, ט). ופירש רש”י, את זרעך תקבלו אותה ברכה שנאמרה לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך... יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת. עד

כאן לשונו. ומשמע מדברי רש”י, כי רבקה התברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה. ומה היא אותה ברכה שנתברך אברהם אבינו, כי ברך אברך

והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז). אולם לכאורה אין זו אותה ברכה, שהרי אברהם אבינו התברך

שזרעו יירש את ”שער אויביו” ואילו רבקה אמנו התברכה שזרעה יירש את ”שער שונאיו”. ואם כן לכאורה אין זה מדויק לומר שרבקה אימנו התברכה באותה ברכה

שנאמרה לאברהם אבינו,

ובאמת צריך לברר מי הם ”אויביו” ומי הם ”שונאיו”, אשר אברהם אבינו ורבקה אימנו נתברכו, שזרעם ירשום, ומה ההבדל בין ”אויב” ל”שונא”.

בספר תהלים (מזמור פג, ג) אמר דוד המלך, כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש וגו’, (ושם פסוק ז) אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים וגו’. (ושם פסוק יג) אשר

אמרו נרשה לנו את נאות אלהים. ופירש רש”י, ”אשר אמרו”, הגוים האלו האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם. עד כאן לשונו. ומבואר כי ”אויביו” ו”שונאיו” הם

בני אדום עשו, וישמעאל, שהם שתי האומות אשר ירדפו תמיד אחרינו.

וביתר פירוט, מי הם "אויבינו" ומי הם "שונאינו". דבר זה מפורש בדברי הילקוט שמעוני (לך לך רמו ע"ו) על הפסוק, ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשבה גדלה נפלת עלינו. "עליו" אלו בני ישמעאל, שעליהם בן דוד יצמה, שנאמר, "אויביו" אלביש בושת ועליו יציץ נזרו (תהלים קלב, יח). ועל הפסוק, וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו (בראשית לג, ד), רש"י הביא את דברי חז"ל (ספרי בהעלותך פ"ט) רבי שמעון בן יוחאי אומר הלכה בידוע "עשו שונא" ליעקב.

נמצא מדברי חז"ל כי "אויבינו" הם בני ישמעאל, ואילו "שונאינו" הם בני עשו אדום.

גלות ישמעאל קשה משל אדום

וראה מה שכתב רבנו בחיי בפירושו על התורה (נצבים ל, ז הוצאת מכון הרב קוק) על הפסוק על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך, "אויבך", ישמעאל. "שונאיך", עשו. והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם... ומה שהזכיר "אויבך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שה"אויב" גדול מן ה"שונא" כי השונא אף על פי שירע לו, יעשה על דרך הרחמנות. אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד. וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנפול בידו צועק אוי ואבוי... ושפחה כי תירש גברתה, זה ישמעאל הבא מהגר. ומפני שבני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו, לכן קראן הכתוב "אויבך", וכן אמרו (שבת יא.) תחת אדום ולא תחת ישמעאל. עד כאן לשון רבנו בחיי. מתבאר מדבריו כי האויב גרוע מהשונא, ובשל כך ישמעאל הוא האויב. ואילו עשו הוא השונא, כי "בני ישמעאל קשים לישראל יותר מבני עשו".

לא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת מישמעאל

וכן כותב הרמב"ם באגרת תימן וזה לשונו, ואתם אחינו, ידוע לכם שהקדוש ברוך הוא הפילנו במהמורות עונותינו בתוך אומה זו שהיא אומת ישמעאל, שדעתם חזקה עלינו, והם מתחכמים להרע ולמאוס אותנו, כמו שגזר עלינו יתברך "ואויבינו פלילים". ושלא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת ממנה, ולא אומה שהרעה בתכלית הרעה לדלדל אותנו ולהקטין אותנו ולמאוס אותנו כמוהם. שאפילו דוד המלך ע"ה, כשראה ברוח הקודש כל הצרות העתידות לישראל, התחיל לצעוק ולקונן בלשון האומר מרעת בני ישמעאל ואמר, אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר (תהלים קכ, ה)... ואנחנו בעודנו סובלים שעבודם וכזביהם ושיקרותם למעלה מיכולתנו, אין ביכולת האדם כוח לסבול.

ישמעאל עתידים להצר לישראל צרות קשות

וכן כותב מו"ר הרב חיים ויטאל בספר עין הדעת טוב (תהלים קכ"ד) וזה לשונו, כבר ידעת כי הגלויות אינן אלא ארבע, בבל, מדי, יוון ואדום. אבל עוד עתידים ישראל להיות באחרית הימים בגלות ישמעאל הנזכר בפרקי דרבי אליעזר ובמדרשי חז"ל ובספר הזוהר סוף פרשת לך לך. והנה כל כוונתם של יתר האומות היתה להמיר דת ישראל שלא יעסקו בתורה חס ושלוש, שמוזה היה נמשל היזק אל גופנו שהיו הורגים מי שלא רצה להמיר את דתו, מה שאין כן ישמעאל, שעתידיים להצר את ישראל צרות קשות ומשונות, לא נראה כמותם, כי היו רוצים לבלוע אותנו ולמחות את ישראל מתחת השמים כאילו לא היה. עד כאן.

ועתה מובנים הדברים: לאברהם אבינו נאמר וירש זרעך את שער איביו (בראשית כב, יז), כי זרעו היה יצחק וישמעאל, ולכן נאמר לו שזרעו שהוא יצחק יירש את "אויביו" היינו את ישמעאל. ואילו לרבקה נאמר, וירש זרעך את שער שונאיו (בראשית כד, ט), כי זרעה היה יעקב ועשו, ועל כן נאמר לה שזרעה יעקב ירש את "שונאיו" שהוא עשו (אדום). ושפיר צדקו דברי רש"י ש"רבקה נתברכה באותה הברכה שנאמרה לאברהם אבינו בהר המוריה", והיינו שירש זרעה את הקמים עליו לכלותו, אלא שהאומות העומדות עלינו לכלותינו הם "אויביו" ו"שונאיו", ומכאן השינוי בלשון הברכות, כמדוקדק להפליא בלשון הכתובים, אולם גוף הברכה חד הוא.

בנפול ישמעאל יבא המשיח

ועיין מה שכתב בזוהר הקדוש (סוף פרשת תולדות) דברים נפלאים ושם כל הסדר שיהיה באחרית הימים, כי בהבטחה לאברהם אבינו על ירושת האויבים נרמזה הנאולה העתידה, שכן מסרו לנו חז"ל את סדר נפילתם של "אויביו" ו"שונאיו" באחרית הימים, באופן שבני ישמעאל יכניעו את בני אדום, ומתוך נפילת בני ישמעאל יעלה ויצמח מלך המשיח. וכן מובא בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק ל), שלוש מלחמות של מהומה עתידים בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים... ולהילחם בכרך גדול שברומי, ומשם בן דוד יצמח ויראה באובדן של אלו ואלו, ומשם יבוא לארץ ישראל שנאמר מי זה בא מאדום. עד כאן לשונו.

וזוה שכתב בעל הטורים הנזכר בתחילת דברינו, ואלה תולדות יצחק בן אברהם... על פני כל אחיו נפל, וסמך ליה ואלה תולדות יצחק, לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

ישמעאל ואדום יתאספו לכבוש את ישראל

וכך כתוב בזהר (ה"א דף קי"ט), ויזדווגון כלהון עממיא על ברתיה דיעקב לאדחייא לה מעלמא. ובאור יקר (כתב יד מודינא דף כתב יד 122) הגירסא בזהר היא, ויזדמנון כלהו עממיא... ובפרוש הרמ"ק כתב שם וזה לשונו, ויזדמנון כלהו עממיא, שיעשו עצת שלום הם ביניהם, ויתחפכו לישראל להשמיד מפני שהקימו להם מלכות, ותהיה עת צרה ליעקב. אמנם לא יבואו למשבר, אלא וממנה יושע.

ובן כתב המלבי"ם (יהזקאל לב, יז), בעת קץ, אחר שכבר ישבו ישראל על אדמת ישראל, עתידים האומות להתאסף ולכבוש את ירושלים, ויבא גוג נשיא משך ותובל מארצות הצפון והמערב, שהם הערלים הנקראים אדום, ומשך ותובל הם מבני יפת הגרים באירופא... וכן בית תוגרמה שהם כולם נמולים מחזיקים בדת ישמעאליים, והם יתאספו עם בני אדום לכבוש הארץ מיד ישראל. אבל בבואם יעשה ביניהם מהומה וילחמו איש באחיו היינו אדום וישמעאל ילחמו זה בזה, מפני שאמונתם מפורדת, ושם ישפוט ה' אותם כחרב ובדם... עד כאן. הנה כי כן, מפורש בדברי חז"ל, כי הגאולה העתידה תבוא לאחר נפילת אויבינו שהם בני ישמעאל.

ובביאור גלות ישמעאל ביאר המהר"ל מדוע מלכות ישמעאל לא נמנתה במערכת ארבע המלכויות שראה דניאל (פרק ז) כי מלכות ישמעאל מטרתה כביכול לגלות ולהוסיף עול מלכות שמים, ועושים הכל בשם ה'. אלא שבהיות מהות ישמעאל "פרא אדם", הרי שאמונתם בה' גורמת לעשות את כל הרע שבעולם, באיצטלא שהם כביכול שליחי הבורא. ולכן לא נימנו כמלכות בפני עצמה. שכן ארבע המלכויות הוקמו על יסוד ביטול מלכות ישראל והתנגדות למלכות שמים. בעוד מלכות ישמעאל באה, כביכול, בשם מלכות שמים.

מרום צרות ישמעאל, עם ישראל יתפלל לה' ו"ישמע אל" ויענם

וכתוב בספר הקדוש פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ב), אחד מן המדרשים הקדומים ביותר של עם ישראל, שנכתב על ידי התנא רבי אליעזר בן הורקנוס וזה לשונו, ולמה נקרא שמו ישמעאל, (בהוראת הקדוש ברוך הוא עצמו כנאמר, וקראת שמו ישמעאל (בראשית טז, יא)) מפני שעתיד הקדוש ברוך הוא לשמוע בקול נאקת עם ישראל, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל, שנאמר: "ישמע א-ל ויענם" (תהילים נה, ב).

ועוד כתב שם (פרק ל'), שלוש מלחמות של מהומה (אינתפאדה) עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים... ומשם בן דוד יצמת.

לגרום בכל יום חצי שעה זוהר

לאור הדברים הללו חייבים אנחנו להתחזק ולעשות חשבון נפש ולחזור בתשובה ולקבוע עיתים לתורה, וכל יום לגרום בזוהר הקדוש חצי שעה, וגם לקרוא כל יום סדר פטום הקטורת שמעלתו גדולה מאד כמו שכבר הארכנו בזה לעיל (פרשת נח על הפסוק עשה לך תיבת עצי גפר ו, יד) שהעוסק בזוהר הקדוש, מקרב את הגאולה, לך קחנו משם, ובעזרת ה' יתברך ננצל מכל גזירות קשות ורעות ויגזרו עלינו גזירות טובות ונזכה לגאולה שלמה בנחת אמן.

מתי יבוא המשיח

מתי יבוא המשיח, מדוע הוא מתעכב, זו שאלה המעסיקה את כולם, והאלשיך הקדוש זצ"ל עונה עליה בפרשתנו (פרק כ"ז עה"פ ויהי כי זקן יצחק):

האלשיך הקדוש שואל, מדוע לכל הגלויות הקודמות נקבע מספר שנים קצוב מראש, כנאמר במצרים, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), וגלות בבל שבעים שנות. ואילו לגלותנו, הנקראת "גלות אדום", לא נקצב סך שנים מוגדר מראש.

ומתריץ, שכל הגלויות תלויות בשר של האומה, וכעבור מספר שנים קצוב, הוא מאבד את כוחו לשעבד את עם ישראל, והם נגאלים מידיו. אבל השר של אדום, שואב את כוחו ממקור מסויים, והוא ילך ויתעצם כל עוד יתווסף לו כח. מיהו השר, ומהו מקור כוחו?

כי ידוע ש"סמא"ל הוא שרו של עשו הוא השטן הוא יצר הרע. וכידוע שהס"מ שואב את כוחו רק מהעבירות והעוונות! ולכן אם רוצים אנחנו להביא לסיום הגלות, עלינו להסל את מקור כוחו של שרו של עשו. והדבר יעשה על ידי תוספת מצוות, ותשובה על העבירות. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין צ"ז:) כבר כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה!

כל יחיד ישוב בתשובה ובזכותו תבא הגאולה

ואל נאמר, הן העם רחוק מתשובה, וממילא רחוק הוא מגאולה. לא ולא! יסתכל כל אחד על עצמו, וישפר את דרכיו, אולי במצוה אחת יזכה לחולל את המהפכה. שאמרו חז"ל (רמב"ם תשובה פ"ג ה"ד) עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם לבך זכות! על כן ישוב בתשובה, אולי יחולל את המהפכה. כמאמרם (חולין פ"ו:) יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו! ומכל שכן, אם תהיה קבוצה או חבורה שתטיב דרכה, שעל כך אמרו שאם "כנישתא חדא" קבוצה אחת תשוב בתשובה, בזכותם תבוא הגאולה!

נזכור! כל מצוה מחלישה את כוחו של "שר הגלות", ומקרבת את הגאולה!!!

עיקר הגאולה תהיה ע"י לימוד התורה הקדושה

והנה עיקר הגאולה הזאת כותב האור החיים הקדוש (בראשית מט, יא) תלויה בלימוד התורה, כי היא בזכות משה רבנו, וזה מאחר את הגלות כי משה רבנו לא רוצה לגאול בטלנים.

ועל כן אמר הכתוב, "הקול קול יעקב", שצריך לחזק קול התורה, שבו תלויה הגאולה, ואז "אין הידים ידי עשו".

ועל זה אמר האור החיים הקדוש על הפסוק, כבס ביין לבושו (בראשית מט, יא) כי היין הוא לימוד התורה (בפרט בלימוד הזוהר כנודע), אז האדם נטהר וראוי לגאולה. אבל אם לאו חס ושלום ובדם ענבים סתו (שם).

ואם כן הכל על ידי שקול עם ישראל מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בזה תלוי קיום הברכה של הדור הזה.

והכל תלוי באות ו' של תיבת "קול" כי אות ו' היא עושה את ההבדל אם "קל" קול יעקב או "קול", וידוע שהאות ו' היא רמז ליעקב לתורה. וכן המילה "גאולה" כשהיא מלאה עם האות ו' עולה גימטריא מ"ה (כי שם מ"ה הוא כנגד אות ו' של הוי"ה כנודע), וזהו שאומרים גאולה "שלמה" – אותיות, של – מ"ה.

אחר מ"ה ימים להריגת משיח בן יוסף יתגלה משיח בן דוד

והביא הרב "ברכת אליהו" בשם ספרי רבנו אפרים על "ויחי", מדוע פרשה זו סתומה? וכתב שהיא מחוברת לפרשה הקודמת ששם נאמר על בני ישראל כשהיו בארץ גושן, ויאחזו בה ויפרו וירבו "מאוד" (בראשית מז, כז) ולזה נסמך ויחי יעקב וגומר. והנה תיבת "מאד" בגימטריא מ"ה, כי מ"ה ימים בין משיח אפרים (שהוא משיח בן יוסף) למשיח בן דוד, וזהו "ויפרו", רמז למשיח בן אפרים שאחר מ"ה ימים, העולים "מאד" שיהרג משיח בן אפרים, או "ויחי יעקב" היינו שיבוא משיח בן דוד, ויחיה אותו ואת כל עמו שנהרגו.

וזהו הנאמר בחבקוק (ב, ג) אם יתמהמה חכה לו, היינו "אם יתם" מ"ה חכה לו". פירוש, אם המשיח מתמהמה מ"ה ימים, חכה לו, כי למחרת יום מ"ה שהוא יום מ"ו, יבוא משיח בן דוד ועמו לעזור לו.

“וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק” (כה, יט)

אברהם משתבח ביצחק, ויצחק משתבח באברהם

צריך להבין, שלכאורה יש כפילות מיותרת בלשון בפסוק, כי אם יצחק הוא בן אברהם, בודאי שאברהם הוליד את יצחק? והנה רש"י (כאן) מבאר, לפי שהיו ליצני הדור אומרים, מאבימלך נתעברה שרה, שהרי היא היתה אצלו ותיכף נתעברה. לכן צר הקדוש ברוך הוא קלסתר פניו של יצחק כמו אברהם, וכל הרואה אותו חושב שזה אברהם, סימן שהוא בן אברהם, ולכן אמרה התורה “ואלה תולדות יצחק בן אברהם”, שהיו כולם מודים שאברהם הוליד את יצחק, מפני שהיה דומה במראה פניו בדיוק לאברהם.

בדרך אחרת כתב בספר ויצבור יוסף (ענתני, ריש תולדות, נדפס בתרע"ט) אברהם ויצחק כל אחד היה משתבח בשני. אברהם היה אומר, אתם יודעים מי הבן שלי, זה יצחק, וזהו “אברהם הוליד את יצחק”, שאברהם משתבח בו שיצחק הוא אדם גדול מאוד. וגם יצחק היה אומר, אתם יודעים מי האבא שלי, האבא שלי זה אברהם אבינו, שגייר גרים וירד לכבשן האש, וזהו “ואלה תולדות יצחק בן אברהם”, שהוא השתבח באביו. הרי שכל אחד היה משתבח בשני.

שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה

עוד מבאר בספר אסיפת הכהן (הירש, ריש פרשתנו, נדפס תרס"ו) את הכפילות בפסוק, על פי דברי רבותינו ז"ל שהממזר אינו מוליד (ספר הסידים סי' ת"ק), שבזה יבואר, “אלה תולדות יצחק בן אברהם”, כיון שיצחק היו לו בנים, אם כן מוכח ש“אברהם הוליד את יצחק”, ולא אבימלך, כי אם היתה מעוברת מאבימלך, אז היה הבן ממזר ולא היה מוליד, ועכשיו שהוליד יצחק בנים, מוכח שמאברהם נתעברה שרה.

ליצני הדור היו אומרים “מאבימלך נתעברה שרה”

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (על הפסוק כאן) מקשה, למה כתב רש"י “ליצני הדור” הן ליצנותן רשעות היא שהוציאו שם רע, והיה צריך לקוראם “רשעי הדור”? ומתירן בשם מר זקני אבי אבי כמהר"ר ישעיה זלה"ה, שבאמת הם לא הוציאו שם רע על שרה, שהנה הגמרא (ב"ק דף צב.) אומרת, כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה, וכאן באבימלך הקדוש ברוך הוא עצר “בעד כל רחם לבית אבימלך” (לעיל כ, יח) והם היו שרויים בצער. אמר הקדוש ברוך הוא לאבימלך, תחזיר את שרה ואברהם יתפלל בעדך ותיושע, וכך היה. וכיון שהתפלל אברהם על חברו, והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה. וזהו שאמרו ליצני הדור מאבימלך נתעברה שרה, לא נתכוונו לננאי אלא לשבח! שבזכות תפילת אברהם על אבימלך, נענה אברהם תחילה

ונתעברה שרה, ואומרם מאבימלך נתעברה שרה, היינו בזכות תפילת אברהם על אבימלך, נתעברה שרה, כיון שגם אברהם היה זקוק לכך, ונענה תחלה. ממילא אין מקום לקוראם רשעים, שלא אמרו דבר רשע, רק דבר יפה והגון.

אך אם כן, למה קראם "ליצני הדור", והם אמרו דבר יפה? היינו מפני שדבריהם היו שקר, שהאמת הינה שהקדוש ברוך הוא פקד את שרה עוד מקודם כמו שכתוב, וה' פקד את שרה כאשר אמר (שם כא, א), פירושו שפקד אותה עוד קודם שהתפלל אברהם אבינו על אבימלך, ואילו הליצנים אומרים "מאבימלך נתעברה שרה" כלומר שאבימלך היה הסיבה ללידתו, שכוון שהתפלל עליו נענה ראשונה, וזה אינו נכון, רק ליצנות, אם כי לא היו דבריהם רשעות.

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֵי יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" (כה, יט)

שלושת האבות למדו תורה יחדיו חמש עשרה שנה

החיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (ערך א, אות א) הביא מקונטרס כת"י ישן על קלף שכתבו תלמידי רבנו יהודה החסיד ז"ל בשם רבם, וזה לשונו, אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ראו זה את זה, וחמש עשרה שנים למדו התורה בכל יום ולילה חמש עשרה שעות.

אמנם הדבר תמוה מאוד, שהרי יצחק אבינו נולד כשהיה אברהם בן מאה שנה (בראשית כא, ה), ויעקב נולד כשהיה יצחק בן ששים שנה (שם כה, כו), נמצא שבשעת לידת יעקב, היה אברהם בן מאה וששים שנה, וכל שנותיו של אברהם אבינו היו קע"ה שנה (שם כה, ז), נמצא לפי זה שיעקב אבינו החל ללמוד תורה תיכף כשנולד! אתמהה!?

ובאמת ראיתי בבעל הטורים (במדבר ו, כד) שכתב שהאבות "ראו זה את זה" ט"ו שנים, ולא כתב "שלמדו" ביחד.

ואפשר ליישב את דברי רבנו יהודה החסיד הנזכרים, שמחמת עוצם קדושתו של יעקב אבינו, התחיל ללמוד תורה תיכף ביום שנולד. דומה לזה מצינו במדרש (דברים רבה פ"א ס"י) אצל משה רבנו ע"ה, שביום שנולד משה רבנו כבר היה הולך ברגליו, והיה מדבר עם אביו ואמו, וכשהיה בן שלשה חדשים התנבא ואמר, עתיד אני לקבל תורה מתוך להבי אש. (אוצר פלאות התורה).

”וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתוּ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אָרָם אַחֹת לְבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה” (כה, ב)

סוד עצם הלזו, ומעלת סעודה רביעית

מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קל"ז ע"א) שהנאמר בפסוק, בת בתואל הארמי, הוא רמז על הגוף שיקום בתחיית המתים בזכות עצם הלזו שלא נרקב. וזהו שכתוב בת בתואל הארמי, שעצם זה נקרא רמאי. ופירוש הפסוק הוא, ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה. "יצחק" הוא רמז על הנשמה שעתידיה להיכנס בתוך הגוף הנקרא "רבקה" בתחיית המתים, "בת בתואל הארמי", בזכות עצם הלזו הנקראת "בתואל הארמי" יקומו בתחילה. כי תחיית הגוף תתחיל מן החוליא של השדרה הנקראת לזו, והוא עצם קיים לעולם, ואינו נרקב לעולם. והטעם שעצם הלזו נקרא "רמאי", מפני שעצם הלזו הנקרא נסכו, אינו נהנה משום מאכל, מלבד מהסעודה של מלוה מלכה במוצאי שבת. ולכן הלזו נקרא "רמאי", כי נראה כאילו הוא נהנה מהאוכל שאוכל האדם, כפי ששאר העצמות נהנות מאכילת האדם, בזמן שבאמת הלזו אינו נהנה, על כן "רמאי" הוא. זאת ועוד שעצם הלזו נקרא "רמאי", מפני שנראה כאילו הוא מת. ועוד עצם הלזו נשאר בחיים, משום שלא נהנה מעין הדעת שהביא מיתה לעולם.

ויען שבעצם הלזו תלויה התחיה, נקרא זמן התחיה לזו, על שם העצם ההוא. ונודע כי התחיה תהיה בעמק יהושפט סמוך להומת ירושלים ושם יקומו כל המתים במשפט, ולכן שם העיר ירושלים תקרא אז לזו (ראה רבנו בחיי בראשית כה, יט) כי בה תהיה עיקר תחיית המתים.

סעודה רביעית

כתוב בגמרא (שבת קיט:) לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית. והכי נפסק בטור ובשו"ע (או"ח סימן ש' סעיף א'). וטעם הדבר כתב הבית יוסף (שם) בשם ספר שבלי הלקט (סימן קל) וזה לשונו, אבר יש באדם ונסכוו שמו, ואינו נהנה באכילה אלא במוצאי שבת.

וכתב על כך המטה משה (סדר הבדלה סימן תקי"ג) שהכוונה היא על אותו עצם "לזו של שדרה" הנזכר במדרש (בראשית רבה פרשה כ"ח סי' ג'). והוסיף וזה לשונו, וטעמא דמילתא, כי ידוע שאותו עצם לזו שמיה, והוא עיצומו ועיקרו ושרשו וממנו נתהוה האדם בעצם הטיפה. וכאשר ימות האדם, העצם ההוא אינו נימוח ולא נפחת. ואם יכניסו אותו באש אינו נשרף, ברחיים אינו נטחן, בפטיש אינו מתפוצץ. והוא העצם שיש בו קיום

נצחי, וממנו יחיה האדם לעת התחייה. והוא המקבל עונג ועונש אחר מיתת אדם, ועצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים. ואחרי שהאריך עוד בזה הוא מסיים בלשון קדשו, ובכך כל הזוהר בסעודה זו ומשביע לעצם הזה, יזכה שישיביע בצחצחות נפשו בתענוגי רב טוב הצפון לצדיקים ולשובע שמחות, אשר עליהם התפלל המשורר (תהלים מז, יא) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח.

שלושת שמותיו

והנה שלושה שמות יש לעצם זו. א) בזהר הקדוש (הנ"ל) נקראת "בתואל הארמי" על שם שהוא רמאי. ב) במדרש (הנ"ל) נקראת "לוז של שדרה", ולפי המבואר בגמרא (ברכות כח:) נקראת "חוליא קטנה שבשדרה", שח"י ברכות שבתפילת שמונה עשרה נתקנו כנגד י"ח חוליות שבשדרה, וברכת "למלשינים" שהיא הברכה הי"ט, נתקנה כנגד החוליא הקטנה שבשדרה התשע עשרה. ג) בדברי הקדמונים (כגון ספר שבלי הלקט שבת סימן ק"ל ועוד) מבואר שנקרא "נסכוי", שאינו נהנה כי אם מאכילת מלוח מלכה במוצאי שבת.

הנה"ק מו"ר בעל "בן איש חי" (פרשת ויצא שנה שניה הלכה כ"ז) נתן סימן נאה על שלושת שמותיו של העצם, לב"ן ראשי תיבות לוז בתואל ונסכוי.

למה ה' משאיר עצם הלוז לתחיה

כתב היעב"ץ (בסידור היעב"ץ אחרי ההבדלה) וזה לשונו, אמר יעקב עמדין, מעודי הייתי משתאה ומשתומם על המראה, כשראיתי בספרים מדברים אודות העצם הלז לוז של שדרה, ויש שקראוהו נסכוי שאינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצאי שבת, ואמרו שממנו בנין גוף האדם, ואך הוא לבדו נשאר בקבר אחרי ריקבון עצמות הגוף, כי ממנו תתחיל התחיה לעתיד שהוא כשאר לגוף כידוע, ולא נודע מה טיבן של שמות הללו שנתנו לו, ומדוע אינו נהנה רק מזאת האכילה בלבד.

יותר מזה גדלה הפליאה כשלמדתי במדרש הנעלם פרשת תולדות (זוהר ח"א דף קל"ז ע"א) שנקרא בתואל רמאה, ואמרו דהוא רמאה מכל שאר גרמי, לפי שאינו סובל טעם מוזנות כמוהם, ובנין כך הוא תקיף מכל שאר גרמי, והוא ליהוי עיקרא דגופא אתבני מניה. ומי הרואה מאמר זה ולא יפלא ממנו, מה ענין שם בתואל, ומה דבר הרמאות, ומאי טעמא אהני ליה לרמאה רמאותיה כולי האי. צער גדול היה לי על דבר זה, ובדקתי בספרים פורש אין להם.

ועתה בהיותי עוסק בעניין הראוני מן השמים, שכל ג' שמות הללו (לוז, נסכוי, בתואל רמאה) דבר אחד, וכל דברי העצם אחת הן. הענין הוא שידעו חכמי האמת, אחר

שבעלי ההויה עלולים להפסד וכל מורכב מתפרד, אם היה כל גופו של אדם מורכב בשוה, היה מקבל הזנה כולו כאחד, או בבוא קיצו יתפרד כולו אל חלקיו, ולא ישאר ממנו כלום שיקבל צורת התחיה בגוף הקודם. אף על פי שהשם יתברך בעל היכולת לברוא אדם מחדש, אבל באופן כזה פנים חדשות היה נחשב, ואין זה הוא הגוף שסבל צער המיתה, כי הוא כלה בעשן ואבק דק, ואם יתהווה עוד גוף, אחר הוא. על כן בהכרח יש עצם קמץ הנשאר בגוף, שאינו תחת יד הריקבון ואינו כלה ובלה בקבר, כי הוא יסוד קיים בו מתחילת שורש היצירה, ולא נתהווה מהרכבה (של ארבעה היסודות שמתפרקים במיתתם), ומשתלשל מאב לבן, על כן אין ההפסד שולט בו.

למה הלזו נקרא עצם מרמה

בדרך זו ממשיך היעב"ץ לבאר את הטעם שהזוהר הקדוש מכנה את עצם הלזו בתואר "בתואל רמאה", בדרך גימטריא משולב בפשט, וזה לשונו, וזה שנקרא בתואל"ל גימטריא מ"ת עם הכולל (של בתואל), אבל הוא "רמאה" כי אף על פי שנראה כמת בגוף המת כשאר חלקיו (כשהאדם מת, גם עצם זו נראית מתה, כמו כל חלקי המת), אבל באמת הוא שורש החיים, ולכן הוא חסר אחד ממספר "מת", לרמז על זה שאינו מת אמיתי, ולהפך בגוף חיים הוא. כמו כן רמאי (הוא) מפני שלא נרגש בו שום שינוי מכל שאר חלקי הגוף, שהם נהנים מאכילה, והוא נראה כמרמה אותם, במה שבאמת אינו נהנה כלל מהמזון כאילו הוא מת, וזה מחמת קשיותו ונצחיותו.

כלומר הלזו הוא רמאי משתי סיבות: א) כי הוא מרמה את האדם בחייו שהוא נהנה מן המזון החומרי יחד עם כל הגוף. ב) הוא מרמה במוות שהוא נראה מת יחד עם כל הגוף. כאשר למעשה הוא איננו נהנה משום מזון, ואינו מת אלא נשאר בחיים. רמז על כך "בתואל" גימטריא אחד פחות ממספר "מת", לרמז שהוא רק נראה כמת, אבל למעשה הוא נשאר חי ושלם.

למה נקרא לזו ונסכו

מוסיף היעב"ץ לבאר לפי זה את הטעם שנקרא לזו ונסכו. נקרא לזו, שהוא גימטריא "דס" עם הכולל (של לזו), שממנו חיות האדם, ולכן י' פעמים "דס" גימטריא "מת" כמו שנתבאר לעיל, וכן הוא עיקר חיות האדם, (ולכן גם שם העיר שאין אנשיה מתים בה הוא "לזו"). אמנם נחסר ממנו גם כן אחד במספר, להורות על זה כי הוא חי אצל המוות ומת אצל החי. ונקרא גם "נסכו" מלשון הפסוק כי "נסך" עליכם ה' רוח תרדמה (ישעיה כט, י), שנראה כנרדם, וגימטריא (של "נסכו" עולה) "קום", כי אחרון על עפר יקום, וישיג הגוף התחיה על ידו.

הסיבה שנהנה רק מסעודת מלוח דמלכה

לסיום מבאר היעב"ץ את הטעם שעצם זה אינו נהנה רק מהמאכלים של סעודת מלוח מלכה, כי מאחר שהקדוש ברוך הוא בראו כך שלא יצטרך להתקיים ממזון גשמי, אין ביכולתו ליהנות רק ממאכל שאוכלים בלתי לה' לבדו, בלי שום הנאה נופנית, ולכן הוא נהנה רק מסעודת מלוח מלכה, שסעודה זו האדם אוכל אחרי שכבר שבע בשלש סעודות של שבת קודש, ועיקר אכילתו במוצאי שבת היא לשם מצוה ללוות את השבת ולא לשם תענוג חומרי.

ונעתיק את לשון קדשו של היעב"ץ, אמנם הוא נהנה מסעודה שאין בה אכילה גמורה, דהיינו סעודת מוצאי שבת שהיא נאכלת על השובע, ואין אוכלים אותה אכילה גמורה, באופן שאין הנאה מגעת לעצמות האחרים כי אם לזה, כי לא לאכילה הוא צריך, רק מכוונת המצוה הוא נהנה, ולא מגשמיות האכילה, שאיננה נמצאת בכאן ואינה נעשית כי אם לשם מצוה בלבד, ועל כן היא סעודת דוד המלך עליו השלום, שלא היו לו חיים בעולם הזה כנודע, ונקרא חי וקיים, ודי בזה למבין.

התחיה מעצם זו שלא נהנתה מאכילת עץ הדעת

הפוסק הגדול רבן של ישראל בעל "פרי מגדים" (משבצות זהב או"ח סי' ש' ס"ק א') מביא את דברי האליהו רבא ביתר ביאור, למה ה' מחייה את הגוף על ידי עצם הלוח וזה לשונו, עיין אליהו רבא (סי' ש' ס"ק ג'), להכי אבר זה אין נפסד וממנו יברא לעתיד לבוא, דאדם הראשון אכל מעץ הדעת ונהנו כל האברים, (לכן) נגזר עליהם לעפר תשוב. מה שאין כן אבר זה, אין לו הנאה כי אם מסעודת מוצאי שבת, ובערב שבת לא נהנה, לכך קיים.

ובספר הנוכת התורה (השל, סי' ר"ט, נדפס תר"ס) כתב וזה לשונו, איתא בכמה דוכתי שהתחיה שתהיה לעתיד, תתחיל מאבר אחד שיש באדם ששמו נסכוי. וצריכים לדעת מפני מה כל העצמות נרקבים זולת עצם זה. ויש לומר דהנה הפוסקים הביאו טעם לסעודת מלוח מלכה, מפני שהעצם ששמו נסכוי אינו נהנה משום אכילה שאדם אוכל רק מן האכילה של מוצאי שבת.

והשתא ניהא, דהנה כאשר אכל אדם הראשון מעץ הדעת טוב ורע גרם מיתה לעולם, וכל האברים שנהנו מאותה האכילה כולם מעותדים למיתה. נמצא שהאבר הנזכר לעיל שאין לו הנאה כי אם מאכילה של מוצאי שבת, אם כן אותו האבר לא נהנה כלום מאכילת אדם הראשון, דהא בו ביום שנברא הטא וזה היה בערב שבת, משום הכי לא שייך בו מיתה ואינו נרקב.

ובן כתב הגר"א בספר יהל אור (פרשת תרומה קנ"ב סוע"א) וזה לשונו, והלזו של אדם לא טעם מעין הדעת טוב ורע ולכן נשאר בסטרא דטוב". עכ"ל. ובן כתב במאור ושמש (פרשת ויחי ד"ה ונראה) זה לשונו, והנה באדם יש עצם קטן הנקרא "לזו" שלא נהנה מעין הדעת, לפי שאין לו שום הנאה ממאכל כל ששת ימים רק מסעודת מוצאי שבת כידוע, והוא חי לעולם וממנו יהיה תחיית המתים לכל הגוף לעתיד לבוא.

מקומה של עצם הלזו

אודות מקומה המדויק של עצם הלזו בגוף האדם, נחלקו בזה המפרשים, יש אומרים שעצם זו נמצאת בקצה התחתון של עמוד השדרה. ויש אומרים (האר"י בספר הליקוטים, ויצא, עה"פ ויקח מאבני המקום) שעצם זו נמצאת במקום קשר של תפילין.

"וַיַּעֲתֵר יַעֲזֶק" (כה, כא)

יצחק הרבה תפילה כי נתקדש בעקידה ואינו יכול ליקח שפחה

"ויעתר" כמו ויחתר (זוהר ח"א דף קלו ע"א. וע' אנרא דכלה מדנוב, כאן), שהיה כחותר בתפילה, כמרא שחותר בה בקיר לפתוח פתח.

ויש לשאול מדוע הרבה יצחק בתפילות ובתחנונים כדי שרבקה תפקד, הן היה יכול לקחת שפחה, כמו שעשה אברהם אבינו, והביאור הוא, כי מאז שעלה יצחק אבינו לעקידה נתקדש, לפי שהיה עולה תמימה, לכן לא היה יכול לקחת אשה מהשפחות, כדון כהן שאסור בשפחה, וכמו שאסור היה לו לצאת לחוץ לארץ.

"וַיַּעֲתֵר יַעֲזֶק" (כה, כא)

מה הזכות שנולדו לרבקה בנים

אמרו רבותינו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ב), שיצחק הוליד את רבקה להר המוריה, והתפלל שם לנוכח אשתו שיפקדו בבנים, ועל ידי זה נתרפאה רבקה.

ואם תאמר מדוע לא עשה יצחק שינוי השם לרבקה, כמו שנעשה לשרה שנשתנה שמה משרי לשרה ואז ילדה, ככתוב בקהלת רבה (פרשה ה' סי' ו')? התירוץ הוא, כי רבקה אמנו אין אפשרות לשנות את שמה, שיצחק אבינו אמר לה, לשרי נתת את האות ה' משמך, וכן לאברהם, אבל לרבקה כבר יש את האות ה' בסוף שמה, ואם כן אי אפשר להוסיף לה אות זו. ומכל מקום יש בה מעשים טובים כשם שהיו בשרה אמי, ואני בשינוי מקום מרפא אותה, לכן הבאתיה להר המוריה, שהוא מקום העקידה, ובו נתבשר על לידת רבקה, וזה שער השמים, וקיבל השם יתברך את תפילתם.

"וַיַּעֲתֶר יַעֲקֹב לֵאמֹר לָנֹכַח אֲשִׁיתוּ" (כה, כא)

סגולה לזכות לילדים לכוון למלוי שם שד"י

פרש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבא פרשה ס"ג סי' ה') זה עומד בזוית זו וזו עומדת בזוית זו ומתפללים. והנה ביאר המהרש"א (יבמות סד.) שעשו כן, בכדי שיוכלו להתפלל בכוונה גדולה. ברם קשה, מנין שכך עמדו והתפללו, אולי עמדו בשדה או באמצע הבית? **אלא** ידוע שבתחילה גודל העולם היה ט"ו פרסאות, כמו שנאמר, כי ב"יה" ה' צור עולמים (ישעיה כו, ד) ב"יה" פרסאות העולה ט"ו, ברא ה' את העולם. ואחר כך נמתח העולם לת"ק פרסאות, עד שאמר ה' לעולמו די בכח שם שד"י, כי מילוי השם שד"י כזה שי"ן דל"ת יו"ד השבנו עולה גימטריא ת"ק, ולכן התפשט העולם עד ת"ק פרסאות. והיות וידוע שהאדם נקרא עולם קטן (מדרש תנחומא פקודי סי' ג). לכן סגולה לזכות לילדים, לכוון למלוי השם "שד"י כזה, שי"ן דל"ת יו"ד שעולה גימטריא ת"ק, שהוא כמספר "פרו ורבו", וגם מספרה כולל גימטריא רמ"ח אברים של איש, ורנ"ב של אשה, שיחדיו הם ת"ק. וזהו שנאמר, בצל "שד"י יתלונן (תהלים צא, א). כי מילוי שד"י הוא אותיות יתלונן, שהאות ד' מתחלפת באות נ' באותיות דתלנ"ט.

ולפי זה יצחק ורבקה כשהתפללו לזכות לילדים זה עומד בזוית זו, היינו אות י' בתחילת שם של יצחק והתפלל, וזו באות ה' מרבקה מזוית זו שניה, ביחד אותיות י"ה. ובאמצע שמותיהם ישנן האותיות צח"ק רב"ק שעולים גימטריא ת"ק, ועם י"ה הכל יחדיו עולה גימטריא תפילה. וכווננו את הכוונה הנזכרת במילוי שם שד"י וזכו לילדים. **ולכן** נולדו להם שני ילדים כנגד האותיות י"ה, יעקב אבינו נולד כנגד העולם הבא, הרמוז באות י', ועשיו נולד כנגד העולם הזה, הנרמז באות ה'. ולכן חלקו יעקב ועשו את שני העולמות (כדאיתא בזהר הקדוש ח"א קמ"ג ע"ב), שיעקב נטל את העולם הבא, ועשו נטל את העולם הזה כנגד אות ה'.

ולזה אמרו (שו"ע סי' א' סעיף א') שיכוון אדם בשויתי ה' לנגדי תמיד, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול וכו'. ולאור האמור כוונת "שויתי" היות ויש בה שם "הויה", ממילא המכוון בה תמיד, יראה בשם הויה ששם אל מול עיני רוחו, את האות י' לימינו ואת האות ה' לשמאלו. וזה רמוז במאמר חז"ל הרוצה להחכים ידרים (וזהר ח"א דף כ"ו ע"ב) היינו כנגד אות י' שבחכמה. ואומרם, להעשיר יצפין (וזהר שם) היינו, כנגד אות ה' הרומזת לעולם הזה. וזה גם רמוז בלשון הפסוק, אורך ימים בימינה (משלי ג, מז) היינו כנגד אות י' עולם הבא. והמשך הפסוק, בשמאלה עושר וכבוד (שם) היינו כנגד אות ה' עולם הזה.

ובן נרמז גם בפסוק, לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י, ב). ובבואנו הלום עוד יש לרמוז, "לב חכם לימינו" לפני אותיות "לב" מימין נמצאות האותיות אך והמילה "אך" דרכה "למעט", לרמוז שמי "שממעט" עצמו דהיינו מי שהוא עניו, נקרא חכם. ואילו "לב כסיל לשמאלו" אחרי אותיות "לב" בצד שמאל נמצאות האותיות גם והמילה "גם" דרכה לרבות, לרמוז שמי "שמרבה" עצמו, דהיינו מי שהוא שחם ושלום גאוותן, נקרא "כסיל".

ובן אברהם אבינו התפלל ששרי תלד, והוסיף השם את האות ה' על שמה, ונקרא שמה "שרה" (כדלעיל יז, טו) שעולה מנינו כמספר "תפילה" וזכה לילדים.

"לְנִכַח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

פירוש לנכח אשתו

פשט המילים "לנכח אשתו" הוא שיצחק עמד בזווית זו ורבקה בזווית זו והיו מתפללים יחדיו להשם כדי להפקד בבנים, כאשר ביאר רש"י במקום. אולם ה"קמחי" (הרד"ק כאן) פירש לנכח אשתו, שהיתה אשתו נגדו בעת תפילתו כדי שיכוין ליבו עליה כי עקרה היא. והיינו כענין שנאמר באלישע, וישם פיו על פיו (מלכים ב, ד, לד), שתקבל תפילתו בכונה יותר על הילד כשישכב עליו ויגהר עליו.

ועוד ביארו במדרש בראשית רבה (פרשה ס"ג סי' ה') שיצחק היה מתפלל ואומר, כל בנים שאתה נותן לי יהיו מן האשה הזו, וכן היא היתה מתפללת שהבנים שיהיו לי יהיו מהאיש הזה וזה הפירוש לנכח אשתו.

"לְנִכַח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

למה יצחק לא הזכיר את שמה של רבקה

יש להתבונן מדוע יצחק אבינו לא הזכיר את שמה של רבקה בתפילתו, ועוד מדוע התפלל יצחק דווקא לנכוח אשתו, ולא התפלל בנפרד במקום אחר?

והענין יתבאר על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בתלמוד (ברכות לד.) שהמבקש רחמים מה' על חברו בפניו, אין צריך להזכיר את שמו, כמו שכשהתפלל משה רבנו על מרים אמר, אל נא רפא נא לה" (במדבר יב, יג), ולא התפלל "אל נא רפא נא למרים" היינו מפני שהתפלל לפניה, לא הוצרך להזכיר את שמה. וכן בפסוק, וירא אליו ה' (בראשית יח, א) לא נאמר וירא אל אברהם, אלא וירא אליו. ופירש רש"י ז"ל (שם) וזה לשוננו, לבקר את "החולה". עד כאן. הנה שכתב רש"י "החולה" ולא כתב "אברהם", לרמוז לנו, שאין צורך להזכיר את שם החולה כשהוא לפניו.

והטעם לזה, כי אולי הגורם למחלה הוא שמו של החולה, כי יש על השם הזה אלו גזירות, ולכן מן הראוי שלא להזכיר את שם החולה בתפילתו ויכולים לקטרג על שמו, שעליו כבר נגזירה הגזירה ואי אפשר לבטלה. ולכן טוב להתפלל על יד החולה ובאופן הזה אין צורך להזכיר את שמו. ומשום כך התפלל יצחק בנוכחות אשתו, כדי שלא יצטרך להזכיר את שמה. ובפרט שברבקה היתה בעיה נוספת, הן אביה לבן רשע גדול היה, והזכרת שמו יכולה היתה לגרום קטרוג. לכן יצחק התפלל עליה באופן שאינו צריך להזכיר את שמה, וזהו שהתפלל "לנוכה אשתו", שאז כאמור אין צריך להזכיר את שם החולה. (חתם סופר בס' תורת משה, עה"פ ויעתר לו).

"לְנוּכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

"לנוכה אשתו" כדי שיוושע בזכותה

טעם נוסף שיצחק התפלל "לנוכה אשתו", משום שהיה שפל בעיני עצמו, ועל כן סבור היה שאין זכותו מספיקה כדי שתתקבל תפילתו לפני ה' יתברך. לפיכך התפלל דוקא "לנוכה אשתו" כדי שיוושע בזכותה. ועם כל זה דרשו בתלמוד (יבמות סד. הובא ברש"י כאן) "ויעתר לו יהוה", לו ולא לה, מכאן שהתפילה התקבלה דוקא בזכותו, משום שהוא צדיק בן צדיק.

"לְנוּכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק אבינו קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" וזכה לילדים

מהי התפילה שהתפלל יצחק לנוכה אשתו, כדי שתפקד בזרע של קיימא? סוד זה מתבאר מתוך דברי הבן איש חי זיע"א (שנה ב' תולדות סעיף ג') בשם רבי יהודה החסיד, שכתב שאם אדם נמצא באיזו צרה חס ושלום, יקבל עליו שאם ינצל מהצרה יאמר "נשמת כל חי" וינצל. ע"ש. ונהגו לעשות כן בעשרה בסעודה. וכתב ששמע רמו לכך בפסוק, ויעתר יצחק לה' "לנוכה אשתו", "לנוכה" ראשי תיבות לאמר נשמת כל חי, "אשתו" ראשי תיבות תברך את שמך ה' אלהינו ורוח. עד כאן. לפי זה יוצא, שיצחק אבינו כאשר ראה שאין לו ילדים קיבל עליו לאמר "נשמת כל חי" ובזכות כך השם שמע לתפילתו וזכה לילדים.

ולכן זה הטעם למה שהשמות של יצחק ורבקה מרומזים בנשמת כל חי. שכך ככתוב שם:
בפי ישרים תתרום,

ובשפתי צדיקים תתברך,

ובלשון חסידים תתקדש,

ובקרב קדושים תתהלל.

"לְנִכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות

יצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות כמנין הגימטריא של שמותם "יצחק רבקה", ואכן נענו בתפלתם. אמנם משה רבנו התפלל תקט"ו תפילות כדי שיכנס לארץ וכמו שאמרו במדרש רבה (פרשת וזאת הברכה) ולא נענה. והטעם שהם זכו שתקבל תפלתם, היות והם התפללו ל"נכח" ראשי תיבות לנפשות כללות חיות, התפללו על כללות עם ישראל שכל העקרות יפקדו וילדו, לכן נענו, ואילו משה התפלל בתפילה זו רק על עצמו.

"לְנִכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

התפלל יצחק שבנו יולד במזל הנכ"ל

בספר פרח שושנה (קריספין, כאן) מבאר ששמע ממוהר"ר ימין אריואה זלה"ה שפירש, ידוע שישנם שבעה כוכבי לכת שראשי תיבות שמותם הוא, שצ"ם הנכ"ל, שצ"ם שבתאי, צדק, מאדים, הם דינא קשיא גבורות, ומי שנולד בהם יהיה עני מסכן ומיפשו. הנכ"ל חמה, נונה, כוכב, לבנה. ומי שנולד בהם, יהיה מזלו משובח עשיר וחכם, כי הוא בחסדים. ויצחק התפלל שבנו יולד במזל הנכ"ל, לכן כתוב "לנכח" אשתו, לנכח הבן אותיות הנכ"ל.

"לְנִכַּח אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לנכח ר"ת נוי כ"ח ח'כמה

עוד אפשר לפרש "לנכח" על פי המשנה (עדיות פ"ב מ"ט), האב מזכה לבן בנוי בכח בעושר ובחכמה. וכפי שמסביר שם רבנו עובדיה מברטנורא, לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב, ומעביר האב לבנו את המעלות הללו.

ומובא בספר ומתוק האור (תולדות עמי קפ"ג), שאת זה ביקש יצחק "ויעתר יצחק לה' לנכח" ר"ת נוי כח חכמה, שיוכו לבן אשר יעברו בו המעלות הללו (ויש להוסיף שאת מעלת העושר לא ביקש, לפי שהעושר יגיע ממילא לבנו, כשירשו). וזה שדרשו רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג סי' ו') שכאשר רבקה ראתה בהריונה שכשמגיעה ליד בתי מדרש התינוק רוצה לצאת, וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם כן רוצה לצאת, אמרה תינוק כזה אין לו חכמה ו"אם כן למה זה אנכי" (בראשית כה, כב) "כן" ר"ת כח נוי, דהיינו אם כן הוא שזכה בני ב"כח ונווי" אך לא זכה ל"חכמה" אין הדבר שווה כלום, ולכן "ותלך לדרוש את יהוה" (שם, שם).

"לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" (כה, כא)

לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ תְּפִילַּה שְׁלֵמָה

כש'אדם' רואה ש'חברו' חולה, לא די שיברכו שיהיה לו רפואה שלימה ודיו, אלא צריך הוא להתפלל עליו תפילה ממש, שיאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וכו'. ואפילו שפעמים די בברכתו הקצרה שהיא מתקבלת, כגון ביום שיש שעות טובות, מכל מקום ראוי לאדם להתפלל כנגדו תפילה נמורה. וזאת היות והבן איש חי מסביר שכאשר מתפללים עושים כלי לישועה, ואז האדם זוכה לישועה שלימה לא זמנית, ולכן "לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ" היינו שהתפלל תפילה שלימה שמויחדת עבורה, לעשות כלי מיוחד לאותה תפילה.

ובפרט אם התפילה היא בדמעות, כמו שכתוב שערי דמעה לא ננעלו (ברכות לב:), וכמו שכותב החתם סופר שהתפילה בדמעות קורעת את כל הרקיעים ופותחת השערים, היות והדמעות הן כמו מים שמחלחלות מתחת לדלת ונכנסות, ואין צורך לדפוק על הדלת ולהמתין שתפתח הדלת. כך הן הדמעות, נכנסות היישר פנימה ללא ש"יפתחו" את הדלת.

סגולה שכל הילדים יהיו תלמידי חכמים

אברך אחד סיפר, שאחד מגדולי הדור בא לברית המילה של בנו, אולם היות והיו מדרגות המוליכות אל האולם, ואותו גדול אז היה זקן מופלג ולא יכל לעלות המדרגות, ולכן נמנע ממנו להגיע לברית. ובראותו את צערו של בעל הברית אמר, לפחות אתן לך עצה טובה שקבלתי מאבותי ואבותי מאבות אבותי, סגולה שיהיו כל הילדים תלמידי חכמים, כאשר תאמר בכל בוקר "ונהיה אנחנו וצאצאינו" וכו', תכוון בכוונה שלימה על כל בן ובן בפרטות ממש, שמו ושם אמו ותראה פלאות... ומספר האברך, שאת הסגולה אימץ אל ליבו בשתי ידיו, וכאשר אמר בן היה, זוכה שכל בניו יצאו תלמידי חכמים.

עדויות על דמעות שפעלו ישועות

אחד החכמים מספר, כשלמדתי בתלמוד תורה "עץ חיים", בוקר אחד באנו לתלמוד תורה, ואמרו שהגאון ר' איסר זלמן מלצר לא ישן כלל וכל הלילה התפלל. וסיבת הדבר היות ובלילה באה אשה לביתו בוכיה, שהיות ואין לה ילדים זמן רב הוששת היא עד מאוד שמא בעלה יגרשה, והאשה מררה בככי רב. הדבר נגע ללבו של הרב, ועל כן הניח את לימודו וכל הלילה התפלל עליה. והנה לימים בזכותו נפקדה בכנים...

פעם כאשר היינו אצל הצדיק המלובן כמוה"ר האדמו"ר ר' מאיר אבוהצירא זצוק"ל, אמר לנו תאמינו לי שבכל יום אני מוריד על הילדים, כוס דמעות, כדי שנוכה שילכו בדרך ה' ויהיו תלמידי חכמים.

המקובל האלהי הרב שאול דוויק הכהן בעל השד"ה, בכל בוקר בברכת אהבת עולם, כשהיה אומר "והאר עינינו בתורתך" וכו', היו מוצאים אצלו בריכה של דמעות.

"וַיְתַרְצְעוּ הַבְּנִים בְּקִרְבָּה" (כה, כב)

המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה אי אפשר שיהא דבוק בשכינה

פירש רש"י (כה, כב) שהיו יעקב ועשו מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ואמרו (עי' תנא דבי אליהו זופא פי"ט, וזוה"ק ח"א קמ"ג ע"ב) שלבסוף נתפשרו שעשו נטל חלקו בעולם הזה ויעקב נטל את חלקו בעולם הבא. ודע לך כי מאז נפרדו דרכיהם זה מזה, ואי אפשר לתפוס את החבל בשני ראשיו, כי המשקיע מעייניו בהבלי עולם הזה, אי אפשר שיהא דבוק בשכינה ובדברים נעלים יותר.

ואין הכוונה חס ושלום שהצדיקים אין להם שפע רב בבריאות גופא ונהורא מעליא, חלילה מלומר כדבר הזה, כי אדרבה, העובד ה' זוכה שטוב חלקו בעולם הזה כדי שיוכל לעבוד בהם את ה'. אלא שהוא יודע שכל הטוב והחסד אינם תכלית בפני עצמם, רק הם אמצעים שעל ידם יוכל לעבוד את בוראו במנוחת הנפש והרחבת הדעת ללא הפרעות. לעומתו, הרודף אחר תאוותיו, לא יוכל לזכות לכתרה של תורה ועבודה. כמו שכתב בחובות הלבבות (שער השבון הנפש פ"ג) ישתדל להוציא אהבת העולם הזה מלבו ולהגביר אהבת העולם הבא וכו', וכבר אמר אחד מן החכמים, כשם שלא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא.

והנה אם היינו שואלים את דעת הבריות, מה יהא בסופם של "נערים" אלו, אזי יענו כולם ויאמרו, עשו שיצא לעבודת השדה, יצליח במלאכתו ויתעשר, אולם יעקב יהא דל ועני, שהרי "בטלן" הוא, יושב אהלים ואינו שולח ידיו במסחר ומהיכן יחיה... אמנם בסופו של דבר, זכה יעקב בברכות אביו ל"טל השמים ומשמני הארץ", בנשמות וברוחניות, וישראל עושה חיל, ללמדנו שאין הפרנסה והעשירות תלויה בהשתדלות כלל, אלא יעקב ששם מבטחו באלהיו זכה לרוב סייעתא דשמיא ברוחניות ובנשמות והיה ה' מבטחו.

למצוא הן בעיני "אדוני" היא השכינה הקדושה

ובתב הרב הקדוש הקדושת לוי ז"ע (וישלה ד"ה מי לך כל המחנה) עיין בבעל הטורים, כי יעקב לקח לעצמו את העולם הבא, ועשו לקח את העולם הזה (וכך אמרו בבראשית

רבה פרשה ס"ג). והגם שאנו רואים כי יש בישראל גם כן עשירים? אמנם כל העשירים כולם הם מלאים יגון ואנחה, כאשר אנו רואים בחוש העין, ואין להם עולם הזה. והוסיף הרב וזה לשונו, אמנם אותם העשירים העובדים את בוראם מתוך עושרם, יש להם תענוג מתוך עושרם, כי עולם הזה שבא מן עולם הבא (כגון שהוא תומך תורה וכיוצא בזה) את זה לקח יעקב. וזהו "למצוא חן בעיני אדוני", כי אדוני סתם הוא השכינה.

הקדוש ברוך הוא מפרנס את האדם

פעם ככה בעל עגלה לפני מורנו ורבנו החפץ חיים זי"ע שהסוס שעמו היה מנהיג את עגלתו נפל ומת, ובוה איבד את מקור פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. נענה לו החפץ חיים ואמר, אכן, לך נאה לבכות, לך יאה למרר בבכי, כי אם הינך הושב שהסוס הוא זה שפרנס אותך עד היום, אכן במות המפרנס ראוי לבכות. אך אם אתה שומע לי, תאמין שכל פרנסתך היא מידי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, אז תבין, כי מה לך אם הסוס חי או מת, הלא אינו כי אם אמצעי ואין לו כל השפעה על מצב פרנסתך. (הובא בספר שער הבטחון עמ' קי"ב).

ולא דווקא בסוס הדברים אמורים, אלא כל איש בפרנסתו שלו, זה במקצוע זה במשלח ידו, זה בכשרונותיו וזה בעסקו, כל אחד יכיר היטב כי כל אלו אינם מפרנסים אותו, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ואם מת שליח אחד, מיד ישלח הקדוש ברוך הוא שליח חדש.

"אף חכמתי עמדה לי" א"ף ר"ת א'מונה פ'שוטה

והעיקר שיחיה אדם תמיד באמונה פשוטה ותמימה, וכמו שאמר הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע, כי שלמה המלך החכם מכל האדם אמר, "אף חכמתי עמדה לי (קהלת ב, ט), ומהי חכמתו? "אף", שהוא ראשי תיבות אמונה פשוטה, "חכמה" זו עמדה לו.

משל הבינור

וכמו שפירש הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע (יערות דבש סוף דרוש ט"ו ד"ה ודע) את הפסוק, אפתה בנינור חידתי (תהלים מט, ה), שקשה הן לא מצינו שום חידה במזמור זה, ומהו אמרו "חידתי"? אלא החידה הסתומה היא הקושיא שכל איש מקשה על חבילת היסורים שלו, מדוע נגזר עליו לסבול כל כך הרבה יסורים ומכאובים, על זה אמר "בנינור חידתי", כי נודע שבנינור כאשר דוחקים את המיתרים נשמע קול, וככל שידחקו יותר את המיתרים, כך ישמע קולם ביתר שאת. כן הדבר בבן אדם, ככל שסובל דוחק וצער ויגון, יותר ריחו נודף ונשמתו מאירה, כבינור המשמיע קול חזק וערב יותר ככל שדוחקים יותר במיתרים, ולכך אמר בנינור חידתי.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךָ לְדָרֵשׁ אֶת יְהוָה"
(כה, כב)

הטעם שהתרוצצו בבטן רבקה כי שערותיו של עשו היו עוקצות את יעקב, ולכן ברח יעקב והתרחק

הטעם למה התרוצצו יעקב ועשו בבטן רבקה, מפרש רש"י (ד"ה ויתרצצו) שהיו מריבין על נחלת שני עולמות (וכך הוא במדרש אגדה, בובר, פרק כ"ה סי' כ"ב).

אבל בפירוש הטור הארוך על התורה (כאן, נדפס מכת"י, בהוצאת פלדהיים, תשס"ו) כתב טעם נפלא עד מאד, לפי שעשו היה איש שעריר, ויעקב היה איש חלק בלא שערות ושערותיו של עשו עוקצות ליעקב, לכך ברח יעקב מפניו עד כאן. היינו שהתרחק מלננוע בגופו של עשו כדי שלא יעקוץ אותו. וכתב הטור שטעם זה הוא לפי הפשט הפשוט.

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךָ לְדָרֵשׁ אֶת יְהוָה"
(כה, כב)

מה באה התיבה "את" לרבות

ברש"י, "ויתרוצצו", רבותינו (בראשית רבה פרשה ס"ג ס"ו ו') דרשוהו לשון ריצה, כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשעוברת על פתחי עבודת כוכבים עשו מפרכס לצאת.

איתא בתלמוד (כ"ק מב), שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה לרבות. דהיינו כל מקום שכתובה בתורה המילה "את", היה דורשה שבאה להוסיף איזה דבר על הפסוק. כיון שהגיע לפסוק, את ה' אלהיך תירא (דברים ו, יג) פרש, היינו שפרש מדרכו לרבות את המילה "את", היות ובפסוק זה שכתוב חיוב יראה מהבורא יתעלה, כיצד שייך לרבות עוד משהו בנוסף לכבודו של המקום ברוך הוא, שגם אותו יש לירא? עד שבא ר' עקיבא ודרש, את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים.

על פי זה ביאר הגר"א (מוכא בפניני דניאל, פלבני, כאן) את דברי רבקה, "אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את יהוה" שחשבה שיש לה רק עובר אחד במעיה, ולכן כשראתה שכשהיא מגיעה ליד בית מדרש רוצה לצאת וכשמגיעה ליד בתי עבודה זרה גם רוצה לצאת, אמרה שמא חס ושלום ישנן ב' רשויות. והיינו "ותאמר אם כן למה זה אנכי", הן נאמר בתורה שיש רק רשות אחת בפסוק "אנכי" ה' אלהיך (שמות כ, ג), ושאלה "אם כן" שמתרוצצים ב' התרוצצויות, למה זה "אנכי" למה יש רק רשות אחת כנאמר ב"אנכי". "ותלך לדרוש" בבית שם ועבר, "את יהוה" שאלה בבית המדרש, האם התיבה "את" הכתובה כאן, באה לרבות חס ושלום עוד רשות. ובבית שם ועבר ענו לה "שני גויים בכמנך", באמת יש רשות אחת, אלא שבכמנך יש שני וולדות האחד צדיק והאחד רשע.

"וַיִּתְרַצְעוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךָ לְדַרְשׁ אֶת יְתוֹחַ"
(כה, כב)

מה גרם לרבקה להיבהל כל כך

שמעתי ממור' חכם יוסף עדס וצוק"ל, בתחילה השבה רבקה אמנו שיש בכטנה רק עובר אחד. וכשראתה שכשעוברת על פתח עבודה זרה היה מפרכס לצאת, וכשעברה על פתח בית המדרש גם פרכס לצאת, חשבה בלבה שמא העובר הזה הפכפך, חלקם של מצוות מקיים ובחלקם מולול. אמרה, זה הכי קשה, הן אם הוא רשע, עדיין יש צד שיחזור בתשובה, אבל צבוע, רמאי, אין לו תקנה, ולא כדאי להשאיר. לכן "הלכה לבית המדרש", הכוונה, שנפסק שאסור לאדם לגזור ציפורניים ולזרוק אותן לריצפה, שמא תעבור אשה מעוברת ותדרוך עליהן ותפיל את פרי בטנה, כדאיתא במסכת נדה (דף יו). אולם בבית המדרש שאין נשים עוברות, שם מותר הדבר, שאין לחשוש להפלת עובר, כדאיתא במועד קטן (יח). וכדפסק הכי המשנה ברורה (סי' ר"ס ס"ק ו). על כן אמרה רבקה, הן בבית המדרש מותר לזרוק ציפורניים, כי "אשה בעזרה מנין", אלך לבית המדרש ואדרוך על הציפורניים, והילד הזה יפול, שעדיף שימות ולא יולד "הפכפך".

ובמטרה זו הלכה רבקה לבית המדרש של שם ועבר, אולם כשראו אותה שם ועבר, שאלו אותה מדוע באת היום, סיפרה להם רבקה את הצרות שיש לה. והם אמרו לה, נדרוש את ה'. ומן ה' השיבוה "שני גיים בכטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמין ורב יעבד צעיר", אין לך ילד צבוע, אלא שני ילדים לך, האחד צדיק והאחד רשע. אז נחה דעתה, הן אפשר להסתדר עם שניהם, שבוודאי הצדיק הוא ברכה שאין כמותה, אלא אף עם הרשע, אפשר שיום אחד ישוב בתשובה. אבל אם האחד הפכפך, זו הצרה הכי גדולה.

למדנו מכאן כמה צריך להיות אמיתי בדרך ה', ולהתרחק מלפסוע על שני הסעיפים ולאחוז גם מעבודת ה' וגם מעבירות, חס ושלוש.

"וַיִּתְרַצְעוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךָ לְדַרְשׁ אֶת יְתוֹחַ"
(כה, כב)

יעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך רק שלא יהיה בכפיפה אחת עם עשו

הגאון רבנו עובדיה יוסף וצ"ל הקשה בשם רבי יששכר דב מבעלזא על רש"י (כאן) שפירש כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה, עשו מפרכס לצאת. וקשה, הן אפשר להבין שעשו התרוצץ

וביקש לצאת, היות ונמשך אחר עבודה זרה ובבטן אמו לא היתה לו עבודה זרה. אבל יעקב למה ביקש לצאת, הרי גם בבטן אמו למד תורה מפי המלאך, כפי שאמרו בתלמוד (נדה ל:): שכאשר התינוק במעי אמו מלמדים אותו את כל התורה? ותירץ, שיעקב אבינו היה מוכן לוותר אפילו על לימוד תורה מפי המלאך, אם צריך הוא לשכון בכפיפה אחת עם עשו...

"שְׁנֵי גוֹיִם בְּבֶטֶןֶךָ" (כה, כג)

שני גוים אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת

כתב רש"י (כאן, ומקורו טהור מברכות נו:): הפסוק נקרא "גוים" (קרי), אולם הכתיבה של הפסוק הוא "גיים" (כתיב), וזאת בכדי ללמדנו, שעתידים לצאת מרבקה שני "גוים", אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק מעל שולחנם צנון וחזרת.

הגמ' בעבודה זרה (דף י.) מתארת בהרחבה שאנטונינוס היה מתייעץ תדיר עם רבי, ושם בנמרא (בע"ב) שאנטונינוס היה לומד תורה אצל רבנו הקדוש ועשה מערה מפתח ביתו עד ביתו של רבנו הקדוש וצוהו אנטונינוס שלא יהיה שום אדם אצלו בבואו ללמוד אצלו, כדי שלא יודע שהוא מלמדו תורה. ובתוס' השלם (ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם רבי אליעזר מגרמיזא, שלצורך כך שמו ביניהם סימנים "צנון" ו"חזרת", החזרת בהיותה על שולחנו של רבי, היתה סימן "חזור" לאחוריק (בדומה למילה "חזרת") שהיא מורה שיש אצלי אנשים, ובהיות רבנו הקדוש לבדו בביתו ואין איש עמו, היה שם על שולחנו "צנון" מלשון כ"צנה" רצון תעטרנו, כלומר בוא אצלי ואל תירא כי אין איש.

ועוד כתבו התוספות, הצנון דרכו להיות תחת האדמה ואינו נראה ממנו אלא העלים בלבד ואילו החזרת להפך, כולה נראית על הארץ, לרמז כי היו מדברים על שלחנם בחכמה בנגלה ובנסתר.

זכה ללמוד מרבי לפי שינק מאמו של רבי

כתבו התוס' (שם ע"ז דף י' ע"ב ד"ה אמר ליה) בשם המדרש, מדוע זכה אנטונינוס ללמוד תורה מפי רבנו הקדוש, לפי שכשנולד רבי גזרה מלכות רומא על ישראל שלא למול, ואביו ואמו של רבי מלוהו. שלח הקיסר והביאו לרבי ואמו לפניו (להענישם על שעברו על דברו). והחליפתו אמו באנטונינוס והניקה אותו, עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרם לשלום. ואמר אותו הגמון, אני ראיתי שמלו את זה (את רבי) אלא הקדוש ברוך הוא עושה להם נסים בכל עת ובטלו הגזרה. ואמרינן נמי בירושלמי, שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו. עד כאן דברי התוס'.

מעשה רבי ואנטונינוס בהרחבה

מעשה זה מובא באריכות בספר מנורת המאור (סימן פ"ג פרק ב', נר ג' כלל א' חלק ב' פ"ב) תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות עכו"ם (רומי) גזירה על ישראל שלא למול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבנו הקדוש, ואמר רבי שמעון בן גמליאל אביו, הקדוש ברוך הוא ציוונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול, כיצד אנו מבטלים גזירותיו של הקדוש ברוך הוא ונקיים גזרתו של אותו מלך?! מיד עמד רבי שמעון בן גמליאל ומל את בנו, כשהודיעו הדבר לפני השר שהיה בעיר, שלח וקרא את רבי שמעון בן גמליאל, אמר לו, מפני מה עברת על גזירתו של מלך ומלת את בנך? אמר לו, כך ציווני הקדוש ברוך הוא. אמר לו השר, הרבה כבוד יש לי עליך שאתה ראש לאומתך, אלא גזירתו של מלך היא ואיני יכול להניחך. אמר לו, ומה אתה מבקש? אמר לו אני רוצה ששנלח אותך אצל המלך, ומה שהוא רוצה לעשות יעשה. אמר לו, עשה כל מה שאתה חפץ.

מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס, ואותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבי אצל אמו של אנטונינוס, אמרה לה, מה טיבך? אמרה לה, כך וכך גזרו עלינו שלא למול, ועכשיו מלתי את בני, ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחד. כיון ששמעה ממנה כן אמרה לה, אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול, ותני לי את הילד שלך, ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך. מיד עשתה כן, והלכה למלך. נכנס אותו השר למלך אמר לו, אדוני המלך זו עברה על גזרותיך ומלה את בנה, ועכשיו הבאתי אותה אצלך, מה שתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך, ראו בנה אם הוא מהול. נמצא שאינו מהול! באותה שעה על אותו השר, אמר לו אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול! באותה שעה היו גדולים יושבין לפני הקיסר ואמרו לו, אדוננו המלך, אנו מעידין בוודאי שבנה של זו מהול היה, אלא אלהיהם של אלו קרוב הוא להם, וכיון שהם קוראים אליו מיד הוא עונה להם, שנאמר (דברים ה, ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. מיד ציווה המלך ונהרג אותו השר, וביטל את הגזרה, ושלה את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו (של אנטונינוס), הואיל ועשה לך הקדוש ברוך הוא נס על ידי (את ניצלת על ידי) ולבנך על ידי בני (ובנך ניצל על ידי בני, על כן) יהיו שושבינים (אוהבים וחברים) לעולם. ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש, נעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

רבנו הקדוש היה ניצוץ של יעקב אבינו

רבנו האר"י הקדוש זצוק"ל (בליקוטי הש"ס אבות פ"ב עמוד נ"ו) על דברי המשנה, רבי אומר איזו היא דרך ישראל שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות פ"ב מ"א). כתב וזה לשונו, והטעם שבחר רבנו הקדוש לומר אימרה זו, היא, כי היה (רבי) ניצוץ של יעקב אבינו ע"ה, וידע כי יעקב הוא מרכבה למדת התפארת, לכן דוקא רבנו הקדוש, ניצוץ יעקב, הזכיר במשנה זו, כי הדרך הישרה שיבור לו האדם, היא כל שהיא "תפארת" לעושיה.

ויש להוסיף שמרומז שר' יהודה הנשיא הוא ניצוץ של יעקב אבינו, בראשי תיבות "הנשיא" הוא ניצוץ של יעקב אבינו. ולכן גם רבנו הקדוש התחיל לכתוב את המשניות במילים, "מאמתי קורין את שמע בערבית", כי יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית.

ניצל רבי ע"י אנטונינוס לפי שהיו מניצוץ אחד

מעתיקה מה יפים הם דברי בעל ה"מגלה עמוקות" (פרשת ואתחנן, אופן פ"ג) שאחר שהביא את דברי התוספות הזכרים בשם המדרש, מוסיף לבאר, שהסיבה שסובב הקדוש ברוך הוא את הצלת רבנו הקדוש על ידי אנטונינוס, כי רבנו הקדוש היה הניצוץ של יעקב אבינו, ואילו אנטונינוס היה הניצוץ הטוב של עשו שהיה אח יעקב. וזה לשון קודשו, ולפי שאנטונינוס הוא גלגול של עשו, ורבי הוא גלגול של יעקב שתיקן ברכת "אתה קדוש", לכן נקרא גם כן רבי "רבנו הקדוש" שהוא גלגול של יעקב. והתפלל משה בעת ההיא על אותו עת שיתן הקדוש ברוך הוא חן לרבי בעיני אנטונינוס. (וזה מרומז בלשון הפסוק) "אעברה נא" (דברים ג, כה) נותריקון אנטונינוס עשה בימי רבינו הקדוש ניצוץ אחד.

נמצא שיעקב ועשו שהיו תאומים, היו ניצוץ אחד ונחלקו אחר כך לשניים, וכבר אמרו רז"ל (ברכות נו:): שהשיב הקדוש ברוך הוא לרבקה שני גוים בבטןך על אנטונינוס ורבי והיינו שבהם נתקן עשו ויעקב.

"זְהִינָה תוֹמִים בְּבִטְנָה" (כה, כד)

למה נכתב "תומים" חסר א'

למה כתבה כאן התורה את המילה "תאומים" חסרה א'? הנה אותיות המילה "תומים" הם "תם ומת" לרמוז לנו שבבטנה ישנם יעקב שהוא "תם" ועשו שהוא "מת", כי רשעים בחייהם קרואים מתים (ברכות יח:): (מהר"ז בספר הליקוטים דף ט"ז ע"ב).

עשו הרשע בצפורניו עקר לאמו את הרחם

ובספר פענה רוא (הלוי, כאן, נדפס שס"ז) ביאר, שעשו הרשע בעת לידתו בצאתו מרחם אמו, על ידי צפורניו הגדולות פצע את רחם אמו ועקר את הרחם ממקומו. וזאת עשה כדי שאמו לא תתעבר יותר, כי פחד שיוולדו לו עוד עשרה אחים ויהיו עם יעקב יחד י"ב ילדים, י"ב שבטים כנגד י"ב מזלות, ולכן היה צריך להיות כתוב בפסוק והנה "תאומים" בבטנה, ואילו התורה כתבה "תומם" חסר שתי אותיות י' א', העולים י"א, לרמוז שבמכוון רצה עשיו לגרום שלא יהיו לאמו עוד "אחד עשר" ילדים.

"וַיַּעַז הָרֵאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כְּלוֹ פְּאֲדָרֶת שְׁעָר וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֵשָׂו" (כה, כה)

עשיו נולד עם זקן ושיניים אך לא מהול ויעקב נולד מהול

כתב בתרגום יהונתן (כאן) על הפסוק ויצא הראשון אדמוני, וזה לשונו, וקרוי שמה עשו מן בגלל דאתיליד כוליה גמיר בשער רישא ודיקנא ושינין וכבין. פירוש, ויצא הראשון אדמוני, נקרא שמו עשו בגלל שנולד כולו גמור בשערות ראשו וזקנו עם שיניים וחניכיים.

ובגלל שהיה אדום הששו מלמול אותו, וכשגדל כבר לא הסכים שימולו אותו. ויש אומרים שלבסוף מל ובזכות זה זכה שיקבר ראשו במערת המכפלה. וכל זמן שיצחק היה חי, בניו שמרו את מצות המילה וכשמת יצחק במלוח. מאידך כשיעקב אבינו נולד, נעשה אור גדול ונולד מהול, והיה יפה מעין יופיו של אדם הראשון (מלוקט מספר הישר, דעת זקנים מבעלי התוספות, אבות דרבי נתן ב, ה).

עוד ידיעה מעניינת לגבי עשיו נמצאת בתלמוד ירושלמי (נדרים פ"ג ה"ח) רבי אחא בשם רב חינאי, עתיד עשו הרשע לעמוף במליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן והקדוש ברוך הוא גוררו ומוציאו.

"וְאַחֲרָיו כִּן יָצָא אָחִיו וַיְדוֹ אַחֲזַת בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בֵּן שְׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֲתָם" (כה, כו)

סימן טהרה היחיד בחזיר הוא רק בעקב

בספר מושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות ז"ל כתבו כאן דבר פלא: למה אחז יעקב דווקא בעקבו של עשו ולא בשאר האברים? מפני שבמדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה ס"א א') עשו נקרא חזיר שנאמר יכרסמנה חזיר (תהלים פ, יד), ואין סימן טהרה בחזיר רק בעקב, כי שם הוא מפרים פרסה ושוסע שסע. ועל כן נגע יעקב בעקבו של עשו, מפני שרצה לנגוע רק במקום טהור שלו ולא במקום טמא.

העיקר שלא תצטער אמי בצער לידה פעמיים

עוד ביאור נפלא כתבו במושב זקנים (שם), שכתבה התורה שאחו יעקב בעקב עשו, להודיע חסידותו של יעקב אבינו, שהיה חסיד עוד בהיותו בבטן אמו. ולכן אהו בעקב עשיו לפי שאמר, הואיל ונפתח רחמה, טוב שאאחוו בעקבו כדי שנצא שנינו ביחד, ולא תצטער אמי בצער לידה פעמיים.

"וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כה, כו)

יעקב בגימט' "מלאך האלהים"

בספר תוספות השלם (כאן) "יעקב" עולה בגימט' "מלאך האלהים" (וכ"כ בעל הטורים כה, כז), והיינו לפי שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (כדאיתא בבראשית רבה פרשה פ"ב ס"ב, ובעוד מקומות רבים), והוא כמלאך האלהים. ולכן גם מרומז הדבר בפסוק, כסא כבוד מרום (ירמיה יז, יב) שסופי תיבות שלו "אדם", שבכסא כבודו יתעלה במרום חקוקה דמות אדם הוא יעקב.

"וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֱהָלִים" (כה, כז)

יעקב היה לו אוהל לאכילה ושתיה ואוהל ללימוד תורה

כתב הנאון רבי שלמה קלוגר ז"ע בספרו חכמת התורה (פרשת ויגש עמ' ת"ה) לבאר מדוע נאמר כאן שיעקב היה "יושב אוהלים" ולא יושב אוהל? וזה לשינוי, יש אדם אף שילמד תורה כל היום, מכל מקום ילמוד בביתו ולא יקבע לו בית אחר ללמוד. אבל יעקב לא רצה ללמוד כלל בביתו, כי בבית יש אכילה ושתיה ושינה ואי אפשר לנהוג בקדושה כל כך, לכך היו לו שני אהלים, אחד ללמוד תורה ואחד לצרכי עולם הזה, ואז בבית המדרש שלו היה נהוג בקדושה יתירה. וזה שאמר, "ויעקב איש תם יושב אהלים" דבשני אהלים ישב, אחד ללמוד ואחד לאכול ולשתות.

"וַיַּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד" (כה, כז)

היתה לעשו דמות נחש חקוקה על ירכו

בתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל תרגמו את המלים "יודע ציד", "נָבֵר נַחְשִׁירְכָן". ותרגום זה צריך הבנה, והנה בצינוני (כאן, ד"ה ויצא הראשון) ביאר את דברי התרגום, שהיתה לעשו דמות נחש חקוקה על ירכו, ו"נחשירכין" הוא "נחש-ירכין". דעמלק שהוא מזרע עשו (בראשית לו, יב) הוא שורש "נחש" הקדמוני, ולכן סימנו "נחש". ולכן כשנאבק יעקב עם המלאך, שהוא היה שרו של עשו ורצה להזיק ליעקב, נגע בכף "ירכיו" של יעקב, כדכתיב, ויגע בכף ירכו (בראשית לב, כו).

והמעם שחקק עשו נחש דוקא על ירכו, מבאר החתם סופר (פרשת וישלח ד"ה ויקרא) לרמוז שעשו הרשע משך ערלתו, כדאיתא בחז"ל (ילקוט שמעוני ירמיה רמז רפ"ה). אבל יעקב אבינו היה "חרבו על ירכו", זה ברית מילה, שלא משך ערלתו. ותיבות "חרב ירך", עולים בנימטריא "תם", לפי שהיה יעקב איש תם, שמטתו שלימה בלי שום פגם.

כיון ששורש עשו הוא הנחש הקדמוני היה צורך להתיז את "ראשו"

ועל פי האמור לעיל שנחש הקדמוני הוא שורשו של עשו, נראה לי לפרש הא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ט), שכאשר עיכב עשו הרשע מלקבור את יעקב אבינו במערת המכפלה, בא חושים בן דן והתיז את "ראשו" של עשו. ולכאורה יש להבין למה הרגו דוקא בהתזת ראשו, ולא הרגו בדרך רגילה. ולפי הנזכר לעיל מבואר שפיר, שעשו הרשע הוא משורש "נחש" הקדמוני, והנחש אין לו הריגה אלא "בראש" כדאיתא במדרש אנדה (בראשית פ"ב, ד', אנדת בראשית פרק פ"ג) שאם יחתוך את הנחש לכמה חתיכות הן חוזרות ונדבקות וממשיך לחיות, ואין לו הריגה אלא בראש, והוא סוד, הוא ישופך ראש (בראשית ג, טו). ובדומה מצינו במדרש רבה (בראשית פרשה צ"ח סי' י"ד), נחש זה כל כחו אינו אלא בראשו, ולכן הוכרח חושים בן דן להתיז את "ראשו" דוקא.

ובמסכת סוטה (דף יג.) מובא גם כן שעשו בא לעכב את קבורתו של יעקב, אך לפי הגירסא שם לא התיז חושים בן דן את "ראשו" של עשו, רק הכהו על ראשו במקל, ונפלו "עיניו" של עשו לרגלי יעקב. ואף לגירסא זו יש לומר שגם שם מרומז שעשו הוא משורש נחש הקדמוני, דהנה במסכת נדה (דף כג.) איתא, שענינו של נחש דומות לענינו של אדם, ולכן יש לומר שנפלו דוקא "עיניו" של עשו, לרמוז שכחו של יעקב התגבר על כחו של עשו הרשע שהוא משורש נחש הקדמוני. אבל ביעקב כתיב, כי לא "נחש" ביעקב (במדבר כג כג).

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה" (כה, כז)

איש שדה – צד אדני השדה

כתב הגר"א ז"ל בספרו דברי אליהו (ריש תולדות) לפרש "איש שדה", היינו שעשו היה יודע איך לצוד את "איש השדה", והיא החיה הנקראת "אדני השדה" הנזכרת במסכת כלאים (פ"ה מ"ה), והיא גדלה בשדות, ושמה גם "ידוע", והיא ידעוני הכתובה בתורה (ויקרא כ, כז), וחיה זו מחוברת בטבורה בחבל גדול היוצא מן הארץ, וצורתה כצורת אדם בפרצוף ידיים ורגלים. ובדרך כלל אין אדם יכול לקרב אליה, כי היא הורגת וטורפת את כל הקרב אליה. והדרך לצודה היא רק על ידי שיורים הצים בחבל היוצא מן הארץ ומחובר בטבורה, עד שיפסק החבל, ואז צועקת החיה בקול מר ומתה מיד. אבל

עשו היה יודע כיצד לצוד אותה אף בחיי היותה, וכמו שהעיד עליו הכתוב כאן, ויהי עשו איש ידע ציד "איש שדה", כלומר שהיה יודע לצוד את איש השדה אף כשהוא חי, והוא אדני השדה.

צד ידעוני וע"י אומר עתידות וצד הבריות

בדומה לדברי הגר"א, כתב גם החתם סופר בספרו תורת משה (עה"פ ויגדלו), שעשו בילדותו השתמש בכוחות טומאה בכדי לדעת עתידות על ידי עצם ידעוני שמשמים בפה, והוא נקרא בירושלמי (כלאים פ"ה ה"ח) "בר נש דטור", דהיינו "איש אדמה". וזהו פירוש הפסוק, "ויהי עשו איש יודע ציד", שידע ל"צוד" ולרמות את אביו על ידי "איש שדה" על ידי הידעוני הנ"ל, שכיון שעל ידו היה יודע עתידות, בזה היה מרמה את אביו שסבר שידעית עשו עתידות היא בדרך קדושה (אוצר פלאות התורה).

ע"י לחשים וכישוף היה צד חיות

שוב מצאתי בטור על התורה (בראשית כז, ג) שכתב שעשו היה לוחש בפיו לחיות ולעופות והיה צדן, וזהו מה דכתיב "ציד בפיו", היינו שצדן באמרי פיו. וכעין זה כתבו בספר מושב זקנים (כאן) לרבותינו בעלי התוספות ז"ל, שעשו היה מכשף, והיה נושא הכישוף בתוך ירכו, ועל ידי הכישוף, היה יודע לצוד עופות.

"וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו" (כה, כח)

ראה יצחק שנשמת עובדיה הנביא צריכה לצאת ממנו

חסם ושלום לחשוד את יצחק אבינו שהיה אוהב את עשו בגלל שהיה מכין לו אוכל ערב, אלא שצפה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו עובדיה שהחביא מאה נביאי ה' בשתי מערות וכלכלם לחם ומים (מלכים א, יח), ולכן הוא אומר "כי ציד בפיו", "ציד" בגימטריא מאה וארבע, שהחיה "מאה" איש ונתן "ארבע" ככרות לכל אחד ואחד.

"ורבקה אוהבת את יעקב", לפי שידעה דרך הנבואה שיהיה צדיק גמור, ולכן כל שהיתה שומעת את קולו היתה מוסיפה אהבה על אהבתו. דהיינו נגלה לרבקה בנבואה שיהיה צדיק וליצחק לא נגלה, וזאת משום שהיה הרצון העליון שיעקב אבינו יתברך בלי דעת יצחק רק מדעת עליון, ולכן בשעה שנכנס יעקב אל אביו נכנסה עמו השכינה ולכן ברכו.

כי ציד בפיו, טענה מזומנת בפיו

עוד יש לומר, מהי הכוונה שהיה אוהב את עשו "כי ציד בפיו", על פי מה שאמרו חז"ל (שבת פט:): שלעתיד לבוא, יפנה הקדוש ברוך הוא לכל אחד מן האבות, ויאמר לו בניך הטאו לי, ואברהם ויעקב יאמרו ימחו על קדושת שמך. ורק יצחק אבינו ימליץ טוב

בעדינו, ויבקש מה' שימחול ויסלח להם. והדבר פלא, מדוע דוקא יצחק הוא דוקא ימליץ עליהם, הן הלא יצחק בבחינת גבורה, ככתוב פחד יצחק (בראשית לב, מב), ומדוע לא יעקב אבינו ימליץ על עם ישראל הן היה לו צער גידול בנים, או אברהם שהיה אב רחמן. **לבאר** זאת היה ר' מאיר מפרמישלן (הובא בקצור ש"ע עם סיפורים חסידים, רוטר, תולדות כאן, תשכ"א) אומר, טענה היתה בפיו של יצחק, גם אני היה לי בן חוטא, ובכל זאת, מחלתי וסלחתי לו, ואהבתי, אם כן גם אתה רבנו של עולם, צריך לסלוח לבניך ולאהוב אותם, אף על פי שחטאו לך. וזהו פירושו של פסוק "ויאהב יצחק את עשו, כי ציד בפיו" יצחק היה "אוהב את עשו", כדי שתהא לו אחר כך טענה מזומנת "בפיו", להשיב לרבנו של עולם כאשר יתאונן על הטאיהם של ישראל, גם לי היה בן רשע וכבדתי אותו וסלחתי לו.

נשמות שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא, ורבי מאיר

האר"י ז"ל בספר הליקוטים (וישב פרק מ"ח) פירש כי ציד "בפיו" כי "הפה" הוא רמז לתורה שבעל פה, בסוד מלכות "פה" תורה שבעל פה, שראה יצחק שנשמות גבוהות המובאות בתורה שבעל פה שמעיה ואבטליון, רבי עקיבא ורבי מאיר, עתידות לצאת מעשו, שהם גדולי וחכמי התורה שבעל פה, לכן יצחק אהב אותו וקירב אותו.

"וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיֵּיבֵא עֵשׂוּ מִן הַשְּׂדֵה וְהוּא עֵינֵף" (כה, כט)

עשו אכל המצות בערב פסח

במסכת בבא בתרא (דף טו:) איתא, חמש עבירות עבר אותו רשע (דהיינו עשו) באותו היום, בא על נערה מאורסה וכו'. ומדברי התוספות ותוספות הר"ד (שם) משמע שעבר עבירה זו כפשוטו.

אולם הפרי מגדים (הלכות פסח סי' תע"ז משב"ז ס"ק ג') הביא בשם ספר יד יוסף (פרשת תולדות דרוש א' דף ל"ט ע"א) לבאר את דברי הגמרא על דרך הדרש, שאומרם שעשו בא על נערה מאורסה, היינו שאכל מהמצות ומנזיד עדשים שבישל יעקב אבינו להברות את יצחק אביו, בערב הפסח. לפי שאברהם אבינו נפטר בערב פסח, וכאשר בא עשו מן השדה בערב פסח, ואמר "הלעיטני נא" (כה, לו), נתן יעקב את המצות לעשו, על מנת שיאכל אותם בלילה בליל פסח, אבל עשו היה רעבתן חמץ ואכל אותם עוד בערב פסח. ובירושלמי (פסחים פ"י ה"א) איתא, האוכל מצה בערב פסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו. דהיינו, מי שאינו ממתין למצות אכילת מצה בזמנה בליל פסח, ומקדים ואוכל מצה עוד בערב הפסח, הרי זה מכוער, כמי שאינו ממתין לכנוס לחופה את ארוסתו וישאנה, אלא בא עליה עוד בבית חמיו. וזו כוונתם ז"ל באמרם שעשו בא על נערה מאורסה, שכיון שכאמור אכל מצה בערב פסח, היה נחשב לו כבא על נערה מאורסה.

ומבאר שם את הקשר בין אכילת מצה בערב פסח להבא על ארוסה בבית חמיו, משום דבשניהם מותר ליהנות רק לאחר שברכו "שבע ברכות". שקודם אכילת מצה מברכים שלש ברכות בקידוש של ליל הסדר, יין, קידוש וזמן, ועוד מברכים ברכת בורא פרי האדמה על הכרפס, ובורא פרי הנפץ על כוס שני, וברכת המוציא, וכן ברכת על אכילת מצה, ורק אז אוכלים את המצה, הרי לנו שבע ברכות קודם אכילת מצה. וכן הוא בחתן וכלה שמברכים "שבע ברכות" לנשואין תחת החופה, ורק אז כונסה אל ביתו. על כן, האוכל מצה בערב פסח, נחשב כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, ששניהם הקדימו מעשיהם לפני שברכו שבע ברכות.

עוד כתב בפרי מגדים (שם) דמשום הכי אוכלים ביצים כלילי פסח כדאיתא בירושלמי (הובא בכלבו סימן נ', ובבית יוסף או"ח סימן תע"ג, ולפנינו בירושלמי ליתא) שביצה היא מאכל אכלים (ש"ע או"ח סי' תקנ"ב ס"ה), ובאכילה זו עושים זכר לאבילות על פטירתו של אברהם אבינו שכאמור נפטר בערב פסח. ובקצת מקומות נוהגים לאכול ביצה כליל פסח בתחילת הסעודה, זכר לאבילות.

"וַיְבֹא עֵשׂוּ מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיף" (כה, כט)

תולים צדקות לצדיק וקלקול במקולקל

"והוא עיף" רש"י במקום מפרש שהוא היה "עייף", מחמת שרצה נפש קודם לכן, כמה דתימא, כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). ומקורו טהור ממסכת ב"ב (דף טז:), ושם הגמ' מוסיפה, אמר ר' יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, א) בא על נערה המאורסה, כתיב הכא, ויבא עשו מן "השדה", וכתיב התם, כי "בשדה" מצאה (דברים כב, כז). ב) והרג את הנפש, כתיב הכא, והוא "עייף", וכתיב התם, אוי נא לי כי "עיפה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). ג) כפר בעיקר, כתיב הכא למה "זה" לי, וכתיב התם "זה" אלי ואנוהו (שמות טו, ב). ד) וכפר בתחית המתים, דכתיב הנה אנכי הולך למות. ה) וביזה את הבכורה, דכתיב ויבז עשו את הבכורה.

מספרים על מלך נכרי אחד, מלומד גדול, אוהב ישראל ומבין בתנ"ך, שהיה לו אהוב, רב גדול בישראל וחכם בהוויות העולם. המלך היה רגיל להתיעץ עמו בעניני הממלכה, גם היו מחליפים דעות, ומתווכחים בעניני דת ומדינה. פעם אחת כשבא הרב לארמון המלך, שאל אותו המלך, כעת למדתי בספרי האגדה, אודות עשו, שנאמר עליו, ויבא עשו מן השדה והוא עיף, ודרשו עליו חכמיכם שהוא עיף מרציחה, ואני תמה מאוד, כי הלוא לא מוזכר בתורה אלא רק שהוא עיף, וטבעי הדבר שאדם שבא מן השדה הוא עיף, ואלו חכמיכם מרוב שנאתם לעשו, טפלו עליו אשמה כבדה שהוא עיף מרציחה. לעומת זאת, דוד מלככם, שחטא עם בת-שבע, וגם רצה את אוריה החתי, כתוב בתלמוד

שלכם (שבת נז), כל האומר דוד הטא אינו אלא טועה, שכל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט לאשתו, ונמצאת בת-שבע פנויה היתה, ואף אוריה בדין נהרג, כי מורד במלכות היה. ואני סבור, שהכמי התלמוד נשאו פנים לדוד, ומרוב אהבתם אליו חיפו על מעשיו בתירוצים שונים, ואני רוצה תשובה ממך!

ענה הרב למלך, אני אשיב למלך תשובה כהלכה בהודמנות אחרת. תוך כדי שיחה, הגיעה שעת הסעודה. העבד הכושי אשר למלך הגיש לפני המלך מים לנמילת ידיו לפני האכילה, והמלך לפני הנמילה, הסיר את טבעתו והניחה על השלחן, ושכה להחזירה אחר הנמילה. הרב ניצל את ההודמנות ולקח בחשאי את טבעת המלך והטמינה בכיסו. המלך התחיל לסעוד ממנות האוכל שהגישו לפניו, ולפני הרב הגישו המלצרים לחם משובח. בינתיים נכנס מזכיר המלך והגיש לפני המלך מסמכים חשובים לחתום עליהם, משרצה המלך לחתום, הופתע לראות שהטבעת אשר בה הוא חותם, אינה תחת ידו. החל המלך לחפש את הטבעת על השלחן, ומתחת לשלחן, ומשלא נמצאה, פקד מיד להזמין את העבד הכושי שהגיש לו מים לנמילת ידים. כשהתיצב לפניו, שאלו המלך בכעס, איפה הטבעת שהנחת על השלחן, כשרחצת את ידי? ענהו העבד בפחד, אין לי כל ידיעה מהטבעת של אדוני המלך! המלך שהבין שלא יוציא הודאה מפיו, ציזה שייסרו אותו בשוטים עד שיודה על גניבת הטבעת. מיד התחילו להלקותו בשוטים, והעבד צווח שהוא לא גנב את טבעת המלך. אז ביקש הרב מהמלך לתת הוראה, שירפו מן העבד ולא ילקוהו, ויוציאו כל איש מעליהם. לאחר שנשאר לבדו עם המלך, פנה הרב אל המלך בשאלה, מדוע חשדת מיד בעבד הכושי שגנב את הטבעת, והרי אני הייתי יותר סמוך לשלחן המלך ויתכן שאני חמדתיה ולקחתיה, ואיך לא חשדת בי, שאולי אני לקחתיה, ואיך מיד חרצת משפט לייסר את העבד קשות? ענהו המלך, איך יתכן לעלות על הדעת, שאדוני הרב, הישר והנאמן, היקר והחביב, אשר הוא אוהבו וידידו הטוב ושחכמתו כמלאך אלהים, הוא יגנוב את טבעת המלך? אבל העבד הכושי, הנבוה, בודאי ובודאי שהוא חשוד לגזול ולגנוב, ועל כן מיד חשדתי בו ולא בכך.

הרב הכניס את ידו לכיסו ולתדהמת המלך הוציא את הטבעת והושיטה למלך. המלך הנדהם פנה אל הרב בשאלה, מדוע עשית את הדבר הזה, ומה זה עלה על דעתך? השיבו הרב, דבר זה נאלצתי לעשות, כדי לקיים את הבטחתי להשיב על שאלתו של אדוני המלך. הן רואה אנכי שאדוני המלך, התנהג בדיוק כדרכם של חכמינו ז"ל, שמחד המליצו רבותינו על דוד המלך, ומאידך הטיחו דברים כלפי עשו. כי בודאי חלילה וחס שדוד המלך הטא! הן לא יתכן שמשית ה', החסיד והישר, יכשל חלילה בעוון אשת-איש, וכמו שנאמר, ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, וה' עמו (שמואל א, יח, יד), אפשר שאיש כזה

שה' עמו חטא גדול כזה בא לידו?! לכן חכמינו הצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ואמרו, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נז), ואולם עשו הרשע, שאף בוראו אמר עליו, ואת עשו שנאתי (מלאכי א, ג), שהוא חשוד מאוד על רצח וניאוף וכדומה, על כן לא פלא שטפלו עליו חז"ל שהוא רצח, כי תולים הקלקלה במקולקל.

ובאמת קבלה ביד חז"ל, כי אותו היום, רצח עשו את נמרוד, וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב): פעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו: למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם בי, וקבעו זמן להלחם זה בזה, הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד, ועוד ביקש ממנו גם כן שיתפלל עליו. אמר לו יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדי החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שיסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, וכשפשט נמרוד את בגדיו, קפץ עשו ולבשם במרמה, וקם והרג את נמרוד. לפיכך היה עשו "עוף", כנאמר, כי "עופה" נפשי להורגים (ירמיה ד, לא). מיד הודה המלך לאהובו הרב על תשובתו המאלפת, לאחר הדגמה אישית מהמלך עצמו. (מתוך ספר ויאמר אברהם).

"וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵינָי אֲנֹכִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָוִם" (כה, ל)

היו בתבשיל שני מינין "אדומים"

לשם מה הכפילות בפסוק "מן האדום האדום הזה"? במדרש הגדול (כאן) מובא דבר נפלא, שהיו בתבשיל שהכין יעקב שני מינין "אדומים", גם יין אדום, וגם עדשים אדומים.

אולם אם כן קשה מדוע באמת שם יעקב אבינו בתוך נזיד העדשים שני מינים אלו, יין ועדשים? ויבואר על פי הנזכר לעיל, שיעקב בישל נזיד עדשים בגלל האבילות על אברהם אבינו, הן עדשים הם מאכל אבלים, היות ואין לעדשים פה, כשם שהאבל יושב דומם ואין לו פה. וכן היין הוא בשביל אבלים, וכדאיתא במסכת סנהדרין (דף ע. עב) לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים. הרי ששני מינים אלו, יין ועדשים, הם מאכלי אבילות, ולכך בישלם יעקב יחד.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכֶּרֶה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי" (כה, לא)

כנגד מי "שער הבכורות" שבבית המקדש

בספר בנין אריאל (ח"א סימן ה', אות י"ב) הביא בשם האברבנאל ז"ל, שאחד מהשערים בבית המקדש היה "שער הבכורות" כדאיתא במשניות (שקלים פ"ג מ"ג, מדות פ"א מ"ד), ונקרא כן על שם שבמקום ההוא עמדו עשו ויעקב בשעה שמכר עשו את הבכורה

ליעקב בשביל נזיר עדשים, ולזכר כך יחדו חז"ל את השער ההוא, להכניס דוקא דרכו את הבכורות בכדי להקריבם בבית המקדש. (הובא בספר אוצר פלאות התורה).

"מִכְבָּה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי" (כה, לא)

תענוגי העולם הזה שייכים לעשו

מובא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג) שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, יעקב נטל את העולם הבא ואת ימות המשיח ואילו עשו נטל את העולם הזה.

הגאון חיד"א בספר שמחת הרגל (הגדה של פסח, ד"ה ארץ המדה טובה) כתב שחקרו המפרשים, מאחר שיעקב ועשו חילקו ביניהם את העולמות, אם כן, איך מצאנו ידינו ורגלינו להנות מתענוגי העולם, יותר מכדי חיותנו. והלא כל תענוגי העולם הזה שייכים לעשו?

ותירצו, שמכיוון שאילו עם ישראל לא היה מקבל את התורה, העולם היה נחרב, כנאמר, אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה). אם כן כשקיבלו ישראל את התורה, יש לעם ישראל דין של המציל מזוטו של ים ומשולליתו של נהר ביחס לכל העולם הזה. פירוש, מציאה שהעלה הים, הרי אלו שלו, אף אם יש בהם סימן, ככתוב במציעא (דף כא:), לפי זה ללא עם ישראל שקיבל את התורה, כל העולם הזה היה נכחד, היה "טובע בים", ולכן כשישראל הצילו את העולם הזה, הרי הם זכו בו כדין המוצא אבידה בים, שהרי אלו שלו. נמצא שבוה שבני עשו לא רצו לקבל את התורה, שהיא הקיום של העולם, הפסידו גם את העולם הזה לטובת ישראל.

עוד כתב הרב חיד"א, שיש שתירצו על פי מאי דקיימא לן (ב"ב קו). האחים שחלקו ויצא שטר חוב, בטלה החלוקה, דהיינו אחים שחילקו את ירושת אביהם, ושוב אחר כך הגיע אדם עם שטר חוב שאביהם חייב לו כסף, כיון שעליהם להשיב את החוב מירושת אביהם, כל החלוקה שחילקו בטלה. אף כאן אמנם יעקב ועשו חילקו את העולמות, אבל לאחר מכן יצא שטר חוב של שיעבוד מצרים עליהם, בשל כך בטלה החלוקה. אך כאן היות ובני יעקב לבדם פרעו את שטר חוב השיעבוד, ממילא הם לבדם זוכים "בירושה", דהיינו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

ובדרך נוספת כתב ליישב הרב חיד"א, על פי מסכת ברכות (דף לה.) שהקשתה הגמרא שתירה בפסוקים, דמחד גיסא נאמר, לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א), הרי שהבורא לא נתן את הארץ לבני האדם, ומאידך נאמר, והארץ נתן לבני אדם (תהלים קטו, טז)? וביארה הגמ', שקודם שהאדם מברך ומודה לבורא על אשר נתן לו, הכל שייך לבורא

ולא נתן לבני האדם. אך אחר שהאדם מברך את ה', ה' נותן לו את הדבר. נמצא לפי זה, שהיות ובני עשו אינם מברכים ומודים לבורא על העולם הזה, שוב אין להם שום חלק בעולם הזה, ואילו אנו שמברכים לשמו, זכינו בו, והוא שלנו.

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׁבִעָה לִי כִּיּוֹם" (כה, לג)

חלוקת העולם הזה ועולם הבא

מדוע אמר יעקב בלשון זו "השבעה לי כיום"? גם היכן מצינו שעל מכירה מצריכים שבועה?

מיישב זאת נפלא הכסא רחמים (מלמד, כאן, נדפס תרע"א) שאמר יעקב לעשו, בא נחלק את העולמות, אתה תקבל באכילה הזאת את העולם הזה, ובשכר זה תתן לי את העולם הבא שלך כנזכר במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ג), ועשו הרשע ברוב תאוותו הסכים. וזה מרומז בכתוב "השבעה" ראשי תיבות התכתוב שמכרת בשבילי עולם הבא, "כיום", שהאור שם גדול כאור היום.

ובהמשך הפסוק נאמר, ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה, נכתבו כאן חמישה מילים רצופות המתחילות באותיות "ויו", לרמוז שאחר כך היה עשו בוכה וזועק "ויו" על שטותו, שבשביל תענוג של רגע, מכר את העולם הבא שלו.

היכן היה מוטמן שטר המכירה

ועוד מוסיף ידיעה נפלאה הכסא רחמים, דע כי בזמן שקנה יעקב את הבכורה לקח מעשו שטר מכירה (כמו שאמרנו לעיל) ולא היה יודע באיזה מקום יניח את השטר שלא יגנוב אותו עשו. מה עשה, התך את כף ירכו והניח את השטר בתוכה ותפר ונתן מעט שמן עליו ונתרפא החתך, ושב לכבתחלה. אמנם שרו של עשו היה יודע דבר זה ולכן נגע בכף ירכו כדי לקחת את השטר מאתו, אך יעקב לא הניחו ליקח ממנו, ושפך שרו של עשו את קליפתו על ירך יעקב, וישראל נקראים צאן ובהמה מהורה ולכן נאסרו מלאכול גיד הנשה מבהמה מהורה. וזהו שאמר הנביא, דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל (ישעיה מ, ז), רצונו לומר, "שלח" גיד הנשה ל"יעקב ונפל" איסורו על כל "ישראל".

וכל מי שרוצה לידע כמה היא הקליפה שיש לו, יניח בלילה ידו על כף ירכו וישן, ויראה כמה חלומות רעים יחלום בר מינן, השם יצילנו מכל מיני איסורים ובפרט ממאכלות אסורים ומחלומות רעים ומהרהורים רעים. אמן בן יהי רצון.

"עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֶלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֵתַי" (כו, ה)
האברים הרוחניים של האבות לימודם תורה

רבותינו אמרו, שאברהם קיים כל התורה כולה, אפי' עירובי תבשילין (יומא כה:) והגר"א גורס ערובי תחומין, לפי שכאן נאמר "עקב" אשר שמע וגו', לרמוז שאברהם שמע בקול ה' אף בדברים הקשורים ל"עקב" הם הרגליים, שעל ידיהם שומרים עירובי תחומין.

והשאלה הגדולה היא, הרי עדיין לא קבלנו את התורה, ומנין לו לאברהם לידע את כל התורה את כל התרי"ג מצוות, כדי שיקיים אותן?

אלא ידוע שיש באדם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכנגד זה יש גם כן רמ"ח מצוות עשה שס"ה מצוות לא תעשה. וכל מצוה היא כנגד אבר אחד באדם, שהיא המחייבה את אותו האבר, וכמו שהגוף צריך מזון גשמי, כלומר רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו זקוקים למזון כדי לחיות, כן רמ"ח ושס"ה האברים הרוחניים שכנגדם, צריכים מזון רוחני כדי לחיות, והמזון שלהם הם קיום תרי"ג מצוות, כאשר כתב מהר"ח בריש שערי קדושה (ה"א ש"א).

ואם האדם רוחני, כלומר שלא הולך אחר תאוות העולם הזה, אלא העיקר אצלו היא הנשמה התורה והמצוות. אז כל האברים שלו נהפכים להיות רוחניים, עד שהם בעצמם כל אבר ואבר מסביר את המצוה שכנגדו. וכך זה היה אצל אברהם אבינו שהיה כולו רוחני, ולכן האברים עצמם היו מדברים ומסבירים לו את עומק המצוות התלויות בהם.

וכן אבותינו אחריו, גם הם היו רוחניים עד מצרים. ובמצרים שהיו שקועים בטומאה, לכן היו חייבים לקבל את התורה, כדי ללמוד אותה ולקיים את המצוות.

ולפי זה אפשר להסביר את מה שאנחנו אומרים בליל הסדר, אילו קרבנו להר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו. ושאל הרב קדושת הלוי (פורים, קדושה ראשונה), מה תועלת היא לנו אילו היינו באים להר סיני ולא היינו מקבלים את התורה?

אלא שעל ידי שעם ישראל התקרב להר סיני ולא נגשו אל אשה והתקדשו ועשו הכנות גדולות, פסקה זוהמתן, והאברים שלהם אמרו להם את כל התורה, את כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, וכיון שכן, מובן הדבר שאילו קרבנו לפני הר סיני דיינו, לפי שדבר גדול הוא שפסקה זוהמתן וגם את התורה ממילא השיגו.

מעתה אם כן, יש להקשות לאידך גיסא, מדוע באמת היו צריכים לקבל את התורה, הרי כבר השיגוה מעצמם מרוב קדושתם? והביאור, כי עדיין יכולים עם ישראל אחר כך לחזור לגשמיות ולתאוות ולשכוח את התורה, לכן היה צריך את מתן תורה, כדי להתקדש על ידה ועל ידי המצוות שנלמד בה.

מספרים על הרב מרימינוב שהיה פעם אצל אחד מגדולי ישראל הגאונים העצומים. והיות ואותו גאון לא הכיר את גאונותו של הרב מרימינוב וסבר שגדולתו בצדקות ולא בתורה, שאל אותו גאון את הרב מרימינוב, כיצד יתכן להיות רִבָּה אדמו"ר כשלא בקיאים טוב בתורה? השיבו הרב, תשאל אותי היכן שאתה רוצה ואני אענה לך. וכך היה, בכל מקום שהיה שואלו, היה משיבו כאילו הספרים פתוחים לפניו, ויהי זה לפלא בעיניו וישאלהו, אמור נא לי איך אתה יודע את כל התורה על בוריה? השיב לו בגלל הפרישות והקדושה, אחר שיש התפשטות הגשמיות האברים מדברים לבד.

ועתה מובן כיצד אברהם אבינו זכה לעבוד את השי"ת ולקיים את כל התורה, שאחר שהתקדשו אבריו התקדשות מוחלטת, הכיר את השורשים הרוחניים של כל אבר, וממילא הכיר את כל המצוות. כמו שדורשת הנמ' בנדרים (דף לב). שרק ג' שנים לא עבד את ה', הם ג' שנותיו הראשונות שלאחריהם הכיר את בוראו. וכידוע אף אותן ג' שנים חזרו על ידי "הַיָּגֵר הקדוש" "אברהם בן אברהם" שמת על קידוש ה', וכידוע המעשה הנורא. ומשם גם כן לומדים שהעיקר אצל האדם זו הנשמה שלו הקדושה.

על פי זה מובן הכתוב "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו" שלכאורה היה מספיק לכתוב, ויקח את המאכלת, ומדוע כתוב וישלח את ידו? אלא שהיות והאברים של אברהם אבינו היו קדושים, הם לבדם היו רצים לעשות את רצון ה', וכיון שהרגיש אברהם שהיד לא רוצה לשחוט, ביודעה את רצון ה' האמיתי, ואילו אברהם חשב כי רצון ה' שישחט את בנו הן כך ציווהו, לכן הכריח את ידו בכח, ולכן רומזת הכפילות, וישלח אברהם את ידו ויקח וגו'.

"וַיִּשְׁאַל אֱנָשִׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הוּא כִּי יֵרָא לְאִמֶּר אִשְׁתִּי כִּן יִהְיֶה אֱנָשִׁי הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא" (כו, ז)

האבות חפצו להראות לעולם שה' הוא המנהיג

פירוש נפלא פירש המגיד למרן בספר מגיד מישרים (סוף פרשת לך לך), מדוע הווקקו אברהם ויצחק לומר "אחותי היא" מפחדם מן הגויים, ומאידך יעקב לא היו לו בעיות כמו לאברהם ויצחק שהגויים לא חפצו ליטול את נשיו ולא נזקק לומר על נשיו אחותי היא?

והפירוש הוא, כי בזמן האבות היו הגויים בקיאים בסטרא אחרא, ולעומתם עבדו האבות את הבורא יתברך שמו מצד הקדושה ורצו להמליך את צד הקדושה ולהכניע את הסטרא אחרא, ולכן כל המלחמות והמריבות הכתובות בתורה שהיו לאבות, על רקע זה היו, שהאבות חפצו להראות לעולם שהקדוש ברוך הוא מנהיג את

העולם והוא השליט על כל הכוחות. ולכן הגויים טענו כנגד אברהם ויצחק "אשתך היא", כלומר אתם רוצים להשליט את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כמו שאתה שולט על אשתך? וענו להם אברהם ויצחק כל אחד בזמנו, "אחותי היא", "לאמור, אין אנו רוצים להשליט את הקדושה כמו אשה, אלא אחותי היא, אנו רוצים לחיות זה בצד זה כאחים באהבה ושלוש. ולפי זה ממשיך להסביר המגיד, כשאבימלך ראה את יצחק מצחק את רבקה אשתו, כלומר, ראהו מתנהג כמי שרוצה להשליט את הבורא בעולמו, שאל אותו, למה אמרת אחותי היא, בזמן שכוונתך התגלתה שהיא אשתך? ויצחק לא הכחיש זאת, אלא אמר חששתי פן אמות על כך, ולכן אמרתי אחותי.

אבל את יעקב לא שאלו הגויים על נשיו, כלומר לא האשימוהו שהוא מתכוין להשליט את הקדושה בעולם, מאחר שיעקב הקים את בית ישראל והנהיגם בדרכי הקדושה והיו לו י"ב שבטים שהיה צריך לחנכם, ולא היתה דעתו נתונה לעמים אחרים להשליט עליהם את הקדושה, כי היה מצווה להנך בניו ונכדיו וזה היה כל עסקו.

"וַיִּמְצָא בְּשֵׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה" (כו, יב)

מה זה "מאה שערים"

לכאורה, הסדר בפסוק נראה הפוך, שהיה צריך לומר ויברכהו ה' וימצא מאה שערים? עוד קשה, מדוע מרד יצחק את התבואה, הלא אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין (תענית ה:)?

מתרץ בספר אונים לתורה, על פי המדרש בראשית רבה (פרשה ס"ד ס"ו ו') שהמדידה שמרד יצחק לא היתה מדידה של בעלמא לדעת כמה עלה בגורנו, אלא המדידה היתה לצורך הפרשת מעשרות מתבואתו. נמצא, שסדר הפסוק עולה יפה, יצחק מרד לצורך הפרשת מעשרות את גורנו ומצא מאה שערים, אחרי כן עישר את תבואתו, ואז "ויברכהו יהוה" בצאן בבקר ובעבודה רבה כמו שכתוב בהמשך הפסוקים, וכאומרם בתענית (דף ט.) עשר בשביל שתתעשר.

"וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְתְּבֵינּוּ עֵינָיו מֵרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנֵו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי" (כו, א-ב)

כמה טעמים מדוע כהו עיני יצחק

רש"י ז"ל (בראשית כו, א), פירש, שכהו עיניו של יצחק בעשנן של נשי עשו, שהיו מקטירות לעבודה זרה. דבר אחר (ומקורו מבראשית רבה פרשה ס"ה ס"ו י'), כשנעקד יצחק על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשוחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים, וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו, לפיכך כהו עיניו. דבר אחר (שם ס"ו ה'), כדי שיטול יעקב את הברכות, עכ"ד רש"י ז"ל.

בדעת זקנים מבעלי התוספות (כאן) כתבו טעמים אחרים לכך שכהו עיניו, משום שאהב את עשו כי ציד בפיו, וכתוב, כי השחר יעור (שמות כג, ה). דבר אחר, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות וכו', עכ"ל. וכן הוא במדרש תנחומא (סדר תולדות פ"ח).

"וְעֵתָהּ שָׂא נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הַשְּׂדֵה וְצוּדָה לִי עֵיד" (כו, ג)

מה היה באותו היום

נביא מעט מהמדרשים ומדברי חז"ל מה שהיה באותו היום ובאותו ליל הסדר, דברים נפלאים ונוראים. בתרגום יהונתן (כאן) כתוב שבאותו יום היה ערב פסח, ויצחק אבינו אמר לעשו נפתחים היום שערי שמים, ויורדים באותו הלילה טללי ברכה, וגם הוא יום של ישועה גדולה, ולכן תבוא הלילה הזה שהוא ליל הסדר ותעשה לי סעודה מבשר ויין, והוא לזכר זה שבני עתידים ביום זה לאכול בשר צלי ומצות כנגד קרבן פסח וכנגד קרבן חגיגה, וזהו אומרו "ועתה שא נא כליד תליד וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות" (כו, ג-ה). מיד נודע דבר זה לרבקה ברוח הקודש וקראה ליעקב בנה, ותאמר לו "לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב (שם, שם, ט). ויאמר לה יעקב אני אעשה מה שאת אומרת לי משום מצות "כיבוד אב ואם", ואמר לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, אבל אמא, "אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה" (שם, שם, יג), וגילה האר"י (ספר הליקוטין תולדות סי' כ"ח) שהענין הוא, כי בגלגול הקודם יעקב אבינו היה אדם הראשון, ורבקה היתה חוה והיות ואדם שמע לקול חוה לאכול מעץ הדעת קלקל, על כן אמר יעקב לרבקה, אם כן עתה איך אני אשמע שוב לקולך? השיבה לו רבקה, עכשיו אני באתי לתקן מה שעשינו. אז ורק ג' צרות יבואו עליך וסימנם ראשי תיבות "עלי" עשו לבן יוסף, ומכאן יצא לך רק ברכה.

ודע בני (על פי הוזהר ח"ג דף צ"ט ע"ב) כי נודע לי מאחורי הפרגוד, שכל זה בכוונה עשו מן השמים, בשביל לרמות את השטן. והטעם לזה, כי אם היו יודעים בתחלה כל כוחות הסטרא אחרא והשטן שאתה תקבל את הברכות, היו עומדים על זה ועושים מלחמה ולא היו מסכימים בשום אופן שתקבל את הברכות, ולכן בכוונה כך מסדרים מהשמים שאביך יקרא לעשו לברך אותו, ואתה תבוא דרך החלון ברמאות ותקח את הברכות, שרק כך תזכה לברכות נגד רצינם של הסטרא אחרא. ולכן בבקשה תביא "שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך" (שם, שם, ט) כדי שיברך אותך. ואת הברכות הללו אנחנו צריכים לדור האחרון בזמן ביאת המשיח שהברכות יעזרו לבנינו אחרינו.

כאשר בא עשו מן השדה והוא עיף וביקש מיעקב "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי" (כה, ל), ורבתינו דרשו (ב"ב דף מז:): שהיה "עיף" כיון שעשה באותו היום חמשה עונות גדולים, ואחד מהם שרצה את הנפש, ומי זו הנפש שרצה, קבלה ביד חז"ל (שם), שאותו היום, רצה עשו את נמרוד.

וכמו שאמרו במדרש (הובא בהדר זקנים בראשית כה, לב), פעם אחת הלך עשו לצוד היות ועופות, מצאו נמרוד ואמר לו, למה אתה צד ביער שלי, בוא והלחם אתי, וקבעו זמן להלחם זה בזה. הלך עשו והתיעץ עם יעקב, איך לנצח את נמרוד? אמר לו יעקב, כל זמן שנמרוד לובש את בגדיו החמודות של אדם הראשון, לא תוכל עליו, אלא אמור לו שיסירם מעליו תחילה, ואחר כך תלחם עמו, וכן עשה, אמר לו עשו לנמרוד, אתה לובש את הבגדים של אדם הראשון ומשם כוחך, תסירם בא נראה אם תוכל להלחם כנגדי. כשפשט נמרוד את בגדיו, רץ עשו לקחם ולבשם במרמה, והרג את נמרוד. ואלו הם "בגדי החמודות" של עשו, שהם הבגדים של אדם הראשון, ועתה לבש אותם יעקב אבינו. ודע כי עד עתה הבגדים לא התאימו יפה למי שלבש אותם, אבל כשלבש אותם יעקב הסתדרו עליו בדיוק, אפי' שהיו של עשו בנה הגדול שהיו גדולים, אצל יעקב היו מתאימים כמו לחתן, והכל היה נקי וקיבל ריח גן עדן, חזרה אבידה לבעליה, ואחר כך הלבשה רבקה עליו עורות גדיי עזים מפני החשש "אולי ימושני אבי" (בראשית ז, יב).

כאשר נכנס יעקב לאביו, הריח יצחק אבינו ריח גן עדן (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ"ב, ולכן מנהג סלוניקי שבלייל הסדר מפזרים ריח טוב, שכאמור כל מעשה זה אירע בלייל הסדר) וירד המלאך מיכאל מן השמים והביא יין קדוש ועליון. ויצחק אבינו בדק את יעקב אבינו לידע אם עשו הוא או יעקב, וראה שהסימנים מראים שהקול קול יעקב והידיים ידי עשו, וכידוע עשו הכין את יצחק לפני כן, אמר לו יעקב אחי רמאי, ויעשה את הקול שלי ויבוא ויקח את הברכות, שקולו של עשו היה קול עבה מאוד, ואילו קולו של יעקב היה דק ועדין, ועל כן אמר עשו לאביו כי יעקב יעשה קול עבה שתחשוב שזה עשו, לכן אני אבוא אליך ואשמיע לך קול דק כשל יעקב. אמנם כאשר בא יעקב שכל מעשיו בתמימות וצידקות, דיבר בקולו הרגיל, על כן אמר יצחק, "הקול קול יעקב" (כו, כב) דהיינו הקול הוא בדיוק כמו שקבענו. והוסיף ומישש אותו, ומצא ש"הידיים ידי עשו" (כו, כב), אמר יצחק אכן הכל בסדר ואפשר לברך, וגם הריח ריח גן עדן וראה גן עדן לפניו, ואמר לאיזה בן צדיק זכיתי אמת הברכות ראויות לו וברכו בשמחה, גם ראה שמלאכי השרת עומדים שם, אמר בודאי הברכות שלו הן ובירך אותו את כל הברכות.

סדר השתלשלות כתנות העור

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ד), ובספר הישר (פרשת נח ופרשת תולדות) מבואר סדר ההשתלשלות של בגדי החמודות, מאדם הראשון שעשאם הקדוש ברוך הוא, עד ליעקב אבינו, בדרך אחרת מעט ממה שכתבנו לעיל. ועל כן נביא גם מה שכתוב שם שלא יהיה הדבר חסר. כשמתו אדם וחוה, ירש הנוך את כתנות העור, ובהלקח הנוך אל האלהים, ירש אותם מתושלח בנו. וכשמת מתושלח ירשם נח, והביא נח את הכתנות עמו לתיבה, מפני שהכתנות היו חשובים בעיניהם, לפי שהם מעשי ידיו של הקדוש ברוך הוא, והיה בהם קדושה, לכן היו גנוזין אותם, ומוסרין אותם רק לראשי הדור, ולכן לקחם נח אתו בתיבה. וגם מפני שכל חיה ועוף היו נופלים לפני הלובשם, לכן לקחם נח כדי ללובשם בעת שהיה נותן מזון לחיות וכך לא יזיקוהו. כשיצאו נח ובניו מן התיבה, גנבם הם בן נח והסתירם מאחיו. ובלדת חם את כוש בכורו, נתן לו את הכתנות בסתר, והיו עם כוש ימים רבים. והסתירם גם הוא מאת בניו ואחיו. וכאשר ילד כוש את נמרוד, נתן לו את הכתנות באהבתו אותו, וכשגדל נמרוד והיה בן עשרים שנה, לבש את כתנות העור, וכאשר לבש את הבגדים נתחזק נמרוד, ונתן לו האלהים כח וגבורה להיות גבור ציד בארץ. ובשעה שהיה לובש אותם, היו כל בהמה חיה ועוף באין ונופלין לפניו, מפני שהיו הבגדים מעשה שמים. אולם בני דורו של נמרוד השבו שהוא מכה גבורתו של נמרוד, ולפיכך המליכוהו עליהם למלך.

כאשר ראה עשו אחי יעקב את הכתנות על נמרוד, חמד אותם בלבו, ופעם אחת הלך עשו לצוד ציד בשדה, וגם נמרוד הלך עם גבוריו לצוד ציד בשדה, והנה ראה עשו את נמרוד מתהלך במדבר רק עם שני אנשיו, לפי ששאר גבוריו ואנשיו שהיו עמו במדבר רחקו ממנו והלכו מעליו הנה והנה לצוד. על כן התחבא עשו מנמרוד וארב לו במדבר. ונמרוד והאנשים אשר אתו לא ידעו שעשו אורב להם, והתהלכו בשדה לרוח היום כפעם כפעם לדעת איפה אנשיו צדים בשדה. כשבא נמרוד ושני האנשים אשר היו אתו עד המקום אשר עשו שם, קם עליו עשו פתאום מהמארב אשר ארב לו שם, שלף חרבו ומיהר ורץ אל נמרוד וכתת את ראשו מעליו, ונלחם עשו עם שני האנשים אשר היו עם נמרוד מלחמה רבה, והכם והמיתם בחרבו. אז לקח עשו את בגדי החמודות אשר לנמרוד, ורץ והביאם לביתו.

כשלקח עשו את הבגדים ההם, רץ לעיר מפני אנשי נמרוד, והגיע אל בית אביו עיף ויגע מפני הפחד, וקצרה מאד נפשו למות ויצר לו מאד. ראה עשו כי קצרה נפשו למות וכי צר לו, ניגש אל יעקב אחיו וישב לפניו, ואמר אל יעקב אחיו, "הנה אנכי הולך למות היום ולמה זה לי בכורה" (כה, לב). נתחכם יעקב על עשו, ולקח ממנו את

בכורתו, ואת כתנות העור, וגם לקח מעשו את חלקו במערת המכפלה אשר קנה אברהם. מאת בני הת לאחות קבר, את כל אלה קנה יעקב מאת עשו אחיו במחיר נזיד עדשים. כתב יעקב את כל אלה בספר והעיד עדים על זה וחתם, ויהי הספר ביד יעקב.

למה נקראו המודות

בירושלמי מסכת מגילה (פ"א ה"א) מפרש, שנקראו הבגדים "חמודות" לפי "שהיה משמש בבגדי כהונה", ופירש הפני משה שם, שהיות והיה עשו הבכור, היה משתמש בבגדי כהונה. דהיינו היות והכהנים המשמשים בכהונה אז היו הבכורות, עשו שהיה בכור, ראה עצמו ראוי לכהונה, ויתרה מכך ראה עצמו נכון לכהונה גדולה. ולפי זה מיושב מה שהלבישה רבקה את יעקב בבגדים אלו, מאחר שיעקב קנה את הבכורה, הן בגדים אלו ראויים לו.

ויתירה מכך שני גדיי העזים שרבקה הכינה, היו אחד עבור קרבן פסח והאחד עבור קרבן חגיגה, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב, והביאו רש"י לעיל בפסוק ט), ולפי שהעבודה נעשית רק בבכורים, היה יעקב צריך ללבוש בגדי כהונה בכדי להקריבן. (מתוך ספר אוצר פלאות התורה).

"וַעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהֵבִיֵאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת" (כו, ד)

יצחק אהב את עשיו, כיון שראה שבניו יתקנו את בני יעקב שלא יפלו לגהינם

בילקוט ראובני (על הפסוק הנ"ל), מבאר את סוד המטעמים שביקש יצחק מעשו, ובא יעקב והכין מטעמים ליצחק אביו וירש ברכתו של עשו. וזה לשונו, כבר הודיעך כי יצחק עליו השלום הוא עולה תמימה ואין השכינה נפנה ממנו, והאיך תבוא תקלה על ידו, האיך יאהב את עשו? או האיך ירצה לברך את הרשע ולהניח הצדיק? או האיך תתקיים הברכה אחר המאכל והמשתה, והרי תפילה קודם למאכל, ואומר יין ושכר אל תשת (ויקרא י, ט) והאיך יצחק אוכל ושותה ואחר כך מברך את הרשע?

דע, כי בראות יצחק אבינו עליו השלום כי כל שני עולמות הם עולם הזה ועולם הבא, וראה את ישראל דחופים ומצטערים בעולם הזה, וראה מדתו שהיא מדת הדין מתוחה על ישראל. הצטער ואמר מה יעשו בני בידי גויים בשבעים אומות והאיך יתנהגו בניהם בגלויות (כיצד ישרדו את הגלויות הקשות העתידות להגיע על עם ישראל), אמר יצחק, מוטב שאתן לעשו בני עולם הזה הבא מכוח מאכל ומשתה, כדי שימשול על ישראל, כי סוף כל סוף מאחר שיחטאו ישראל ויפלו בגלות, יותר טוב שיגלו בגלות עשו אחיהם,

משיפלו בגלות אחרים נכרים שהם שבעים אומות. אמר יצחק שאחר שאי אפשר שלא תגבה מדת הדין את החוב שלה מישראל, יותר טוב הוא שיגבה החוב על ידי אחיהם, משיגבה על ידי נכרים. וזה סוד לא תתעב אדומי כי "אחיק" הוא (דברים כד, ח).

ולפיכך אהב יצחק את עשו, מפני שהוא תיקון יעקב, שלא יפלו בגהינם. וכשראה שנמלטו בני יעקב מגהינם והם נצורים בגלות עשו, שמח. וזהו סוד "כי ציד בפיו" (בראשית כה, כח). ולפי שהענין כך, אמר יצחק, אין עשו ראוי לירש ברכה עליונה שכלית, אבל הוא ראוי לירש ברכה גופנית שהוא דבר שהגוף נהנה ממנו וזהו המאכל והמשתה.

לפיכך אמר יצחק, "ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי" (בראשית כז, ד) בודאי שהנפש (היא) המקבלת מזון ולא הנשמה. (עשה לי מטעמים ואוכלה היינו שבני יאכלו בגלות, ובזכות זה תברכך נפשי). ולפי דרך זה נתכוין יצחק אבינו עליו השלום להקל עונשים על ישראל בגלות שלא ירשו דיני גהינם, ואף על פי כן שכינה אומרת אפילו בגלות צריכים ישראל להקל מעליהם עול קשה של עשו וזה סוד ורבקה אוהבת את יעקב (מתוך ספר שערי אורה).

"עֲלִי קָלְלָתְךָ בְּנִי" (כו, יג)

ר"ת "עלי" – עישו לבן יוסף

כתב בספר מעיינה של תורה (כאן) בשם הגר"א מוילנא זצ"ל, שאמרה רבקה ליעקב, הרי אני יודעת את כל הצרות שיהיו לך, שהם רמוזים במילה "עלי" שהיא ראשי תיבות עשיו לבן יוסף. אלו הצרות שיעברו עליך, אולם יותר מאלה לא תדע, לכן אין לך לפחד שיקרה לך דבר רע בגלל גניבת הברכות, שכאמור הצרות שיהיו לך כבר קצובות ומדודות ולא כלול בהן צרות מהברכות. לכן כשבקשו השבטים מיעקב שיתן להם להוריד למצרים את בנימין, השיבם בלשון מכוונת "עלי" היו כולנה (בראשית מב, לו), דהיינו הן כבר אמרה לי אמי, שיהיו לי רק את הצרות של "עלי", והן כבר הגיעוני. ומדוע אם כן אתם רוצים להוסיף עלי גם את צערו של בנימין. ודו"ק.

"אֲנֹכִי עֹשֵׂו בְּכֶרֶךְ" (כו, יט)

"אנכי" הוא יעקב בשורש נשמתי למעלה

כתוב בזוהר הקדוש (בתוספתא פרשת נח ח"א דף ס' ע"א) שכל הצדיקים נכפל שמותם בפסוקים, כגון אברהם אברהם (בראשית כב, יא) וכדומה, לפי ששורש נשמתם הוא למעלה, ושם הוא שמם הראשון, ועל שם הענף שיורד למטה כאן לעולם הזה, הוא שמם השני, וזהו שנאמר כאן "אנכי עשו", רצונו לומר, אני עם אנכי, דהיינו עם שורשי

למעלה שהם באחדות, הם שתי פעמים "יעקב" "יעקב" ופעמים יעקב יוצא בנימט' "עשו",
 "בכורך" גימט' "רמח" שאני מקיים רמ"ח מצוות עשה. (הכס אחד).

"גִּשְׁה נָא וְאָמוּשֶׁךְ בְּנֵי הָאֵתָה" (כו, כא)

ג'שה נ'א ו'אמושך ב'ני ה'אתה" ר"ת "גנובה"

כמה נפלאים דברי האריז"ל (שער הפסוקים תולדות סי' כ"ז) שכתב "גשה נא ואמושך בני
 האתה" ר"ת "גנובה", כי נצנצה בו רוח הקודש שברכות אלו גנובות מעשו, וזה בנו
 אינו עשו אלא יעקב.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

ידיו של עשו ימוטו כשיבא קולו של יעקב זה מלך המשיח

מרומו כאן שידיו של עשו ימוטו בעתיד כשיבא "קולו" של יעקב זה מלך המשיח שנאמר
 בפרשת ביאת המשיח, על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח "קולך"
 (ישעיה מ, ט), הנה שבעת ביאת המשיח ישמע "קולו" של משיח ואז ימוט עשו.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

אם ח"ו "הקל קול יעקב" שלא לומדים מספיק תורה

במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ה סי' כ"ז) כתוב, בזמן שהקול קול יעקב, דהיינו כשלומדים
 תורה, אז אין "הידים ידי עשו". ולכאורה קשה הלא בפסוק נאמר הפוך "הקול
 קול יעקב והידים ידי עשו" ולא "אין" הידים ידי עשו, וכיצד המדרש למד כאן את הדרשה
 הנזכרת? מבאר רש"י (שם), שהמדרש למד זאת לפי ש"הקול" כתוב בתורה בכתוב חסר,
 בלי ו', והרי זה נקרא "הקל", ומכאן דרש המדרש שאם "הקל קול יעקב" מהתורה, דהיינו
 אם עם ישראל חס ושלום "יקלו" וימעטו מלימוד התורה, אז יתקיים "והידים ידי עשו", אז
 ידי עשו חס ושלום שולמות, ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם עם ישראל יעסוק בתורה
 בעמל בה, אז אין הידים ידי עשו.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

הקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות

אם "הקול קול יעקב", שקול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אז "הידים ידי
 עשו" להכות באומות העולם המצערים את ישראל. שהיות ויעקב עסוק בתורה ואינו
 לומד מלחמה ואינו פנוי להשיב נקמה למצעריו, לכן יסובב ה' ש"הידים ידי עשו", שידי
 עשו יהרגו באומות לצורך ישראל. ואם לא חס ושלום יהיה להפך.

ובכן כאשר ישראל כולם לומדים תורה, מי יעבוד בבתי התרושת, מי יכין לנו בנדרים ויבנה בנינים וכדומה אלא כיון ש"הקול קול יעקב", הרי שאז "הידים" של "עשו", הם יכינו לנו כל צורכנו הגשמיים.

"הקל קול יעקב" (כו, כב)

סוד האות ו', קוב"ה, ואורייתא, וישראל, חד הוא

"הקול" הראשון, כתוב חסר, ללא האות ו', ואילו הקול השני כתוב מלא עם האות ו', ודבר זה צריך ביאור והבנה מהי כוונת התורה? הנה סוד האות ו', כתוב שר בית הוהר רבי צבי מזידצוב, שיש ג' מילויים לאות ו' כך, ו"ו וא"ו וי"ו ("מילוי" פירושו כתיבת האות כפי שהיא נשמעת, כגון האות ו' נכתבת "וו". אולם ניתן גם לכתוב את האות ו' במילוי בשתי צורות נוספות, וא"ו או וי"ו). רבותינו אמרו קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל, חד הוא (עיין זוהר ח"ג דף ע"ג ע"א), ויסוד זה מרומז באות ו' שבשם הויה ברוך הוא שהיא מרמזת על הקב"ה, שהנה האות ו' במילוי כזה ו"ו, עולה בגימטריא י"ב, לרמז על י"ב שבטים, שהם כל עם ישראל. והמילוי השני של ו' כזה וא"ו, עולה גימטריא י"ג שהוא גימטריא "אחד", וזה ה' "אחד" ושמו "אחד". והמילוי השלישי וי"ו רומז לתורה, לפי שהוא עולה בגימטריא כ"ב, שהם כ"ב אותיות התורה. הרי לנו שהאות ו' היא גם הקדוש ברוך, גם התורה וגם ישראל, שכולם אחד.

ולכן אלו השלושה ווי"ן צריכים להיות קשורים ביחד, ואז זה עוזר לעם ישראל, וזה הסוד שבספר תורה המילה הראשונה שבכל עמוד (כמעט בכל עמודי ספר התורה) מתחילה באות ו', בסוד "ווי העמודים", לפי שכאמור האות ו' רומזת על החוט המשולש שבין הקב"ה התורה וישראל.

גם ראינו זאת בפרשה הקודמת בעפרון החתי, שעד שמכר את המערה, שמו מופיע בתורה בכתיב מלא "עפרון", ומשעה שמכר את המערה, שמו כתוב חסר "עפרן" ללא האות ו'. זאת לפי שקודם שמכר את המערה, היה כתוב שמו מלא, שאז האות ו' הייתה עוזרת לו להמשיך אליו קדושה. אבל כאשר מכר בכסף מלא את מערת המכפלה, הפסיד את המערה והפסיד את האות ו' שבשם הוי"ה שהיתה מושכת עליו קדושה, ואז הלכה ממנו כל הקדושה.

וזוה הסוד של "הקל קול יעקב", הראשון כתוב חסר ו' והשני מלא, כי אות ו' כאמור היא השפעה והחיות, וכמו שהאריך בסוד זה מו"ר הרשל"צ הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א בספרו כרם שלמה (בהקדמה) ובספרו ברכת אליהו (פרשת וישב מאמר ב' עמ' רל"ד) עיין שם. ולכן אם "הקול" של עם ישראל הוא מלא עם ו' דהיינו עם חיבור לשכינה, כאשר

קודשא בריך הוא וישראל חד הוא, הרי שאז נדרש המשך הפסוק "הידים ידי עשו" שהם משמשות את ישראל, וכאשר נתבאר לעיל בהרחבה. אולם אם חס ושלום "הקל" של "יעקב" הוא חסר ללא ו' דהיינו ללא חיבור לשכינה, הרי שאז הידים ידי עשו כפשוטו חס ושלום.

על בן העיקר הגדול הוא, שאם אנחנו רוצים לשלוט על הידיים האלו של עשו, שעושות שמות בכל המקומות, רק על ידי התורה הקדושה יכול נוכל לו. ולכן צריך להתחזק חזק בתורה הקדושה, כי רק היא חיינו ואורך ימינו.

"וַיָּבֵא לוֹ יֵינ וַיִּשֶׁתְּ" (כו, כה)

מיכאל הביא היין מג"ע ונתן ליעקב ויעקב נתן ליצחק

הטעם שיש תרי טעמי (מירכא כפולה) תחת תיבת "לו", הקשו חכמינו (תוספות השלם כאן אות ב), מהיכן היה לו יין הן לא מצינו שאמו מסרה לו גם יין? אלא שהמלאך מיכאל הביא את היין מגן עדן ונתן ליעקב, ויעקב נתן ליצחק. אם כן נמצא שעל ידי שניים הובא היין ליצחק, על ידי המלאך ויעקב ולכן יש לומר שמאריכים בתיבת "לו", במירכא כפולה (תרי טעמי), לרמוז שבא היין על ידי שניים, המלאך ויעקב.

ויש מפרשים (תוספות השלם כאן אות ד) שהביא לו סודות התורה, ולזה אמר גשה נא "ושקף" לי (כו, כו) שהוא מלשון "השקני" מייזן הרקח (שיר השירים ב, ה) הרומז לסודות התורה.

"וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ" (כו, כז)

רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים

מדוע יצחק הריח את ריח בגדיו של יעקב ולא הריח את יעקב עצמו? מתרין רבנו ראש הישיבה (קול יהודה תולדות עמ' קל"ט) כי רצה להריח אם יצאו ממנו ילדים הגונים, כי בבגדי האדם ניכרים ילדיו, וכמו שמצינו ביהושע כהן גדול שנאמר עליו, "ויהושע היה לבוש בגדים צואים" (זכריה ג, ג), והגמרא בסנהדרין (צג). מקשה, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? ומתרצת, אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן. עד כאן. לאמור, שכיון שבניו לא הלכו בדרך הישר, היה ניכר הדבר בבגדיו לבעלי השנות שהיו נראים להם בגדיו כבגדים צואים. כך גם יצחק בחן את יעקב בהרחת בגדיו והריח ריח גן עדן, לפי שבניו יהיו צדיקים, והיתה מטתו שלימה, בודאי ראוי הוא לברכה.

וכמו שהגמרא (סנהדרין שם) אומרת על שני נביאי השקר שרצו את בתו של נבוכדנצר, אמר להם המלך אברוק אתכם אם נביאים צדיקים אתם בכבשן האש, כשם

שנבדקו חנניה מישאל ועזריה. השיבוהו, הם שלושה צדיקים ואנו רק שנים. אמר להם, ביחרו לכם אדם שלישי. נתנו עיניהם ביהושע בן יהוצדק הכהן הגדול בסוברים שצידקותו תגן עליהם. מיד פקד המלך להשליכם לכבשן האש, הם נקלו ונשרפו מיד ואילו יהושע נשאר חי, אולם נחרכו בגדיו.

ורבותינו אמרו (אגדת בראשית פרשה מ"ב, הובאה בתורה שלמה תולדות אות ק"ו) שבשעה שנכנס יעקב אל יצחק הריח באותו ריח שנעקד על גבי המזבח.

"וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כו, כח)

מה תיקן יעקב בלקיחת הברכות

כתב מהרח"ו (ספר הליקוטים תולדות סי' כ"ח) שיעקב תיקן בלקיחת הברכות את חטאו של אדם הראשון, לפי שאדם הראשון נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת והנחש פיתה אותו לאכול מעץ הדעת, על ידי שהבטיח לו שבאכילה זו ישיג השגות רוחניות עליונות עד מאד כשיעבור על רצון ה', והאדם התפתה ושמע לקול אשתו ואכל. כתוצאה מכך באו לעולם ט"ל קללות, עשר לאדם, עשר לחוה, עשר לנחש, ותשע לאדמה כמנין מלקות שהן ל"ט. והיות ויעקב אבינו היה גלגול של אדם הראשון ורבקה היתה גלגול של חוה, לכן חוה שחטאה שפיתתה את אדם הראשון, עתה היא מתקנת זאת, בגילגולה ברבקה ומצוה על יעקב (שהוא כאמור אדם הראשון בגלגול הקודם), לקחת את הברכות, שכנגד החטא שהאשה החטיאה את האיש, עתה האשה מתקנת את האיש, ובזה שיקח יעקב את הברכות יתקן את הקללות שנגרמו על ידי חטאם, לפי שיבואו הברכות כנגד הקללות ויתקנו אותן. ולכן אז מחמת חטאם אדם הראשון גורש מן עדן, ועתה כשיעקב נכנס אל אביו נכנס עמו ריח גן עדן, כי ביטל רצונו מפני נבואת אמו, ולכן זכה לנתינת "טל" השמים, כנגד ט"ל קללות.

"וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" (כו, כח)

הקב"ה בירך כנגד מלמעלה

במדרש (בראשית רבה פרשה ע"ה סי' ח') כל הברכות שברך יצחק ליעקב, כנגדם ברכו הקדוש ברוך הוא מלמעלה, ואף רבקה אמרה ברכות כנגדן, ואמרה כי מלאכיו יצוה לך וגומר (תהלים צא, יא), וכיון שאמרה לו כן, ברכתו רוח הקודש, יקראני ואענהו (תהלים צא, טו).

”וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם” (כו, כח)

מה אומר החלב ומה אומר היין

באוצר המדרשים (תרי”ג מצוות מצוה תי”ט מפליאה י”ד), המרביץ תורה בישראל ואינו נוטל שכר על כך, שמים וארץ שניהם מעידים פה אחד ויתן לך האלהים וכו’, והחלב והיין שהם שמים וארץ, החלב אומר הנני נותן לו את בריתי שלום, והיין אומר וידגו לרוב בקרב הארץ. החלב אומר מאל אביך ויעזורך, והיין אומר ואת שדי ויברכך, ומושיבים אותו עם כוחו ויצילוהו ונהנה מזיו השכינה, שכאשר עשה, כן יעשה לו, הוא שלימד שלא בשכר ילמד שלא בשכר.

”וַיַּחֲרֵד יַעֲחֵק” (כו, לג)

בשביל חרדה זו של יצחק חרדו בנו במעמד הר סיני שנאמר ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט, טז), (תורה שלמה כאן אות קמ”ה, מספר אור האפלה כת”י).

”וַיַּחֲרֵד יַעֲחֵק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד–מֵאֵד וַיֹּאמֶר מִי–אֶפֹּא הוּא הַעֵד–עֵיֵד וַיָּבֵא לִי וְאֵכֵל מִכָּל פֶּטֶרֶם תְּבוּאָה וְאֶבְרָכֶהוּ גַם–בְּרוּךְ יְהִיָּה” (כו, לג)

בקש יצחק לגלות את הקץ לעשו ולא גילה

במדרש רבה (פרשה צ”ט סי’ ה’) איתא, שבקש יצחק לגלות את הקץ לעשו, והעביר הקדוש ברוך הוא את טעמו הימנו, כדכתיב ומעם זקנים יקח (איוב יב, ט), ועל כן לא ידע את הקץ וכיון שבן החל חרד, כדכתיב ויחרד יצחק חרדה (בראשית כו, לג). וכתב שם בעץ יוסף, שכשטעה מתחילה ביעקב וסבר שהוא עשו, גילה לו יצחק את הקץ, ורק אחר כך כשבא עשו שוב נפלה עליו חרדה גדולה מן השמים כדי להעלים ממנו את הקץ על ידי החרדה.

”וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתּוֹךָ” (כו, לה)

למה יצחק לא ברך את יעקב לכתחילה

ידוע שיעקב ועשו חלקו ביניהם את העולמות, יעקב לקח עולם הבא ועשו לקח עולם הזה (כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס”ג), והיות והברכות נאמרו על העולם הזה, על כן הן מחלקו של עשו, ולכן היה צריך יעקב לקחתן בערמה, שאינו בחלקו וכבר נתבאר כל זה לעיל (על הפסוקים, ויתרוצצו הבנים כה, כב. ומכרה כיום כה, לא). אולם עוד צריך להבין, אחר שעל פי האמת יעקב היה צריך להתברך, אם כן מדוע היה צריך יצחק להיות סגני נהור בשביל שיעקב יוכל לקחת את הברכות, ומדוע לא יכל לברך את יעקב מתוך ידיעה והכרה שהוא יעקב אבינו, כאשר היא האמת.

והתשובה בזה היא שמובא בזוהר הקדוש (ה"ג דף צ"ט ע"ב) שאם יצחק היה מברך את יעקב לכתחילה, אז הסטרא אחרא, לא הייתה נותנת שזה יקרה בשום אופן בעולם, ועושה מלחמת הרמה כנגד כך ולא היה יעקב מתברך.

לכן הקדוש ברוך הוא סובב שיצחק היה סגני נהור וחשב שעשו הוא הצדיק, מחמת שהיה מרמה אותו ואז רצה לברך אותו וקרא לו והוא יצא לדרך להביא את הציד ויצאו כל הכוחות והחילות של הסטרא אחרא בכדי לסייעו, ואז בא יעקב אבינו במרמה ולקח את הברכות כולן.

וכך היה עם תמר ויהודה שיצאו ממנה פריץ וזרח בדרך מרמה. וכך היה עם דוד המלך, שחשב ישי אבי דוד שבא על פלגשו, ומאוסור נולד ולא ידע שהיה בהיתר. וכאשר ביאר מהרח"ו בשער הגלגולים (הקדמה ל"ח) שכאשר נשמה גדולה מאד צריכה לרדת לעולם, אי אפשר להוציאה מן הקליפות אלא על ידי מרמה ותחבולה, וכך היה עם רות המואביה ועם רבי עקיבא בן גרים שהיה מבני בניו של סיסרא, ועוד עיין שם.

ועלינו לדעת שבברכות אלו היו גורליות וקובעות לדורי דורות מי יהיה עם סגולה ומי יזכה לנחול ב' עולמות. וכמו שראינו שכבר בבטן נלחמו יעקב ועשו מי יזכה להמשיך את זרעו של אברהם אבינו ע"ה לדורות עולם.

וכיון שעשו הרשע הבין את הענין הזה, היה מכבד מאוד את אביו וצד אותו בפיו, כדי שיזכה לכל הברכות, וכשאמר לו אביו לך וצוד ציד להביא כדי שאני אברך אותך, שמח עד מאוד. ועצת ה' היא תקום שקיבל יעקב אבינו את הברכות.

"וַיֹּאמֶר בָּא אֲחִיד בְּמַרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתּוֹךָ" (כו, לה)

מדוע דוקא לקח יעקב הברכות במרמה

מדוע לקח יעקב את הברכות במרמה דווקא, כי נפילת ניצוצות הקדושה לתוך הקליפות היתה בדרך ערמה, ככתוב, והנחש היה ערום (בראשית ג, א), שרימה את אדם וחוה, וגרם להם לאכול מעץ הדעת. והיות וחטא עץ הדעת גרם כידוע לירידת ונפילת הניצוצות, לכן גם הביורר והעלאת הניצוצות, צריכים להיות בדרך של מרמה, ככתוב, עם עיקש תתפתל (תהלים יח, כז). והביורר הנזכר נעשה דוקא על ידי יעקב, לפי שהוא בדוגמת אדם הראשון, כמאמר חז"ל, שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון (בבא בתרא דף נח,). (ספר המאמרים תש"ג).

"וַיֹּאמֶר בָּא אַחִיד בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה)

בכל יום ויום עשו בא ומבקש את הברכות

כתב רבנו האר"י בעין החיים (שער ל"ב פ"ב) שגם בעולם העליון, מעשה הברכות הכתוב בפרשתינו, שב והוזר בכל יום ויום. עשו בא ומבקש את הברכות ומשמיעים לו קולות שירה וצהלה, ואומרים לו לך צוד ציד להביא והוא יוצא בשמחה כדי להנות. אז מביאים את יעקב ונותנים לו הברכות, וכשהוזר עשו שומע שיעקב כבר קיבל אותן וזועק זעקה גדולה. ולמהרת שוב חוזר הכל כבתחילה. וכיצד זה יתכן שיטעה שוב עשו וירמוחו כבתחילה בכל יום ויום? אין זאת אלא מפני שבקלי' שולטת השכחה, ולכן הוא שוכח מה שהיה אתמול, עיין שם.

"וַיֹּאמֶר בָּא אַחִיד בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ" (כו, לה)

"במרמה" בגמטריא "אפיקומן"

תרגום אונקלוס (במקום) מתרגם את המילה "במרמה" בחכמה וזה לשונו, ואמר על אהוד "בחוכמא" וקבל ברכתך. ותחילה יש להבין מדוע מתרגם כן, ולא כפשוטו שמרמה היא רמאות? ועוד, גם אם נדע שפירוש המילה מרמה היא חכמה, צריך להבין איזו חכמה עשה יעקב כדי לקחת את הברכות, ולכאורה אנו רואים שרימה יעקב רמאות פשוטה, שאין בה חכמה, על ידי שלבש את בגדי עשו ושם עורות גדיי עזים על ידיו וחלקת צוארו ובוזה לא הכירו אביו? עוד צריך להבין כיצד יצחק אבינו אמר ואוכל מכל (כו, לג), שאם אכל "מכל" פירושו ששבע עד שלא יכול היה לאכול עוד, והרי ארז"ל (רמב"ם דעות פ"ד ה"ב) שאסור לאכול יותר מדאי עד שיעור שלא יכול לאכול?

ויבואר בסיעתא דשמיא על פי מה שאמרו רז"ל (תרגום יהונתן בראשית כו, ג), שאותו יום פסח היה ושחט יעקב אבינו ב' גדיי עזים, גדי א' לקרבן חגיגה וגדי א' לקרבן פסח אפיקומן, אם כן נמצא שראשית כל אכל יצחק את הגדי שנשחט לשם חגיגה, ואחר כך אכל את הגדי של אפיקומן. והדין הוא שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (משנה פסחים פ"י משנה ח'), דהיינו שאסור לאכול אחר אפיקומן שום דבר. ולפי זה מובן כי בחכמה עשה יעקב אבינו, שהאכיל את יצחק אפיקומן, כך שגם כאשר יביא עשו את מטעמיו, יהיה אסור ליצחק לאכול עוד, וכיון שאת הברכות מסמיך יצחק לאכילה, לא יוכל לברך אלא רק את יעקב, וכך בחכמתו הרויח את הברכות. ומה שאכל יצחק כל שבעו, היינו מפני שאכל יצחק אבינו קרבן פסח הוא האפיקומן, ודין הוא שהפסח נאכל על השבע, ככתוב במסכת פסחים (דף ע.).

והנה תיבת "במרמה" עולה בנמט' "אפיקומן", ללמדנו שהחכמה שעשה יעקב אבינו ע"ה היא שהרויח את הברכות על ידי שהאכיל את יצחק אבינו אפיקומן (משם ר' ישעיה אשר זעליג מרגליות זצ"ל, משם רבו הר' אברהם שמחה מבארגיב זצ"ל).
"וַיֹּאמֶר הָכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (כו, לו)

פסוק זה יובן על פי משל נפלא

ראוי להבין את תמיהתו של עשו, "הכי קרא שמו יעקב", וכי יעקב עצמו קרא שמו יעקב, הלא אביו קרא לו את השם הזה, ואם כן ראוי היה לו לעשו לתמוה ליצחק אביו הנמצא לפניו, הכי "קראת" שמו יעקב, בלשון נוכח?

משל לעני חשוב ומיוחס בשם יוסף שהיו לו קרובים במרחקים, ומעולם לא נטראה עמהם פנים אל פנים, רק שמע שמעם כי טובים דודיך מיין, אנשי חסד ונדיבי לב המה, על כן יקירי העיר כתבו לו המלצה יקרה ומפוארה, וחתמו עליה בעצם כתב ידם, כי זה האיש יוסף בן שמעון הוא מגזעם ומשפחתם שבעיר פלונית. ויהי בדרך התחבר עמו עני אחר ללכת עמו ושמו טורדוס, וזה האיש רע ובליעל, כלילה גנב מכיסו את כתב ההמלצה. ויעשה בערמה ויבא אל הקרובים, והקדים את עצמו בחפזון פרס בא העלוב הנזכר. הקרובים שלא הכירו פניו, רק שמו נודע להם, נתנו לו מעות הרבה. ויהי כאשר הגיע העלוב הזה אל העיר אשר קרוביו שמה, הנה הוא רואה את חברו שב לקראתו בחזרה מבית קרוביו, וידע את אשר עשה לו הגנב הרמאי, ויתפוש בו שילך עמו אל בית הדין שבעיר. ויאמר הגנב, מה זה דלקת אחרי, כי הנה מה עשיתי לך, לקחתי את המלצתך, הנה היא בידי לתיתה לך ולהשיבה אליך כבתחילה, ואתה תוכל לנסוע אל קרובך כאשר היה עם נפשך. ויבך העני ויאמר אוי נבל, אם אתה לא היית משנה את שמך והיית אומר בפניהם אשר שמך טורדוס הוא השם אשר קרא לך אביך, אכן עתה הייתי נוסע בשמחה ובא אל קרובי אבי עם כתב ההמלצה כי אני יוסף בן שמעון אחי אביהם. אבל אחר אשר עתה התחזית ליוסף בן שמעון ולקחת את כל הכסף המיועד אלי, עתה אני אנה אני בא.

זאת היתה טענתו של עשו, שהנה יעקב עשה מרמה ונכנס ליצחק ונתברך, ובהודע הדבר לעשו, צעק צעקה גדולה ותמה הכי קרא שמו יעקב, לאמור שמען עשו ליצחק, אילו יעקב כשבא לפניך היה אומר לך שהוא יעקב, אז ודאי לא היית מברך אותו את הברכות אשר הכינות בעבורי. אולם הוא לא קרא את עצמו בשם יעקב, אלא כיזב שהוא עשו, ועל כן נתת לו הברכות אשר היו שמורות בעבורי. וזהו הכי קרא (יעקב את) שמו יעקב?! בתמיה, וכי הוא קרא עצמו יעקב כאשר היה ראוי לו, הן הלא הוא קרא את שמו עשו, ואם כן ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח, והנה עתה לקח את ברכתי (אהל יעקב)

"וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֵתָה לָקַח בְּרָכְתִּי" (כו, לו)

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, שאותו הסיר שנתן יעקב לעשו לאכול עדשים ובו מכר לו את הבכורה. באותו סיר נתן ליצחק מטעמים, ועל ידו לקח את הברכה. לכן אמר עשו ויעקבני "זה" פעמים, היינו עם אותו הסיר "הזה", לקח לי גם את הבכורה וגם את הברכה. אמר לו יצחק, מדבריך שומע אני שמכרת את הבכורה, אם כן "גם ברוך יהיה" (כו, לג), הן הוא הבכור ולו מגיעות הברכות. ודו"ק.

"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל אָבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לְךָ" (כו, לה)

הצגה שעושים ברומי אחת לשבעים שנה

אומרת הגמ' בעבודה זרה (יא): אמר רב יהודה אמר שמואל עוד (מסיבה) אחרת יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם (כנגד עשו) ומרכיבין אותו על אדם חיגר (כנגד יעקב) ומלבישין אותו (את האדם העליון) בגדיו של אדם הראשון, ומניחין לו קרקיפלו של רבי ישמעאל בראשו (מניחים על ראשו את עור קרקפתו של רבי ישמעאל) ותלו ליה בצואריה מתקל ד' זוזי דפיזא (ותולים לו בצוארו משקל ד' זוזים פז) ומחפין את השווקים באנדך (ומכסים את השווקים בנופך) ומכריזין לפניו, סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זייפנא (חשבון אדון פלסתר, אחי אדונינו הוייפן. וכונתם ליעקב שהוא אחי עשו, ומכנים את יעקב זייפן כיון שנטל את הברכות במרמה, ואומרים שנבואתו לאחרית הימים לא התקיימה). דחמי חמי ודלא חמי לא חמי (הרואה מסיבה זו עתה רואה, ושאינו רואה לא יראה. כיון שהמסיבה הבאה שכמותה תהיה עוד ע' שנה). מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה (מה הועיל לרמאי ברמאותו ולזייפן בזייפנותו). ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין (ומסיימים בה כך, ויי לזה כשיקום זה). אמר רב אשי פיהם הכשילין לרשעים, אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמרי (רשעים אלו פיהם הכשילם, שאילו אמרו "הזייפן אחיו של אדונינו" אכן אז כוונתם היתה כאשר אמרו) השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא, גופיה זייפנא הוא (עכשיו שהם אומרים של אדונינו הוייפן, יש לפרשם שאדונינו הוא עשו הוא עצמו הוייפן). עד כאן לשון הגמרא.

ויש להקשות, וכי עכשיו לאחר כמה אלפי שנים יש להם ברומי את מלבושו של אדם הראשון? ועוד יתירה מכך יש בידיהם את פניו של רבי ישמעאל? ואיך יסבול הדעת את לשון הגמרא? אלא ודאי דברי הגמרא כאן אינם כפשוטם אלא על דרך רמז, כמו שמפרש רש"י ז"ל, שאדם שלם בזה רומזים הם אל אביהם עשו, ואילו החיגר הוא רמז ליעקב, ככתוב, והוא צולע על ירכו. ורשעים אלו עושים דרך שחוק לעג וקלס ביום שמחה ואיד שלהם, כל זאת, כדי להראות שילטונם.

הסבר גמרא זו בדרך המוסר

בעל חידושי גאונים (הובא בכסא רחמים, מלמד, תולדות עה"פ הנרכה אחת וגו') פירש את הגמרא הנזכרת ברמז אל הנשמה והגוף. הנשמה נקראת אדם שלם, והגוף נקרא חיגר, לפי שאינו יכול לנוד ולילך בלי נשמה. ואחת לע' שנה מביאין אדם שלם, היינו מורידים לעולם הזה נשמה עם גוף, כי ימי האדם הם שבעים שנה, ככתוב, ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' (תהלים צ, י). ומלבישים לגוף את בגדי אדם הראשון, היינו את סדרי בראשית ומיתה שהביא אדם הראשון לעולם, שכשהוא בבטן מלמדים לו את כל התורה, וניתן לו זמן בעולם הזה עד מיתתו. ומניחים קרקיפלו של ר' ישמעאל בראשו, רצונו לומר שמראים לנשמה ולגוף את כל יסורי העולם הזה ואפילו ייסורים קשים של רבי ישמעאל, כמו שכתוב יש צדיק ורע לו (ברכות ז). ואומרים לו, אל תקוץ בייסורים ותוכחות, כדכתיב את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג, יב). ותלו ליה בצואריה מתקל ארבע זוויו פו, היינו שאומרים לו, דע כי יצר הרע מסית ומדיח את האדם כדי לצבור כסף וזהב ופז, אולם אפילו אם תאסוף את כל הכסף שבעולם אין עינו שבעה. שאמרו בנימין (דף נח). תרי איסתרי פיזא נחות לעלמא, חד נטיל רומי וחד נטלו כל עלמא (משקל שני זווים פז ירדו לעולם, אחד נטלה רומי ואחד נטלו כל העולם), הנה שאפילו נוטל כפלים מכל ממון שבעולם, האדם אינו שבע בעושר. אבל כוונתך תהיה לחבר ארבע אותיות שם הוי"ה, כדכתיב, תשית לראשו עפרת פז (תהלים כא, ד) ממצוות ומעשים טובים, ככתוב, הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים יט, יא). ומחפין את השווקים בנפך, רצונו לומר, שיהיה בעיניך כאילו כל העולם שלך, ואז אל תתאוה לעושר עולם הזה, כמו שביום השוק האדם קונה את הנצרך לו והולך לרכו, ואין כוונתו להשאיר בשוק, כך ינהג האדם עם העולם הזה, ישול הנצרך לו לעבודת הבורא, ולא ישול כדי להשתקע בעולם הזה. ומכריזים לפניו, סך קירי פלסתר, דהיינו השבון המושל שקר, ככתוב, אין "שלמון" ביום המות (קהלת ה, ח), ואמרו נאבות ו, ט) אין מלוין לו לאדם (ביום הפטירה) לא כסף ולא זהב, אלא תורה ומעשים טובים. ועולם הזה הבל הוא, ככתוב הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל (קהלת א, ב), אחוה דמרנא זיפנא, רצונו לומר, שיצר הרע יבוא אצל האדם כמו את, ככתוב הצילני נא מיד "אחי" מיד עשו (בראשית לב, יב), זיפנא, היינו שקרן וכזבן שדבריו מזויפים ואל תאמין בו כלל. דחמי חמי, רצונו לומר, אם ראה ראה, ואם לא ראה הלך עוד ע' שנים אחרות, דהיינו מי ששומע לעצות שיעצוהו ונתן להם את ליבו וראה את הנולד, טוב הדבר, ויגיע לתיקונו, אולם אם לא שמע ולא נתן אל לבו ודעתו, ירדו לטמיון ע' שנה, לפי שיוצרך לחזור בגלגול פעם שניה וכו'. ואומרים לו, מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזיפנא בזיפנותיה, רצונו לומר, מה הנאה יש לו לאדם שישמע לדברי יצר הרע הוא השמן הוא יצר הרע הוא מלאך המות

(ב"ב דף מו.), שהוא כזב וחותרו שקר. ומסיימין בה הכי, ווי לדין כד יקום דין, רצונו לומר, אוי לו לאדם בשעת מיתה שיבוא השמן וישטין עליו, שיהיה חלקו כמו עשו שאין לו חלק אלא בעולם הזה, לפי שהכבוד והעושר שהקדוש ברוך הוא נתן לעשו בעולם הזה, היה בשביל כיבוד אב ואם, כי נתן לו שכרו בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא ולא בתחיית המתים. וזהו הרמז, "ווי לדין", זהו עשו, "כד יקום דין" זה יעקב. וזהו שאמר עשו, הברכה אחת היא לך (כו, לח), מדוע לא אמר ברוך אחד לך? אלא רמז לאביו שמגיע לו שכר על כיבוד אב ועל כיבוד אם. ולכן אמר בלשון נקבה וזכר, "הברכה אחת" בלשון נקבה, כנגד כבוד אמו, "לך" בלשון זכר, כנגד אביו, ברכני גם אני אבי, וישא עשו קולו ויבך. כל הכבוד והעושר שזכה בהם מפני שתי דמעות שהוריד מעיניו (ראה בסמוך). עד כאן דברי פי חכם חן.

"וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קוֹלוֹ וַיִּבְכֶּה" (כו, לח)

שֶׁלֹשׁ דַּמְעוֹת הוֹרִיד עֵשָׂו הַרְשַׁע מַעֲיִנוֹ, וְלִכֵּן שֶׁלַט עַל כָּל הָעוֹלָם ק"ו עִם יִשְׂרָאֵל

במדרש תהלים (מזמור פ' פסוק ד') שנינו, רבי אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, אחת מעיני הימין ואחת מעינו השמאל ואחת קשורה בעיניו, שנאמר, ותשקמו בדמעות שלישי (תהלים פ, ו), שלוש אינו אומר אלא שלישי. אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, בשביל שלש דמעות שהוריד השלטתו מסוף העולם ועד סופו ונתת לו השלוח בעולם הזה, לכשתבוא לראות עלבון בניך שעניניהם זולגות דמעות בכל יום, שנאמר, היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה (תהלים מב, ד), על אחת כמה וכמה.

"וַיִּשְׁטַם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַפְּרִיָה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבֶל אָבִי וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (כו, מא)

למה חשב עשו דווקא על שעת אבלו של יצחק?

צריך להבין מהו חששו של עשו שממתין למיתת אביו, ולא יצא להפיק את זממו חס ושלום, וכי עשו מתירא מאביו שאמר יקרבו ימי אבלי אבי? גם אם היה הורג את יעקב מה היה עושה לו יצחק?

בספר כסא רחמים (מלמד, תולדות, עה"פ, ויאמר עשו בלבו) תירץ זאת, שעשו הרשע ידע שיעקב איש תם יושב אוהלים ועסוק בתורה תדיר, ואם כן התורה מגינה עליו, ולא יוכל להרע לו. על כן אמר בליבו, היות והאבל אסור בלימוד תורה, אמתין לימי אבל אבי, ואז בכל ז' ימי האבלות אסור יהיה ליעקב ללמוד תורה, ושוב מידת הדין שולטת עליו, ואין לו זכות שתגן עליו, ואז חשב נבל בליבו שיוכל חס ושלום לשלוט ביעקב.

אבל זאת לא ידע, שאומנם מצוה מגינה על עושיה דוקא בזמן שעסוק האדם בה, אבל התורה לא כן, אלא בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנה ואצולי מצלה (מסכת סוטה כא.), ועל כן אף בזמן שאסור הוא בלימוד התורה היא מגינה עליו.

"וְיִשְׁבֶּתָ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֵמַת אַחֶיךָ, עַד שׁוּב אִף אַחֶיךָ מִמֶּךָ וְשָׂכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ" (כו, מד-מה)

לדון לבקף זכות

פסוק זה צריך ביאור, שלכאורה יש בו כפילות מיותרת, שאמרה רבקה ליעקב שיגור עם לבן "עד אשר תשוב חמת אחיך", ושוב חזרה לומר "עד שוב אף אחיך"?

ביאר הגאון רבי יצחק בן הגאון רבי חיים מוואלאז'ין (בספר פה קדוש) על פי דברי אביו הגר"ח (בכתר ראש סי' קיט) וזה לשונו, אמר רבינו, דבר מנוסה, אם יהיה לאדם שונאים חס ושלום, יפעל אצל עצמו (דהיינו יחשוב בדעתו) שהם צדיקים גמורים, וידין אותם לבקף זכות, ומיד יתהפך לבבם לאוהבים לו. עד כאן. על פי זה ביאר הגר"ח את כפילות הפסוק, שבא לומר שאף ההיפך נכון, הרוצה לבדוק האם פלוני שונאו, יבדוק בעצמו האם לבו שלם עמו, אז ראייה היא שפלוני אוהבו, אולם אם רואה בעצמו שהוא שונאו, ידע אל נכון שגם פלוני שונאו, שכמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם (משלי כז, יט), וזהו שאמרה רבקה כאן, מנין תדע שתשוב חמת אחיך עליך, בזמן שתרגיש "ששוב אף אחיך ממך", כלומר כשתחוש ששב והלך כעסך שבקרובך עליו, אז תדע שאף הוא אינו מקפיד עוד עליך, ותוכל לשוב אלי.

"קוּם לְךָ פְּדֵנָה אֲרָם בֵּיתָהּ בְּתוֹאֵל אֲבִי אֲמֹךְ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אַחֵי אֲמֹךְ" (כח, ב)

בשעה שנולדו עשו ויעקב נולדו ללבן שתי בנות

רבקה מצוה על יצחק שילך אל לבן ויקח לו אשה מבנותיו. וצריך הבנה מנין לה שיסכים לבן לשידוך זה? ואם היתה מצוה על יעקב שישאל שם על שידוך, ניהא, אולם לצוותו בתורת וודאי שיקח אשה מבנות לבן, מנין לה שיעלה הדבר בידו? והנה תיושב קושייתנו על פי דברי המדרש תנחומא (הישן פרשת ויצא סימן י"ב) ששם כתוב, כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות, לאה ורחל, שלהן אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב רחל. עד כאן. הנה לנו שלמעשה יעקב כבר היה משודך עם רחל, ועל כן בדין הוא שאמו מצוה אותו בוודאות שילך לשם ויקח לו לאשה את המשודכים עמו זה מכבר.

"וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֵל אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פָּדְנָה אֲרָם" (כה ז)

יעקב עזב לצורך לימוד תורה גם את אביו

במסכת מגילה (דף טז:) איתא, גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש.

מִרְן החתם סופר זי"ע מניח יסוד מוסד בשאלה איזו ישיבה ראוי לבחור ללמוד בה, ודעתו שהתורה נקנית רק כאשר אדם גולה למקום תורה. שהנה בחתם סופר על התורה (פרשת עקב דף ל"ה) כתב, נהגו התלמידים לנוד ולנוע ממקומם אל ישיבות אחרות לשמוע בלימודים. והיינו "והיה עקב", בזכות דישת העקב להתאבק בעפר רגלי חכמים, בזכות זה "תשמעון" ותבינו כל המשפטים האלה. עד כאן. וזה כדברי המשנה באבות (פ"ד מ"ד) הוי גולה למקום תורה.

ועל כן יעזוב את בית אביו ואמו לצורך לימוד התורה, וזאת אף אם אביו הוא תלמיד חכם ורב כוחו בתורה. שאפילו רבנו הקדוש, אשר כל ישראל השכימו לפתחו, והיתה לו מתיבתא (גדה דף יד:), מכל מקום שלח את בנו רבי שמעון ללמוד תורה אצל רב י"ב שנה. וכן מציינו בירושלמי מסכת פסחים (פ"ג ה"ז) ששלח רבי אבהו את רבי חנינא בנו ללמוד תורה בטבריה, אף על גב שרבי אבהו היה גדול ורב גובריה.

"וַיֵּלֶךְ עֵשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל" (כה, ט)

מה טען עשו לישמעאל

במדרש (אור האפילה כת"י, הובא כאן בתורה שלמה בהערה כ"ז) הלך עשו אל ישמעאל ונשא ביתו ואמר לו אין ראוי לבן להרוג את אביו, על כן אתה תהרוג את אבי, ואני אהרוג את יעקב ונירש אותם. כך אמר עשו בפיו לישמעאל, אולם בלבו היה, שאחר שיהרוג ישמעאל את יצחק והוא יהרוג את יעקב, יחזור עשו ויהרוג את ישמעאל בעבור דם אבא, ואז ירש את כולם. וזהו שנאמר "יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי", אמר "ואהרנה" בתוספת "ואו" לרבות את ישמעאל שבכוונתו להורגו.

הילולת המהרש"א

רבי שמואל הלוי אידליס זצ"ל, נפטר בשנת ה'שצ"א. חי כ- 76 שנים יום

פטירתו ה' כסלו

לידתו של המהרש"א רבינו שמואל אידליש

לפנינו מעשה נפלא, הממחיש בצורה נפלאה מה המסירות שצריך האדם להשקיע כדי לזכות בחסדי ה' ולהנות מפרי בטן.

בעיר אוסטראה, התכנסו התושבים להניח את אבן הפינה לבית כנסת, כראש החוגגים עמד הרב המקומי, שהיה ידוע כצדיק וקדוש. ראשי הקהל החליטו פה אחד, להעניק לו את כיבוד הנחת האבן.

שקל זאת הרב בכבוד ראש, אך לאחר רגע קט החליט לוותר על הכיבוד, ולמכור את המצווה לכל המרבה במחיר, וההכנסות יהיו קודש לקרן הבניין.

הגבאי פתח במכירה, ועשירי אוסטראה החלו מתחרים ביניהם על קניית הכיבוד. לפתע נישא קולו של אחד העשירים: "הריני מנדב שק מלא בדינרי זהב!"

בקהל השתררה דממה, מדובר היה בסכום אנדי, שאיש מנגידי העיר לא יכול היה להתחרות עימו. מיד יצא מן השורות התורם, יהודי מכפר סמוך הידוע בעושרו הרב, ניגש לרב והפתיע שוב את כולם: "הנני מכבד בהנחת אבן הפינה, את מורנו המרא דאתרא".

נטל הרב את האת לידיו, ויצק את הבטון ליסוד הבניין. נדיבות ליבו של האיש, השמיעה על הנאספים הרבים האחרים, ומיד החלו עולות ומגיעות תרומות רבות לקרן הבניין. התרגש הרב מאוד ואמר לתורם הראשון בחום: "כיצד אוכל לגמול לך על נדיבות ליבך? אם יש משאלה בליבך, אמור אותה כעת, זוהי שעת רצון".

אותות התרגשות ניכרו על פני העשיר, דמעה גדולה בצבצה בזווית עינו של הגביר, אותה דמעה הפכה עד מהרה לשטף דמעות. אכן, משאלה אחת היתה לו,

ליהודי שהיה כבר בגיל העמידה. אמנם הינו עשיר גדול ומבורך בנכסים, אולם בן אין לו. "אוי!", קרא בקול חנוק, "לו תוכל רבי לברכני, שיוולד לי בן". מני הרב הרצינו. האווירה, שהיתה כה שמחה ומרוממת, הפכה ברגע למתוחה וקשה. למשאלה שכזו לא ציפה הרב.

"היכנס נא אלי בעוד שלושה ימים", אמר, "ואז אודיע לך מה עליך לעשות בכדי שתתמלא בקשתך".

בלב מלא תקווה, נכנס הנביר לבית הרב במועד שנקבע. "בקשתך תתמלא רק רשלושה תנאים קבע הרב.

ליבו של היהודי פרפר בקירבו, אף כי בליבו חשב שהוא מוכן לכל אשר יתנה עימו הרב.

אך למרות הכול התנאים שהציב הרב בפניו היכוחו בתדהמה:

א. אתה תרד מנכסך.

ב. כשתהיה אישתך בהריון, תלך לעולמך.

ו. לאחר הלידה תמות גם אישתך.

העשיר, שכה עז היה רצונו לזכות בכך, נותר עתה דומם ומחריש. הוא קם בשקט ויצא מן החדר. מוחו היה שקוע בהרהורים. עליו להימלך באישתו, הן לא יוכל להחליט בעבורה בלי להתייעץ עמה.

לאחר ששטח העשיר את דבריו של הרב בפני אישתו – היא לא היססה לרנע, "לך אמור לרב, כי מוכנה אני לקבל את כל התנאים".

כששב הנביר אל הרב ומסר לו את תשובת אישתו, בירכו הרב שבשנה הבאה יהיה לו בן.

"בן זה, שיוולד לאחר פטירתך", הוסיף הרב ואמר, "עתיד להאיר את העולם כולו באור תורתו", ברכה אשר עודדה את בני הזוג וניחמה אותם.

התנאי הראשון התקיים מיד. מצב העסקים הלך והורע. הירידה היתה תלולה מאוד, תוך ימים ספורים איבד הנביר המפורסם את כל הונו ונשאר חסר כל.

חלפה תקופה קצרה, והאישה הרתה. כעבור זמן קצר נפטר בעלה, בדיוק כאשר אמר לו הרב. כעת נותרה האישה לבדה, נושאת בקירבה את הבן שיגדל יתום מהוריו.

אישה זו, אשר היתה ידועה בכספי הצדקה שפיזרה, הפכה עתה לענייה נזקקת בעצמה. רק הידיעה כי בנה יאיר את העולם, הפיחה מעט שמחה בצערה הגדול מנשוא.

לקראת תום ימי ההריון, התכוננה האישה ללידה. לכן החליטה, לעבור מהכפר אל העיר, שם יקל עליה להסתדר, ושם ודאי תמצא מי שיוכל לעזור לה ויסעד אותה בלידתה.

בושה היתה האישה במראה העלוב שלה. היא, שהיתה לבושה תמיד מחלצות ועדויה תכשיטים, עתה נכנסת לעיר בבגדים בלויים ובידיים ריקות, לתור אחר יהודים טובים כדי לחסות בצל קורתם.

האור שדלק בחלון ביתו של האופה, הביא אותה לדפוק בדלת. "מי דופק בשעה מאוחרת זו?", תמחה בעלת הבית, וניגשה לפתוח את הדלת. כשזיהתה את העומדת מולה, תמיהתה הפכה לתדהמה. היתה זו הגברת המכובדת והמפורסמת, הסועדת רבים ותומכת בכל נצרך. הזוּתה העידה בה, שהתהפך עליה הגלגל. רחמיה של בעלת הבית, אידל שמה, נכמרו.

"הכנסי נא", הזמינה אותה אשת האופה, בקול חם ונעים ובפנים מחייכות, המנסות להסתיר את רגשותיה. בהסתכלותה המעמיקה, הבינה אשת האופה שהאישה הניצבת לפניו במצבה הנוכחי, זקוקה לעזרה לטווח ארוך, אך למרות זאת לא ניסתה להתחמק. וברוחב ליבה ובמידותיה הטובות, הכניסה אותה לתוך ביתה.

הילד נולד למזל טוב בביתו של האופה, שם גם נערכה סעודת ברית המילה, ווקרא שמו בישראל "שמואל". האופה ורעייתו, אידל, טיפלו ביולדת כאילו היתה בתם, וסייעו לה לשוב לאיתנה. גם מהרך הנולד לא חסכו טיפול מסור ועזרו ככל הניתן.

הילד הפליא את עין כל רואיו ביופיו. בעלי הבית נקשרו אליו בעבותות אהבה. הם שיערו, שכשם שניחן ביופי היצוני ודאי שוכנת בו גם נשמה יפת מידות, כפי שהיתה אצל אביו, עליו השלום.

שמואל היה בן שלושה חודשים כשאימו נפטרה. יתום היה, אך לא חסר בית. משפחתו האומנת גידלה אותו במסירות כאילו היה בנם ממש. דאגו הם לגידולו, לחינוכו ולכל מחסורו.

לאחר מספר שנים, נולדה בת לאופה ורעייתו. ובבוא העת, כשהיה כבר שמואל גאון מפורסם בעולם, נשא את בתם לאישה.

כינזיו נותר לעולמים המהרש"א, מורנו הרב שמואל אידלש, על שם אותה אישה (אידל) אשר גידלה אותו לתפארת והינו בעל הפירוש הידוע על הש"ס.

כאן משתקפת גודל אמונת החכמים התמימה, שהיתה להוריו של המהרש"א וגודל הקורבן שהיו מוכנים להקריב, בכדי לחבוק בן. ומכאן מוסר השכל למזלזלים בקדושה זו, ומעדיפים נתיבה מקצועית (קריירה)...

לא בכך זכו העשיר ורעייתו לבן בעל שיעור קומה שכוה, אשר האיר במאור תורתו את עיניהם של ישראל.

ומדי דברי יום יום

קנים לדמותו של רבינו, רבי שמואל אליעזר אידליש זצ"ל, המהרש"א, הישט"ו – הישצ"ב (ה' כסלו).

המהרש"א נולד בשנת שט"ו, בעיר קזימינז' שליד קרקוב, לאביו רבי יהודה הלוי, מצאצאי רבי עקיבא כהן מאובן ורבי יהודה החסיד. אימו היתה קרובת משפחתו של רבי יהודה ליוואי הזקן – המהר"ל מפראג.

בילדותו למד בישיבתו של הרמ"א, ועד מהרה נודע כעילוי. כבר בגיל צעיר החלו להתגלות כשרונותיו הגדולים, ושקידתו בתורה אשר לא ידעה גבול. מסופר כי ברצונו להפיג את השינה מעיניו צימח המהרש"א בבחרותו את שיער ראשו כנזיר, ובלילות הארוכים, כשהיתה השינה גוברת עליו, היה קושר את שערו אל התקרה, כדי שאם תאחו בו השינה – ימשכו מיד שערותיו ויתעורר... (אנשי שם)

נשא את בתו של רבי משה אשכנזי הילפרינ' ולאחר נישואיו עבר לפוזנא, שם פתח ישיבה גדולה שנקראה בשם "החבורה הקדושה", ותלמידיה עסקו בתורה בקדושה וטהרה, מתוך פרישות דרך ארץ.

במשך עשרים שנה פרנסה אותו חמותו, מרת איידל, שאף מימנה את ישיבתו בה למד ולימד, ודאגה בלב מסור לצרכיו החומריים של חתנה, בני משפחתו ותלמידיו הרבים, עד לפטירתה בשנת שס"ה.

לאחר פטירת חמותו, נותר רבינו ללא מפרנס, וללא אפשרות להחזקת ישיבתו, כך שנאלץ בלידת ברירה, לשאת בעול הרבנות ונתמנה לרב בעיר חלם אשר בפולין.

בשנת שע"ד נתקבל לרב ואב"ד בעיר לובלין, ולאחר מכן שימש כרב בעיר טיקטין. בשנת שפ"ה עלה לכהן פאר כרב בעיר אוסטרדה, אשר נקראה בשם "אות תורה", בשל הגאונים אשר היו בה. היה חבר בוועד ארבע ארצות, ודריו נשמעו הרמה בירוסלב ולובלין בתקנו תקנות רבות למען כלל ישראל.

אלפי תלמידים זרמו לישיבתו המפורסמת שהקים באוססרה, ושמו וישא למרחקים כגאון הדור.

התפרסם ברוח נדיבותו ובמעשי חסד רבים. ביתו היה פתוח לרוחה, ונתן לכל עני או עובר אורח לחם לאכול ומקום ללון. על המשקוף של פתח ביתו חיה חקוק באותיות בולמות הפסוק (איוב ל"א, ל"ב) "בחוף לא ילין גר – דלתי לארח אפתח".

בהקדמתו לספרו "הידושי הלכות" כתב "ונתתי ליבי לתור במשפטי הדררים בהלכות וגם באגדות, על פי שקבלתי מרבתי. ואף גם בזאת היו עימי, תמיד בישיבה חברים מקשיבים ומסכימים על זה לילך בכל השמועות, איזה דרך ישכון אור בפשוטו של כל דבר".

בפירושו כותב המהרש"א: הכל בידי שמים, כאשר אדם מתפלל על כל דבר שהוא, בידי שמים להחליט אם לשמוע לתפילתו - חוץ מיראת שמים, אם יתפלל אדם על יראת שמים יהיו חייבים משמים להישמע לתפילתו ולהגשים את רצונו.

ספריו: הידושי הלכות - המבאר את הצד ההלכתי בתלמוד. הידושי אגדות המפרש את אגדות חז"ל. חיבור זה מובא ברוב המהדורות של הש"ס, יחד עם פירוש מהר"ם וחכמת שלמה. זכרון דברים - "הידושים שנדחדשו בחבורה קדושה שבק"ק פוזנה". שני פיוטי סליחות: "אל אלקי דלי יה עיני", ו"סליחה זכרון קדושי ורשה".

"פאר הדור" כך כינהו המהר"ם מלובלין בתשובתו, מגדולי מפרשים התלמוד. "דבריו עמוקים לעומקה של תורה, ומבלעדי רוח הקודש אי אפשר שיעשה האדם ספר בדומה לזה. לכן יעמוד בדקדוק רב על פירוש הגאון מרש"א, ופירושו לבד יוכל להאיר עיני האדם בתורה" כתב ר' יונה לנסופר זצ"ל בצוואתו לבניו (כהפי יונה, סי' י"ח). וכתב ר' יואל ברי' משה גד, נכד הט"ז והב"ח בהקדמת ספר "הידושי הלכות": "כל דבריו מיוסדים על אדני השכל ויסודות חזקים, וכל הרוחות שבעולם לא יניענו, ולא יזיזנו ממקומו, וכל החולק עליו כחולק על השכינה".

בספר "ראש יוסף" (פסחים כ' ע"ב) כתב, וכנראה שלא טרח לעיין בדברי מהרש"א ז"ל, אשר כל דבריו ברוח הקודש נאמרו, ומי יתן וכל חכמי ישראל בזמנינו, יבינו דבריו הקדושים וטוב להם וכו'.

הבעש"ט הקדוש אמר על רבינו: "פירוש המהרש"א נכתב ברוח הקודש". עוד אמר, "אם היו יודעים בעולם מגודל צדקתו היו מלחכים את עפר שעל קברו" (בעש"ט עה"ת, שופטים, אות ה').

ה'חזון איש' כותב עליו באיגרותיו: "מתנה טובה ניתנה על ידו לישראל, לזכות בו הדורות הבאים אחריו". כמו כן ידועה אימרתו, שהחורבן של עולם הישיבות הוא על שלומדים גפ"ת ללא מהרש"א. לא פעם שאל, הייתכן להבין תוספות בלי מהרש"א?! קהילת אוסטרה סבלה רבות מן הגויים המקומיים. אחת הגזירות שנגזרו עליה, שכל לוויה שיצאה לבית הקברות היהודי, חייבת לעבור דרך בית תיפלה שהוקם על ידי הנוצרים בסמוך לבית העלמין. דרישה זו, משקוימה, לוותה תמיד בבזיונות רבים מצד כמרי הכנסיה ופעמים רבות הגיעה אף להכאות. לא זו בלבד, אלא שבכנסיה זו פעלו כוחות כישוף הזקים שהשפיעו על העוברים בסמוך לה והעלו בליבם מחשבות של כפירה ועבודה זרה. משהגיע זמנו של המהרש"א להיפטר לבית עולמו, ציווה כי על מיטתו יניחו את ספריו. "אל דאגה" הבטיח לשומעיו, "בקרוב תסתיים הגזירה".

במוצאי שבת קודש דפרשת תולדות, ה' כסלו שצ"ב, נתבקשה ושמתו של המהרש"א בבית דין של מעלה. קהל עצום ליווה את המהרש"א אל מקום מנוחתו. מן החלון של הכנסיה הטמאה השקיף הכומר הראשי על הציבור הרב המתקרב למקום וחייך בהנאה. הוא צילצל בפעמונים המכושפים והתכונן מבעל לחלון, מצפה לראות את השפעתם על הציבור. אולם איש מבין מלווי המיטה לא קרב אל הכנסיה. הקהל הרב עמד מלכת, והנה קם המהרש"א וישב על משכבו, נטל בידו את חיבוריו והחל מעיין בהם. עם כל דיפדוף החלה הכנסיה לשקוע יותר ויותר בעומק האדמה. ומששקעה כולה במקום הראוי לה, עצם המהרש"א את עיניו וחזר להיות נפטור כשהיה... (כוכבי אור)

על מצבתו הרוטים כדברים האלה, ה' ימים בחודש כסלו שנת שצ"ב לפ"ק, נגנו ונאסף איש קדוש הגא דלמלכא פה, הוא נגר ובר נגר, מופת הדור הצניף הטהור, הרב המופלג בחוכמה בענווה וביראה, ושמעו יצא ממזרח שמש עד מבואו, האיר כל חכמי ישראל בחיבורו הגדול שחידש בפילפולו ובחריפותו על גמרא, פירוש רש"י ותוספות, נר ישראל פטיש החחוק מו"ה שמואל אליעזר, במהור"ר יהודה הלוי זללה"ה. מת מיתת נשיקה, והיתה מנוחתו כבוד, במוצאי יום מנוחה. (חכמי ישראל, גדולי הדורות)

"הבחור הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה

בטרם ישב המהרש"א על כס הרבנות בעיר אוסטרו היהודית, שימש כרב בעיירה קטנה שהייתה כפופה, כשאר העיירות באזור, למרותו של הרב האזורי מטעם הממשלה, המכונה "רב מטעם". על פי חוקי המדינה, חויבו כל רבני העיירות להתייצב מעת לעת בפני הרב האזורי, ולקבל את הוראותיו. זמן רב חלף ממינויו של רבי שמואל אליעזר, והוא לא הופיע במעונו של הרב מטעם.

חשב הרב: "בוודאי מתמיד גדול הוא, ואינו חפץ לבטל מלימודו". ברם, כאשר מעוד כמה אסיפות נעדר רבי שמואל אליעזר, החליט הרב הזה לנסוע אליו, לשאלו לפשר הדבר. בבואו, ערכו לו כל בני העיירה קבלת פנים מפוארת כראוי לרב בעל מעמד כמותו, ולמרבה הפלא, גם הפעם בלטה היעדרותו של המהרש"א.

השתדל הרב הנכבד לדוננו אף עתה לכף זכות: "מן הסתם טרוד הוא בלימודו עם תלמידיו בישיבתו, ולכן אינו יכול לבוא, אלך אם כן בעצמי אל בית-מדרשו". המהרש"א ישב בחברת תלמידיו ולמד עימהם, שעה שנראו דמויותיהם של הרב ומלווי בפתח בית המדרש. זמן ממושך עמדו כשהם ממתינים לשווא שהמהרש"א יבחין בהם, אך הוא לא חנן את הפמליה הנכבדה אפילו במבט...

פתאום, נכנס במרוצה אל בית-המדרש, נער יפה תואר. לתדהמת ראש-הרבנים, קם המהרש"א ממקומו לכבוד הנער, והחל משוחח איתו שעה ארוכה... כשראה זאת הרב, פנה אל המהרש"א ואמר: "עד היום סברתי כי הסיבה שנמנעת מלהגיע אליי בשל היותך מתמיד ואינך חפץ לבטל מלימודך. לפיכך הגעתי אני אליך כדי לפוגשך. וגם כשהגעתי – לא הבטת אלינו אפילו לרגע, ושוב סברתי כי אינך חפץ להתבטל מלימודך. והנה, כאשר נכנס נער זה, הפסקת מלימודך ושוחחת עימו זמן רב!".

כשסיים הרב לשפוך את קיתונות הזעם על ראש המהרש"א, פתח ר' שמואל אליעזר את פיו הקדוש, ואמר לו דברים סתומים ומפלאים: "דע לך כי לא לחינם פסקתי מלימודי כדי לשוחח עם העלם; וזה יהיה לך לאות ולמופת: בעוד שעתיים ייהרג בחור זה!" – הכעס טרם התפוגג מליבו של הרב מטעם. הוא סירב להאמין לנבואתו של המהרש"א, מיהר, אפוא, בעקבות הנער היוצא, החל קושר עימו שיחה, כשבכוונתו לעכב אותו עימו. בעוד שעתיים אחזור עם הנער אל בית המדרש, ואוכיח לעיני כל, כי אין בדברי רבי שמואל אליעזר ממש, הרהר.

השניים טיילו יחד אנה ואנה, הרב הציץ בשעונו, ועל פניו פשטה הבעת שביעות-רצון: השעתיים מתקרבות לקיצן... לפתע, עבר במקום צייד שהיה עסוק במרדף אחר להקת ברווזים, הוא כיוון את רובה הצייד לעבר אחד העופות וירה. הכדור שנפלט מרובה הצייד החטיא את המטרה, ופגע בליבו של הנער והלה נפל מת במקום – הצצה בשעון, החריפה את הבעת ההלם שעל פני הרב: הדבר אירע שעתיים בדיוק מהמועד, שנקב המהרש"א!

נסער כולו רץ אל בית-המדרש. מייד בבואו הקדימו, והוא המהרש"א בבשורה נוספת: "בעוד זמן קצר יובא הרוג נוסף אל העיר" – הרב מטעם לא הספיק לעכל את ההתרחשות הראשונה, וחבורת אנשים נרגשת התפרצה לבית המדרש, ובפיה ידיעה על אדם, שנמצא הרוג מחוץ לתחום העיר. הוא לא ידע את נפשו מרוב תדהמה, ותלה זוג עינים שואלות ברבי שמואל אליעזר, שיואיל להסביר לו את פשר תעלומת שני ההרוגים. "הבחור הצעיר שראית", נשמע קולו, של המהרש"א, היה גלגולו של אחאב מלך ישראל, ולכן נהגתי בו כבוד שכזה. ולפי שאחאב נהרג בידי יורה, כנאמר (מלכים א, לד) "ואיש משך בקשת לתומו, ויכה את מלך ישראל", לכן גם סופו של נער זה היה באותה צורה. המהרש"א המשיך לגולל באוזני הרב מטעם הנדבם, את התעלומות להן היה עד: כבר בזמן לידתו של הנער, נברא המשחית שתפקידו היה ליטול את חייו, הוא המתין במקומו מחוץ לעיר לשעה בה יימלא את שליחותו. אולם אתה, נשא

המהרש"א קולו, התערבת, ועיכבת את הדבר, ובזמן המיועד, נטל המשחית את נפשו של אדם אחר תחתיו.

עתה צריך אתה כפרה על שגרמת להריגת אדם! למשמע דברי המהרש"א נפל הרב לרגליו והתחנן על נפשו: "הורני דרך תשובה!". נענה רבי שמואל אליעזר: "תשובתך תהא, שתסיר מעליך את עטרת הרבנות, שהוענקה לך על ידי השלטונות, ותהפוך לעגלון!". ואכן, עשה האיש כדבריו, עזב את מעמדו הרם ועסק במקצוע העגלונות, למען כפר הטא.

מעשה נורא עם המהרש"א

מפורסם הוא כי המילים בני ישראל כאן מיותרות, והביא בעל "הקהלת יצחק" מעשה בענין זה שטמון כאן, והוא שספרו על המהרש"א שפעם רצו אנשי קהילתו לבנות בית ישיבתו מחדש, שהמהרש"א היה אב בית דין באוסטרא, והיה מחזיק ישיבה גדולה מאוד, ומקצות המדינה נהרו אליו תלמידים מהוגנים, עד כי מקום בית ישיבתו נעשה צר מהכיל כל תלמידיו הרבים, לזאת התעשתה קהילתו הקדושה לבנות בית ישיבה חדשה מרווחת וגדולה מהראשונה. ויהי היום ויתאספו כל אנשי הקהילה ותורניה קציניה ונכבדיה, לעשות בתחלה לבנין, ויחלו למכור הנחת האבן הראשונה, ביסוד, ויבוא איש אחד צדיק ועניו נחבא אל הכלים, ויבוא אל השמש ויאמר לו ידוע תדע, כי אנכי אקנה את מצות ההתחלה הזאת, אך לא אחפוץ שידעו מכך הבריות, לזאת תעלה אתה המחיר בעדי, ותשאר לי המצוה הזאת, ויעש השמש כן, והעלה דמי המצוה הזאת בחמש מאות רובל כסף, ויתמהו האנשים איש אל רעהו, ויאמרו לא ידענו מי יוכל ליתן את הכסף הרב הזה, וישתוקקו כל העם לראות את האיש אשר יניח אבן פינתה, ויבוא השמש בלאט אל האיש וישאל אם הוא יניח אבן הראשה, ויאמר לו האיש כי הוא מכבד את הרב המהרש"א במצוה הזאת, ובכן נשארו העם בלא יודעים את האיש הקונה הזה, ויהי אחרי כי הלכו כלם לבתיהם, ויאמר המהרש"א זכרונו לברכה לשמש, מאד נכספתי לראות את האיש הצדיק הזה אשר פור הון רב כזה על המצוה הזאת וילך השמש ויבא את האיש אל המהרש"א ז"ל, ויסבר לו האיש, כי הוא באמת איננו עשיר כל כך, רק עבור שאין לו בנים, לזאת התנדב מהונו כל כך ויברכהו המהרש"א ז"ל, כי יחננו ה' בבן זכר עבור זה, והבן הזה ילמד בישיבה הזאת אשר הוא יניח אבן פנתה, וכך היה כי נתעברה אשתו וילדה לו בן זכר, שנתקיימה ברכתו דכתיב בהו בצדיקים ותגזור אומר ויקום לך (איוב כ"ב כ"ח) וכשגדל הנער ונעשה בר מצוה, הוליכו אביו לבית הישיבה הנזכר של המהרש"א ז"ל, ולא רצו הגבאים לקבלו עבור כי היה עוד נער קטן ורך בשנים, ויכנס אביו

למהרש"א ז"ל ויגד לו כי הוא האיש שנתן לו ברכתו בזרע של קיימא והזכיר לו המעשה, ונתקבל הנער לשיבת המהרש"א.

ובאמת הדבר הזה יסודתו בהררי קדש, דאיתא במועד קטן (ט' א') דבתנוכת בית המקדש נתעברה אשתו של כל אחד ואחד וילדה בן זכר, והשכר הזה נוכל לומר שהוא מדה במדה, שענין המקדש הוא להיות בית ומשכן לה, ומעון לשכינת עזו, ועיקר משכן ה' הוא הבנים הטובים והצדיקים, כמו שכתב האלשיך זכרונו לברכה בפרשת תרומה על הפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה ה') וזה לשונו: בתוכו לא נאמר אלא בתוכם מכאן כי עיקר השכינה שורה באדם ולא בבית עד כאן. ולזאת כשרואה הקדוש ברוך הוא שישראל עמלים ועושים מקדש לכבודו יתעלה, נותן להם שכרם בנים טובים וצדיקים, שזה הוא באמת עיקר מקדש ה' והשראת שכינתו, וזהו עיקר הצלחת האומה הישראלית, כי ימשך דור ישרים וצדיקים דור אחר דור, דהלא כבר היה לנו בית מקדש, ומה נעשה ממנו בעוונות הרבים, עבור הבנים המשחיתים דור לא אמוץ בם כמו שאמר הכתוב (דברים ל"ב י"ט) "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אסתירה פני מהם". (מוסר חכמים)

כה ברכתו של המהרש"א

בקהילת אוסטראה העניה, רכש אחד העשירים את הזכות להנחת אבן הפנה לבית מדרש המקומי וכיבד בה את המהרש"א, בתום מעמד הנחת אבן הפנה ניגש המהרש"א לעשיר ואמר לו כל מה שתדרוש ממני אתן לך בתמורה על הכיבוד שהענקת לי. אמר לו העשיר רצוני בבן שיהיה גדול בתורה כמו רבנו. אמר לו המהרש"א ביכולתי למלא את בקשתך, אך דע לך כי אם יולד לך בן כזה, תפטרו אתה ואשתך מן העולם מיד לאחר לידתו. לאחר התייעצות קצרה הסכימו העשיר ואשתו לתנאי הרב, בן יפה עינים נולד לעשיר ואשתו, אשר השיבו נשמתם תקופה קצרה לאחר מכן, המהרש"א הכניס את הילד תחת חסותו גידלו באהבה עד גיל הנשואין, מרם פטירתו כינס המהרש"א את פרנסי העיר ואמר להם לאחר פטירתי תמנו את האברך הזה כרבה של אוסטראה.

חודשים חלפו אך בני העיר עדיין השתוממו על צואת רבם שלא ראו בו גדלות מיוחדת, עד ליום בו נפטר אחד מעשירי הקהילה בני העיר השתתפו בהמוניהם בהלוויה, אך הרב בושש לבא, לאחר לחץ גדול הופיע הרב ללויה, כשהגיע סמוך למיטה, רכן הרב לעבר המת, ומול עיני מאות המלוים הרים את הטלית מעל הנפטר והנה אין שום גופה רק גזרי עצים מונחים על המיטה, במקום גופתו של המת, הרב הרעים בקולו ראו נא כיצד אתם נראים המזיקים חוטפים את כל מתיכם, ושמים במקומם גזרי עצים,

לאיזה דרגה הנעתם, לאחר מכן הניף את ידו וגופת המת חזרה לפתע למיטה, עתה אפשר להמשיך את הלוייה, אמר הרב, בעוד הנוכחים מסומרים למקומם מעוצם גדולתו של הרב החדש, שירד לעולם בכח ברכתו של המהרש"א ושאל את כוחו ממנו.

ביאור ההפטר

הפטר תולדות

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על יעקב ועשו, שה' אהב את יעקב ושנא את עשו וזה מעין הפרשה שמסופר בה על יעקב ועשו.

תוכן ההפטר

הנביא מלאכי מוכיח את ישראל ואומר להם משמו יתברך, שהוא אוהב אותם מצד עצמם ולא מצד אבותם, כי הריהיו שני אחים לאב אחד והם יעקב ועשו ובכל זאת אהב את יעקב.

ואילו את עשו שנא. והחריב את ארצו וגם כאשר יבנו אותן, ה' יחריבן שוב, ועם ישראל יראה כמו עיניו מפלת אדום וזו הוכחה שאהבתו אליהם היא מצד עצמם ולא מצד אבותם.

ואם כן היו צריכים לכבד אותו, כדרך שבן מכבד את אביו ועבד את אדוניו, אבל הם לא עשו זאת ואפילו הכהנים שתפקידם להדריך את בני ישראל, ביזו את שמו בהקריבם על המזבח בהמות בעלי מומין ואומרים שהמזבח הוא ממונה, כי מקריבים עליו חלב ודם.

ולכן בודאי שקרבנם לא יתקבל ברצון, כי אפילו למלך בשר ודם לא היו מעיזים להגיש בהמה בעלת מום, כי לא יקבלה מידם.

לכן פונה לכהנים המחללים שמו יתברך, שישגרו את בית המקדש ולא יוסיפו להקריב לפניו, כי הם גרועים מהגוים שמקריבים מהטוב ביותר, וגם כשמקריבים למערכת

השמים, הרי כוונתם לשמו יתברך, כי כוונתם שהמערכות והמזלות יהיו אמצעים בינם לבינו.

לכן ה' יהפוך את הברכה לקללה ויגזור על הזרע שלא יצמח. וישלם להם מידה כנגד מידה ויבזה אותם לעיני הגוים כדרך שבזו את שמו. לכן עליהם לשמור על הברית שכרת עם ראש השבט שהוא אהרן, להדבק בדרכיו הטובים שהם: תורת אמת היתה בפיהו, החזיר רבים בתשובה, לימד תורה והדריך את העם ככתוב: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" והיה כמלאך ה' צבאות.

מלאכי פרק א – פרק ב פסוק ו

א א מִשָּׂא נְבוּאָה שְׁצִדִּיק הַנְּבִיא לְשֵׂאת אֶת דְּבַר־יְהוָה הַנְּשֵׁלָה אֶל־יִשְׂרָאֵל וְכֹאֵן

משא זה ניתן ביד הנביא מלאכי [א] (רש"י) [ב]: ב אהבתי אתכם אמר יהוה

[ג] ואמרתם ואם תאמרו במה אהבתנו אולי זה רק מצד האבות ולא בזכותנו, זה אינו,

דאם מחמת אהבת אבותינו בלבד לא היה לי להעדיף את עשו על יעקב, שהרי הלא-אה עשו

עיונים והארות

כך שמו, ומסתבר כך, ושהיה בסוף אחר גמר הבנין, לכן לא נזכר בספר עזרא שהתנבא על הבנין. [ג] אהבתי אתכם אמר ה' – אהבתי אתכם – אמר ר' שמעון בן לקיש בשלשה לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל, בדביקה, בחפיצה, בחשיקה. רבי אבא בר אלישע מוסיף אף תרתין, באהבה, ובדבור על לב (ב"ר ס').

אמרו רבותינו, דורו של מלאכי הוא היה מדבר והם היו משיבין אותו, הוא אומר היקבע אדם אלקים, והשיבו אותו במה קבענוך. אמר ר' לוי לשון ערבי הוא, הבא להסיח עם חברו אומר לו הרי אתה נוזלני הרי אתה קובעני. ואמרתם במה קבענוך, המעשר והתרומה, שאין מוציאין כראוי. חזר ואמר להם הלא אה עשו ליעקב, ואתם אומרים במה אהבתנו, בנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים אחד בכור ואחד קטן, מי נוטל הרבה, הבכור, עשו יצא תחלה, שנאמר ויצא הראשון אדמוני, הוא היה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כך, אלא יעקב נטל שני חלקים

[א] ביד מלאכי – כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו כברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מ"ח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלהני, (רש"י).

[ב] ביד מלאכי – יש אומרים שהוא עזרא. ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב. והוא סוף הנביאים, ובעבור זה הזהיר זכרו תורת משה עבדי, כי במותו נפסקה הנבואה מישראל. משא – נבואה, והאומר כי על ישראל התנבא טרם גלות אשור כי לא היה בבית שני. לא דיבר נכונה, כי הנה בעזרא "ויעשו בני ישראל". והם רובם יהודה ובנימן. ועוד כתוב "כי הלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר", וזהו דבר נשים נכריות שכתבו בעזרא, ועוד שאמר על אדום "ואשים את הריו שממה", וזה היה אחר חורבן ירושלים.

והרב האברבנאל כתב: למלאכי – לרב הוא מרדכי משנה למלך, לר"ש בן קרח הוא עזרא, ולחכמים

לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה אֲחִים הִיוּ בְנֵי יִצְחָק אֹהֲבֵי, וּבְכָל זֹאת וְאָהַב אֶת־יַעֲקֹב הַעֲדַפְתִּי

את יעקב על פני עשיו אחיו, ונתתי לזרעו את הארץ אשר נשבעתי (מ"ד): ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנְאֵתִי לֹא

די שלא אהבתי אותו אלא אני שונא אותו (ע"פ המלבי"ם) וזרקתי אותו לארץ שעיר (ע"פ רש"י) והוכחה לזה (ע"פ מ"ד)

וְאִשִּׁים אֶת־הָרִיוֹ שְׂמָמָה וְאִינָם דּוֹמִים לְהָרֵי יִשְׂרָאֵל (רש"י) [ח] וְאֶת־נַחֲלָתוֹ

עיונים והארות

שישכבו בארצם תנים [תנות" נקבות, "תנים" זכרים – ראב"ע] ו"בנות יענה" כמו במדבר, וכן פירש מהר"י קרא. ומקרא מלא דיבר הכתוב (איכה ד, ג): בת עמי לאכזר "ביענים במדבר" ובפסק"ז (פר' שמיני): "היענים אשר במדבר" אינה חוזרת על בניה לעולם. וכ"כ הרד"ק עוד בישיעה (יג, כא): ודרך "היענים" לשבון "במדבר" ובמקומות החריבים.

[ומכאן יש להעיר עמש"כ השל"ה (תושב"כ פר' נח) בשם הארז"ל: אין שום כח שבעולם שלא מגיד דבר, אפילו שקצים ורמשים קמנים עם גדולים. ולכן תמצא שאין עופות מצויים אלא במקום בני אדם, להגיד להם פשעם והקורות אותם וכו'. ובס' יגדיל תורה (עמ' לה) עמד בזה גם מלשון הכתוב (תהלים קב, ו): דמיתי "לקאת מדבר", ששובן עוף הלזה גם במקום שאין רגל בני אדם מצויה בו.

והרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פ"א) כתב כי באומרו דמיתי לקאת מדבר, לא שדימה לכנפיה ונוצתה, אבל דימה אבלו לאבלה.

והנאון ר' יצחק מוולאזין ז"ל (בהנה"ה לס' נפש החיים ש"א) ביאר דברי דוד המלך ע"ה, כי כשם שפעולות הקאה להתרחק מישוב ולצעוק יום ולילה בקול נהי, כן התרחק דוד ממקומו, והיה צועק ונאנח יום ולילה. והתגברות מזג המרה שחורה של הקאה, גורם לה עצבות לצעוק, והעצלות לישב במקומה במדבר. כן מרובי צרותיו גברה עליו המרה שחורה לברוח מחברת בני אדם ולצעוק נהי.)

העולם הזה והעולם הבא, ועשו לא נמל אלא העולם הזה, ראו מה חבה אהבתי אתכם... מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, וכן מרקיע ראשון לשני... שהנחתי כלם ואמרת לי לכם עשו לי יריעות עזים, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (תנחומא תרומה).

[ד] ואת עשו שנאתי – מסופר במדרש: מעשה בטורנסרופוס ששאל את רבי עקיבא: למה הקדוש ברוך הוא שונא אותנו, כפי שכתוב: "ואת עשו שנאתי"? אמר לו רבי עקיבא: למחר אני משיבך. למחרת אמר טורנסרופוס לרבי עקיבא בדרך שחוק: רבי עקיבא מה חלמת, (לפי שלא השיב לו מיד כששאל לו, ע"ן יוסף). השיב לו רבי עקיבא: ראיתי בחלומי שני כלבים, שם האחד רופוס, ושם השני רופינא... כעס עליו טורנסרופוס ואמר: קראת לכלביך על שמי ועל שם אשתי. ועל כן אוציאך להריגה. השיב לו רבי עקיבא: וכי מה בינך לבין הכלבים? אתה אוכל ושותה, והם אוכלים ושותים. אתה פרה ורבה והם פרים ורבים. אתה מת והם מתים, ואתה עורך כוועם על שקראתי את שמם בשמך?

ולעומת זאת – הקדוש ברוך הוא נוסה שמים ויוסד ארץ, ממית ומחיה. ואתה בא ונוטל ע"ן וקורא אותו אלהים כשמו, כל שכן שהיא שונא לכם. וזהו שכתוב: "ואת עשו שנאתי" (תנחומא תרומה ג).

[ח] ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר. – הרד"ק פירש: "לתנות מדבר;

לְתַנּוֹת מְדַבֵּר [תננות - מין נחש (מ"צ, מלבי"ם) וי"א שהם מן חיות מדבריות הצועקות ומיללות תמיד]

שישכנו תמיד בארצם תנינים וננות יענה כמו במדבר (רד"ק): **כִּי תֹאמַר אֱדוֹם רִשְׁשָׁנוּ**

ואם תאמר אדום מחרוב המקדש נתרוששנו ונהיינו עניים [1] **וְנִשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרָבוֹת** עוד נשוב

ונבנה חרבות מבית ירושלים **כֹּה אָמַר יְהוָה עֲבֹאוֹת הַמָּחַ יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹס**

אם יבנו אני אהרוס **וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה** יקראו העולם לארצם גדולי הרשעה כי ברשעת

יושביה היא חרבה לעולם **וְהָעַם אֲשֶׁר-זַעַם יְהוָה** והעם הזה היינו אדום שזעם ה' עליהם, הזעם

הזה יהיה עליהם **עַד-עוֹלָם** (מ"ד): **הִיעֲנִיכֶם תִּרְאֶינָה** את הנקמה והחורבן שלהם

וְאַתֶּם בזמן הגאולה העתידה (מ"ד) **תֹּאמְרוּ יִגְדַל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל**

תתנו שבח וגדולה להשי"ת, שאתם יושבים בנחת בגבולכם וגבולם חרב ושטם (רד"ק): **וּמוֹכִיחַ הִי' אֶת הַכֹּהֲנִים,**

הרי מצד השכל **בֵּן יִכְבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו** ואתם נקראים בנים ועבדים **וְאִם-אָב**

אֲנִי ואתם כבנים **אֵיךְ כְּבוֹדִי** מדוע אינכם עובדים אותי מאהבה **וְאִם-אֲדֹנָיִם אֲנִי**

שאינכם במידת אהבה **אֵיךְ מוֹרְאֵי** מדוע אין אתם מפקחים מהעונש **אָמַר | יְהוָה עֲבֹאוֹת**

עיונים והארות

יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני. וברש"י: ומנא ידע כותב המגילה שכך אמר בליבו, אלא רוח הקודש נגלה עליהם. (וכותב המגילה הלא הם אנשי כנסת הגדולה, כדאמר' בב"ב (טו.). והם חגי זכריה ו"מלאכי" זרובבל ומרדכי והכריהם, וכמש"כ רש"י שם). והיינו דרוח הקודש נגלתה להכמי ונביאי ישראל, לידע מה בלב הרשעים לזמום רעה על ישראל.

וכן מצינו עוד לר"א בן (פדר"א פמ"ט): וכל זרעו של עמלק, אין מגליץ הסוד בפיהם אלא אומרים בליבם, עם כל זה המה יבנו ואני אהרוס.

[1] **כִּי תֹאמַר אֱדוֹם רִשְׁשָׁנוּ** - בילקו"ש (מלאכי סי' תקפז): פילוסוף אחד שאל את ר' אליעזר, (ובמדרש תהלים ט: ר' אלעשה), לא כך אמר הנביא המה יבנו ואני אהרוס, והלא כל הבנינים קיימים. אמר לו ר' אליעזר לא דיכר הכתוב כנגד הבנין, אלא כנגד העצות. כל מה שאתם יושבים ומחשבים בלבבכם לבנות עלינו ולכלותינו, הוא הורס עצתכם. אמר לו חייך כך הוא, יושבים בכל שנה לבא ולכלות אתכם, וחד סב אתי ומבטיל ליה.

ור' אליעזר פירש בן לשיטתו, דהלא בנמ' מגילה (ז). אמרו דאסתר ברות הקודש נאמרה. ולר' אליעזר נדרש זה מדכתיב (אסתר ז, ו): ויאמר המן בלבו למי

לְכֶם הַפְּהַנִּים בּוֹיֵי שְׁמַי המבזים את שמי **וְאָמַרְתֶּם** ואם תאמרו **בַּמָּה בּוֹיֵנו**
אֶת־שְׁמֶךָ התשובה בפסוק הבא (מ"ד): **זְמַנֵּי־שָׁמַי עַל־מִזְבְּחֵי לֶחֶם מִנְחָל**
מגישים קורבן מגואל מטונף ומתועב שהם הפיסח והחולה **וְאָמַרְתֶּם בַּמָּה גָּאֲלֵנוּךָ** ואתם
תמיהים במה גאלנוך, ואם תאמרו במה בוינו את שמך, אני משיב לכם **בְּאִמְרַתְּכֶם שְׁלַתֵּן יְהוָה**
שהמזבח שמסדרים עליו הקורבן לה' **נְבִינָה הוּא** כי נזרק עליו הדם והחלב שנפשו של אדם קצה בהם:
ח וכנגד מה שאמרו במה גאלנוך, משיב **וְכִי־תִגְשׁוּן** קרבן **עֹר לְזִבְחֵי** וכי **אֵינן** זה **רָע**
וְכִי תִגְשׁוּן פִּסַּח וְחִלָּה שהוא מום הניכר לעין (מלבי"ם), וכי **אֵינן** זה **רָע** (רש"י) וכי אם
הַקְּרִיבָהוּ נָא לְפָתְחֶךָ תגיש מנחה כזו למושל שלך **הִירָצֶךָ** באותה מנחה ויאהבך **או**
הִישָׂא פָּנֶיךָ לעשות רצונך **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת** (רד"ק): **ט** **וְעַתָּה** אתם הכהנים,
אֵיךְ חֲלוּ־נָא תתפללו ותעתירו בעדינו **פְּנֵי־אֵל וַיִּחַנְנוּ** האם יחון אותנו ויקבל תפלתכם
מִיְדָכֶם הִיְתָה זֹאת מפני שבעבורכם היתה הרעה והמארה המשתלחת עלינו היא בעבורכם (רש"י)
הִישָׂא מַכְּס פָּנִים וכי בגללכם ישא לנו פנים, הלא אין קטיגור נעשה סניגור (מ"ד) **אָמַר**
יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בְּכֶם וַיִּסְגֹּר דְּלָתַיִם מי יתן שיקום בכם אדם שייסגור
דלתי מקדשי שלא יביא שום אדם קרבן מהתועבה הזאת **וְלֹא־תֹאֲרִו** תבעירו אש ב **מִזְבְּחֵי**
חַנֹּם באישים שאיני מתרצה בהם, ולא רק בקרבנכם אינני הפץ אלא אף **אֵינן־לִי חֶפְצֵן בְּכֶם**
אֵפִילוּ אם מנחתם טובה כ"ש כאשר היא רעה (רד"ק), כך **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמְנַחָה**
לֹא־אֶרְצֶה מִיְדָכֶם לא אקבל מידכם ברצון, וא"כ למה תבעירו אש על מזבחי חנים (מ"ד): **יא** מדוע
אתם מחללים את שמי **כִּי הִרִי מִפְּזַרְח־שְׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גְּדוֹל שְׁמַי בְּגוֹזִים**
משזרחה השמש עד ששוקע, גדול שמי בין התלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודת הקורבנות **וּבְכָל־**

מָקוֹם שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְלִים לִפְנֵי אִפְלוֹ בְּגוֹלָהּ [II] מִקְטָר מוֹגֵשׁ לְשָׁמַיִ וּמִקְטָרִים וּמִגִּישִׁים הַתְּפִילָּה וְהַלְיָמוּד לְשָׁמַיִ וּמִנְחַת טְהוֹרָה הוּא לִי כִּי- עַל יְדֵיכֶם [צָרִיךְ לַהֲיוֹת] גְּדוֹל שָׁמַיִ בְּגוֹיִם [III] אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת (רש"י): יב אבל עתה וְאַתֶּם מְחַלְלִים אֹתוֹ אֵת שְׁמִי בְּאִמְרַתְכֶם בְּמָה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שְׁלַחן אֲדֹנָי שֶׁהוּא הַמִּזְבֵּחַ מִנְחָל הוּא מֵתוֹעֵב וּמֵאוֹס הוּא כִּי נִזְדַּק עֲלָיו הַדָּם וְהִקְלַב וְנִיבּוֹ אֲמִרֵי הַמִּזְבֵּחַ – הַשְּׂגוֹר בְּפִיכֶם לֹאמַר עַל הַמִּזְבֵּחַ נִבְזָה אָכְלוֹ הַאוֹכֵל שֶׁל הַמִּזְבֵּחַ הוּא מֵאוֹס (מ"ד): יג עתה הַנְּבִיא מוֹכִיחַ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל הַמְּבִיאִים אֶת הַקָּרְבָן וְאִמְרַתְּם⁹ כִּאֲשֶׁר אַתֶּם מְבִיאִים הַקָּרְבָן אַתֶּם אוֹמְרִים כֹּל אֶחָד לַחֲבִירוֹ הִנֵּה מְחַלְלָאָה הִיתָה לִּי יִגְעֶה רַבָּה וְעֵיפוֹת לְשֵׁאת אֶת הַקָּרְבָן וְהִפְתַּתְּם אוֹתוֹ וְלִמְעֵשָׂה אֵין הוּא שֶׁמֶן וְכַבֵּד שֶׁהָרִי עַל יְדֵי נְפִיחָה קָלָה יִפּוֹל לָאָרֶץ שֶׁהָרִי הוּא קָל מְאוֹד וְכַחוּשׁ וּמְלֵא רוּחַ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְאַתְּם גַּם אַתֶּם מְבִיאִים קוֹרְבָן גָּזוֹל וְאַתֶּם הַפְּסַח בְּלֵי רַגְלִים וְאַתֶּם-חַחֲוִלָּה וְהִבְאַתְּם אֶת-הַמִּנְחָה הַזֹּאת אִם חוֹלָה אִם פִּסַּח אִם גִּזוֹל (מ"ד). הַאֲרֶעָה אוֹתָהּ מִיְּדֵיכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאֲרֹר נֹכַח וְאֲרֹר וּמְקוֹלֵל אוֹתוֹ נֹכַח שֶׁמִּדְּבַר שֶׁקָּרַ לֹאמַר אֵין לִי קָרְבָן טוֹב מִזֶּה וַיֵּשׁ בְּעַדְרוֹ זָכָר מוֹבָחָר וְטוֹב הֵרָאוּ לְקָרְבָן וְנִדְרָ וְזִבְחַ מְשַׁחַת לְאֲדֹנָי וְלִמְרוֹת הַכֹּל הוּא נֹדֵד לַהֲבִיא שָׂה נְשַׁחַת וְכַחוּשׁ (רש"י) כִּי מִלֶּךְ גְּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִן הֵרָאוּ לַהֲקָרִיב לִפְנֵי קָרְבָן חָשׁוּב וּשְׁמִי נֹרָא בְּגוֹיִם הִירָאִים מִלְּפָנַי (מ"ד):

עֵינִינִים וְהָאֲרוֹת

[II] וּבְכֹל מָקוֹם מוֹקְטָר מוֹגֵשׁ – הַתּוֹרָה מְזַהֶרֶת וְאוֹמֶרֶת הַשְּׂמֵר לָךְ פֶּן תַּעֲלֶה עוֹלוֹתֶיךָ בְּכֹל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, וְאַתָּה אוֹמֵר וּבְכֹל מָקוֹם מוֹקְטָר מוֹגֵשׁ, אִי זֶה הוּא מִנְחָה טְהוֹרָה שֶׁבְּכֹל מָקוֹם מוֹקְטָר מוֹגֵשׁ לְשֵׁמוֹ שֶׁל מִי שֶׁאֲמַר וְהִיא הַעוֹלָם, אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי זֶה הוּא תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, וְאֵין מוֹקְטָר אֵלָּא תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר תְּכוֹן תְּפִלַּתִּי קִטְרַת לִפְנֶיךָ מִשָּׂאת כַּפֵּי וְגו'. (יִלְק"ש).

[III] גְּדוֹל שְׁמֵי בְּגוֹיִם – כְּנוּן עֲגֵלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב, כִּיּוֹן שֶׁהַזְּכוּר לוֹ שְׁמִי כְּתִיב "וַיִּקַּם מֵעַל הַכְּסֵא". וּבְכֹל מָקוֹם מוֹקְטָר מוֹגֵשׁ – אֵלּוֹ תְּלִמִּידֵי חֲכָמִים הַעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּכֹל מָקוֹם, מֵעַלָּה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאֵלּוֹ מִקְטָרִים וּמִגִּישִׁים לְשָׁמַיִ. וּמִנְחַת טְהוֹרָה, אֲמַר רַבִּי נַחֲמָנִי זֶה הַלְּמוּד תּוֹרָה בְּטַהֲרָה, נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְאַחַר כֵּךְ לֹאמַר תּוֹרָה בְּטַהֲרָה (מִנְחָתוֹת ק"י).

ב א וְעַתָּה אֵלֵיכֶם הַכֹּהֲנִים אֲנִי מִצְוֶה אֶת הַמְצִנָּה הַזֹּאת הַפְּהִנִים שְׁלֵא תִקְרִיבוּ כֹזֵה בַעַל מוֹם (רש"י) כִּי עֲלֵיכֶם מוֹטֵל לְהוֹכִיחַ אֶת הַמְבִיאִים קוֹרְבָן מוֹשַׁחַת: ב אִם-לֹא תִשְׁמָעוּ וּתְבַנְנוּ וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ עַל-לֵב לָתֵת כְּבוֹד לְשָׁמַיִ לְבַל לְחַלּוֹ בְקִרְבָן שֶׁאִינוּ רְאוּיִ אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת וְשַׁלַּחְתִּי בְכֶם בְּמִקְבְּלִים וּבְמִבְיָאִים, שֶׁהֵם הַכֹּהֲנִים וְהַעַם (מ"ד) אֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶרְוֹתָי אֲהַפִּיךְ לְקַלְלָה אֶת-בְּרִכּוֹתֵיכֶם שֶׁאַתֶּם מְבָרְכִים אֶת הָעַם בְּבִרְכַת כֹּהֲנִים לְאַחַר הַקִּרְבַת הַקִּרְבָן (מלבי"ם) וְגַם הַמֵּאֲרָה וְהַקַּלְלָה שֶׁבָאָה עִתָּה אֵינָה בְּמִקְרָה, כִּי אֲנִי אֶרְוֹתֶיךָ הַבָּאֵתִי אֶת הָאֲרִירָה וְהַקַּלְלָה הַזֹּאת כִּי אֵינְכֶם שָׁמִים עַל-לֵב לְהַזְהֵר בְּכַבּוּדִי (מ"ד): ג הֲנִנִי גַעַר לְכֶם אֶת-הַזֶּרַע אֲנִי אֲגַעֵר בּוֹדֵעַ שְׁלֵא יִצְמַח וְזִרְתִּי וְאֶפְזֵר פָּרֵשׁ עַל-פְּנֵיכֶם זָבַל מִהִבְהֻמוֹת שֶׁאַתֶּם מְקַרְיְבִים לִפְנֵי אֶפְזֵר אוֹתוֹ עַל פְּנֵיכֶם (מ"ד) פָּרֵשׁ חֲנִיכֶם וְכֵן זָבַל הַבְּהֻמוֹת שֶׁל קוֹרְבָנוֹת הַחַגִּים וְנִשְׂאָ אֶתְכֶם אֵלָיו פֶּרֶשׁ הַבְּהֻמוֹת יִשְׂאוּ אֶתְכֶם אֵלָיו לְהוֹיֹת נְבוִים כְּמוֹהוּ (רש"י): ד וַיִּדְעַתֶּם כִּי שַׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת הַמְצִנָּה הַזֹּאת לְהוֹיֹת נִזְהָרִים בְּכַבּוּדִי לִפִּי שֶׁרְצוֹנִי שֶׁתִּקְיָמוּ עַל יַדִּי זֶה בְּרִיתִי אֶת-לְוִי עִם שִׁבְטֵי הַלְוִי (רש"י) אָמַר יְהוָה עֲבָאוֹת: ה שְׁהִרִי בְרִיתִי הִיִּתָּה אִתּוֹ עִם רֹאשׁ שִׁבְטֵי הַלְוִי אֲהַרְוֶן קֹדֶשׁ ה' וְעַם פְּנַחַס שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "הֲנִנִי נוֹתֵן לּוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם" הוֹסִיפָה לּוֹ הַחֲחִיִּים וְהַשְּׁלוֹם [ט] וְאַתְּנֶם-לּוֹ אֶת כָּל אֱלֹהֵי בַעֲבוּר שֶׁ מוֹרָא הִיָּה לוֹ בְּלִבּוֹ וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שָׁמַי

עִיּוּנִים וְהֶאֱרֹת

הַקֹּדֶשׁ, הִנֵּה מִה מִטֹּב וּמִה נְעִים שֶׁבַת אַחִים גַּם יָחַד, כְּשֶׁמֶן הַטֹּב עַל הָרֹאשׁ יוֹרֵד עַל הוֹקֵן זָקֵן אֲהַרֹן, וְכִי שְׁנֵי זָקֵנִים הָיוּ לְאֲהַרֹן, אֵלֵא מִשֶּׁהָ הָיָה שִׂמְחָ כֹּאֲלוֹ עַל זָקֵנוֹ הָיָה יוֹרֵד. כְּטַל חֶרְמוֹן, מִה טַל אֵין בּוֹ מַעִילָה אֶף שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אֵין בּוֹ מַעִילָה (תו"כ).

בְּרִיתִי הִיִּתָּה אִתּוֹ – כְּתַב הָאֱלֹשִׁיךְ: רֹאוּ מִה בִּינֵיכֶם לְשׁוֹרֵשׁ שֶׁבָאֵתֶם מִמֶּנּוּ. הוּא אֲהַרֹן, כִּי הֵלֵא

[ט] בְּרִיתִי הִיִּתָּה אִתּוֹ הַחֲחִיִּים וְהַשְּׁלוֹם – בְּרִיתִי הִיִּתָּה אִתּוֹ – זֶה אֲהַרֹן שֶׁהִיָּה רוֹדֵף שְׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל. וְאַתֶּנָּם לּוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי, שֶׁקָּבַל עֲלָיו כָּל דְּבָרֵי תוֹרָה בְּאִימָה בְּרַתָּה וּבִזְעָה. מִה תִּלְמוּד לּוֹמֵר וּמִפְּנֵי שְׁמֵי נַחַת הוּא, אֲמַרוּ, בְּשַׁעֲהָ שֶׁיִּצְקֵךְ מִשֶּׁהָ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אֲהַרֹן נִרְתַּע וּנְפַל לְאַחֲרָיו, אֲמַר אוֹי לִי שְׁמָא מַעֲלַתִּי בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, הַשִּׁיבּוֹ רוּחַ

נַחַת הוּא נְתִיבָא מַמְנִי וְנַכְנַע לַפְנֵי (רד"ק): ׀ תּוֹרַת אֲמַת הַיְיְתָה בְּפִיהוּ תּוֹרַת

אמת היתה בפיהם של אהרון ואלעזר ופנחס הכהנים (ע"פ רש"י), בכל אחד ואחד מהם [כי היו בקאינים בטודות התורה

ועל ידה היו מיוחדים אותיות ו"ה] [י] **וְעוֹלָה לֹא־נִמְצָא בְּשַׁפְּתָיו** לִבָּם וּפִיהֶם הָיוּ שׁוּיִם

(רד"ק) ולא היה בהם שום שקר ח"ו **בְּשָׁלוֹם** עִם יִשְׂרָאֵל (אבי"ט) **וּבְמִישׁוֹר** ובדרך ישרה ורצון גדול

(ע"פ מ"ד ורד"ק) **הֲלֹךְ אִתִּי** [יא] **וְרַבִּים הָשִׁיב מַעֲוֹן** במוסריו (מלבי"ם): **כִּי־שַׁפְּתַי**

עיונים והארות

אמת היתה בפיהו, במשה כתיב ומשפטיו עם ישראל, שהיה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשיים שלום בין אדם לחברו, שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי (סנהדרין ז', יוש' פאה פ"א).

רבי יהודה אומר, תורת אמת היתה בפיהו, אלו דברים ששמע מרבו, ועולה לא נמצא בשפתיו, אלו דברים שלא שמע מרבו, בשלום ובמישור הלך אתי. ר' מאיר אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון, מלמד שהיה אהרן מהלך, אם פגע בו אדם רע או רשע נתן לו שאלת שלום. למחר בקש אותו האיש לילך ולעבור עבירה, אמר אוי לי איך אשא עיני ואראה את אהרן, בושתי ממנו שנתן לי שלום, נמצא אותו האיש נמנע מלילך לעבור עבירה.

וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הולך אהרן ויושב לו אצל אחד מהם ואומר לו, ראה בני חברך מהו עושה, מטרף לבו מחנק עצמו תולש בשערו ואומר אוי לי איך אשא עיני בחברי, בושתי ממנו שאני הוא שסרחתי עליו, והיה יושב אצלו עד שמוציא כל קנאה שיש בלבו, שוב הולך אצל חברו ועושה לו כך, וכשפגעו זה בזה גפפו וחבקו זה לזה, שנאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (אבות דר"ג).

[יא] **בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הֲלֹךְ אִתִּי** – מסופר על הגאון מהר"ם שיק זצ"ל, שהמשיבילים בדרורו ביקשו ממנו שהיראים יעשו שלום עמהם, ובאו בטענה

שלשה דברים גורמים התנאות האדם וביטול מורא שמים והעדר הכנעה. והם אשר לו חיים, ושלום. ושמוראו על הבריות. ושלשתן היו באהרן, שהיתה מוראו על הבריות שהיו נותנים לו בענין המורא כנתונים ומשועבדים לו, ואדרבה אז וייראני, עד שמפני שמי נחת הוא ויכנע. והוא במות שני בניו סגני כהונה במאכולת אש, שהיה מקום להרהר ולדבר. ובאמור לו משה שמתו ליקדש שמו יתברך בהם. מיד "וידום אהרן", מפני שמי שנקדש בו. מיד נחת הוא ויכנע דום.

בריתי היתה אתו החיים והשלום ואתנם לי מורא ויראני וגו'. אפשר כמשו"ל דכל מי שהוא ירא שמים כראוי זוכה למלכות וז"ש בריתי וכו' ואתנם לו מורא שיהיו כל ההמון יראים ממנו כמו הוד מלכות והטעם ויראני מתחת שהיה בו יראת שמים כתקנה. לזה מדה כנגד מדה זכה שיראים ממנו ודוק. ושמעתי מפני שמי נחת הוא דרך חסידים כשבא להזכיר השם הוא חרד וז"ש ומפני שמי קודם שמי ר"ל לפני הזכרת השם נחת הוא לכבוד השם.

[י] **תּוֹרַת אֲמַת הַיְיְתָה בְּפִיהוּ** – שלא טמא את הטהור ולא טהר את הטמא, ועולה לא נמצא בשפתיו – שלא אכר את המותר ולא התיר את האסור. בשלום ובמישור הלך אתי – שלא הרהר אחר דרכי המקום, בדרך שלא הרהר אברהם. ורבים השיב מעון – שהשיב פושעים לתורה... תורת

כהן ישמרו דעת ראוי לכל כהן לשמור דעת חוקי התורה, כי כל ישראל [ויב] **ותורה**
יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה צבאות הוא כי הוא השליח של הקב"ה

להורות וללמד לבני ישראל את התורה (רד"ק):

שאלות ברש"י על הפרשה

א. מהיכן לומדים שנשמן יעקב בבית מדרש שם ועבר י"ב שנה?

תשובה.....

ב. מה לומדים ממה שכתוב: ויתן לך "האלהים"? (מתיבת "האלהים").

תשובה.....

ג. וישתחוו לך בני "אמך". ומדוע אצל יעקב נאמר "בני אביך"?

תשובה.....

ד. פרש תיבת "ויעקבני" זה פעמיים.

תשובה.....

ה. הסבר: "שא נא....תליך...וצודה לי ציד".

עינים והארות

העומדים האלה, דהיינו שמלאכים אין להם עליה או ירידה, אלא לעולם הם במצב של עמידה. וזוהי הכוונה שצריך הרב להיות דומה למלאך, דהיינו שהרב צריך להרגיש את עצמו שהוא בבחינת "מלאך" שהוא עומד ואין לו עליה או ירידה, ולכן אין לו לדאוג רק לעלייתו הרוחנית בלבד, אלא בעיקר עליו לדאוג לתלמידיו, וכגון שהוא למד כמה מסכתות שיש בהם הלכה למעשה, ועתה רוצה הוא להתעלות וללמוד מסכת זבחים, וכוונתו היא כדי שיתעלה בתורה, אבל לעומת זה יודע הוא שמסכת זו קשה בשביל תלמידיו ולפני כן עליהם ללמוד מסכתות קלות ושיש בהם הלכה למעשה, חובה קדושה מוטלת עליו להתחשב בהם וללמוד את הלימוד המתאים להם.

שחכמינו אמרו בתלמוד (יבמות סה:): "גדול השלום שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו" וכו'. השיב להם הרב: כתוב בזכריה (ח, ט), "והאמת והשלום אהבו" ופירשו הקדמונים, שהקדים הכתוב "אמת" לפני ה"שלום", כיון שזה תנאי שאין לעשות שלום אלא רק עם האמת, אבל מן השקר מצוה להתרחק עד הקצה האחרון.

[ויב] **כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא.** – אמר רבי יוחנן: מהו שכתוב "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא". אם דומה הרב למלאך ה' – יבקשו תורה מפיו ואם לאו – אל יבקשו תורה מפיו (מועד קטן יז.).

שאלו המפרשים, וכי הרב הייב להיות דומה למלאך ה' צבאות? והרי הרב הוא בשר ודם ולא מלאך? והשיבו על פי הנאמר "נתתי לך מהלכים בין

- תשובה.....
- ו. האם טעם הגדי כטעם הצבי? ומהיכן לומדים זאת?
תשובה.....
- ז. הסבר בגדי עשו "החמודות".
תשובה.....
- ח. הסבר: "עבֹדָה" רבה. מה ההבדל בין עבֹדָה לעבֹדָה?
תשובה.....
- ט. הסבר: יודע ציד, איש שדה, יושב אהלים.
תשובה.....
- י. כמה עושים סעודת הבראה לאבלים? ומה המעם?
תשובה.....
- יא. הסבר: הנה אנכי הולך למות ולמה לי בכורה.
תשובה.....
- יב. האם יש מעלה לאנשים מיוחדים לא לילך לחו"ל?
תשובה.....
- יג. הסבר: וישמור משמרת, מצוות, חוקות, ותורות.
תשובה.....

